

Assistans- ersättning

Vägledningarna innehåller en samlad information om vad som gäller på ett visst område och är ett stöd i handläggningen.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av *hur* man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Omtryck görs bara vid större ändringar. Mindre ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Ändrad text är markerad med grå bakgrund. Den elektroniska versionen hittar du på [http://www.forsakringskassan.se/Om försäkringskassan/Ladda ner vägledningar](http://www.forsakringskassan.se/Om_forsakringskassan/Ladda_ner_vagledningar). Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
 Huvudkontoret
 Enheten för funktionshinder samt sjuk- och aktivitetsersättning

Innehåll

Förkortningar	8
Sammanfattning	9
Läsanvisningar	11
1 Inledning	12
1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder	12
1.2 Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken	12
1.3 FN-konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning	14
1.4 Sektorsansvar och etappmål	14
1.4.1 Tillgänglighet	15
1.5 Perspektiv	15
2 Handikappreformen och rättighetslagstiftning	17
2.1 Handikappreformen och rättighetslagstiftningen	17
2.1.1 Grundläggande principer i handikappreformen	18
2.1.2 Insatser enligt LSS	19
2.1.3 Personlig assistans – en ny insats	20
2.1.4 LSS – Kommunens ansvar	21
2.1.5 Assistansersättning – Statens ansvar	22
2.2 Anmälningsskyldighet enligt LSS	22
2.3 Är Försäkringskassan skyldig att anmäla missförhållanden som rör barn?	25
2.4 Förändringar i lagstiftningen	25
3 Ansökan	30
3.1 Ansökan om assistansersättning	30
3.1.1 Undertecknande	31
3.1.2 Ansökan av dödsbo för den avlidnas räkning	31
3.2 Anmälan från kommun	32
3.3 Lagstadgad retroaktiv tid	32
4 Försäkringstillhörighet	33
4.1 Allmänt om försäkringstillhörighet	33
4.2 EU:s samordningsbestämmelser	33
4.2.1 Länder som omfattas av bestämmelserna	34
4.2.2 Personkrets	34
4.2.3 Sakområden	34
4.2.4 Likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser	35
4.2.5 Sammanläggning av försäkringsperioder	35
4.2.6 Bestämmelser om tillämplig lagstiftning	35
4.3 Socialförsäkringskonventioner	36
4.4 Socialförsäkringsbalken	37
4.4.1 Bosättningsbaserad försäkring	37
4.4.2 Den arbetsbaserade försäkringen	37
4.4.3 Försäkringstid	38
4.4.4 Speciella försäkringssituationer	39

5	Vilka personer omfattas av lagen?	40
5.1	Det svenska socialförsäkringsskyddet	40
5.2	Förordningarna EG 883/2004 och EEG 1408/71	40
5.3	Bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land	41
5.4	Arbetar i Sverige, men bosatt i annat EU-land	41
5.5	När en person lämnar landet	42
5.6	När en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse	43
5.7	Anmälan till Försäkringskassan	43
6	Förutsättningar för rätt till assistansersättning	44
6.1	Bestämmelser och rekommendationer om assistansersättning	44
6.2	Grundläggande förutsättningar för rätten till assistansersättning	44
6.3	Viktiga bedömningsmoment	45
6.3.1	65 års ålder	45
6.3.2	Boende- och vistelsesituation	47
7	Utredning och dokumentation	48
7.1	Utredning och handläggning	48
7.1.1	Metodstöd – den särskilda beslutsordningen utredning, föredragning och beslut	49
7.1.2	Jäv	56
7.2	Hämta in uppgifter	56
7.2.1	Betalning av utlåtan	58
7.2.2	Metodstöd – hämta in uppgifter	59
7.2.3	Heder och samvete	60
7.2.4	God man, förvaltare och ombud, fullmakt	60
7.2.5	Hörande av kommun	61
7.2.6	Information om funktionsnedsättningar	61
7.2.7	Samarbete med handikapporganisationer	62
7.3	Andra samhällsstöd	62
7.3.1	Handikappersättning	62
7.3.2	Vårdbidrag	63
8	LSS personkrets	64
8.1	LSS personkrets	64
8.2	LSS personkrets – första gruppen	65
8.3	LSS personkrets – andra gruppen	66
8.4	LSS personkrets – tredje gruppen	66
8.4.1	Tredje gruppen och små barn	69
9	Bedömning av rätten till assistansersättning	71
9.1	Behovsbedömning	72
9.2	Behovet av personlig assistans för den dagliga livsföringen	72
9.3	Grundläggande behov	74
9.4	Andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt	84
9.5	Totala behovet av assistansersättning	85
9.5.1	Metodstöd – skriva beslut om rätten till assistansersättning	86
9.6	Olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömning av behovet av personlig assistans	87
9.6.1	Jour och beredskap	87
9.6.2	Dygnsvila	87
9.6.3	Behov som tillgodoses på något annat sätt	88
9.6.4	Barn med funktionsnedsättning	88

9.6.5	Grundläggande behov vid vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet.....	90
9.6.6	Makars gemensamma ansvar	91
9.6.7	Föräldrar med funktionshinder	91
9.6.8	Dubbel assistans	92
9.6.9	Tillfälligt utökat behov eller regelbundet återkommande behov?.....	94
9.6.10	Behovsbedömning före flytt från föräldrahemmet, en gruppbostad eller en institution	96
10	Tid då assistansersättning inte betalas ut.....	97
10.1	Tid då assistansersättning inte betalas ut.....	97
10.2	Vård på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting	98
10.2.1	Kortare sjukhusvistelse	98
10.3	Gruppbostad.....	99
10.4	Barnomsorg, skola och daglig verksamhet	99
10.4.1	Övrig skolgång och utbildning	101
10.5	Sjukvårdande insatser.....	102
11	SFB och andra stödformer	103
11.1	Bostad enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra	103
11.2	Begreppet omvårdnad – vad innebär det?.....	104
11.2.1	Omvårdnad enligt LSS	104
11.2.2	Omvårdnad enligt SoL.....	106
11.3	SFB och LSS	106
11.3.1	Råd och stöd	107
11.3.2	Personlig assistans eller ekonomiskt stöd	107
11.3.3	Ledsagarservice	107
11.3.4	Kontaktperson	108
11.3.5	Avlösarservice i hemmet	108
11.3.6	Korttidsvistelse utanför det egna hemmet.....	108
11.3.7	Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov.....	109
11.3.8	Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet.....	109
11.3.9	Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna.....	111
11.3.10	Daglig verksamhet.....	113
11.4	SFB och SoL	113
11.4.1	Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL	113
11.4.2	Hemtjänst	113
11.4.3	Familjehem enligt SoL.....	114
11.5	SFB och speciella skolformer.....	114
11.5.1	Elevhem vid statliga specialskolor	114
11.5.2	Boende vid riksgymnasier	115
11.6	Vissa andra boendeformer	116
11.7	Särskilt utbildningsstöd/assistans	117
11.8	Personligt biträde till personer med arbetshandikapp.....	117
12	Beslut hos Försäkringskassan	119
12.1	Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare.....	119
12.2	Kommunicering	120
12.2.1	Metodstöd – kommunikering	120
12.3	Rätten att lämna uppgifter muntligt	121

12.4	Avvikande mening	121
12.5	Beslut om assistansersättning av särskilt utsedd beslutsfattare.....	122
12.6	Beslut om assistansersättning av handläggare	123
12.7	Beslut gäller omedelbart eller vid en senare tidpunkt	123
12.7.1	<i>Metodstöd – utredning om från och med när ett beslut om indragning ska gälla</i>	124
12.8	Motivering av beslut	124
12.9	Underrättelse om beslut	124
12.10	Interimistiska beslut.....	125
12.11	Beslut med förbehåll.....	125
12.12	Ersättning för retroaktiv tid	126
12.13	Omprovning och överklagande	127
13	Assistansersättningens timbelopp	128
13.1	Timbeloppet.....	128
13.2	Förhöjt timbelopp.....	130
13.2.1	<i>Särskilda skäl för förhöjt timbelopp</i>	131
13.2.2	<i>Utredning av det förhöjda timbeloppets storlek</i>	132
14	Kommunen och Försäkringskassan	138
14.1	Beslut till kommunen	138
14.2	Utbetalning till kommunen	138
14.3	Kommunens betalningsansvar	139
14.4	Sjukdom hos ordinarie assistent	142
14.5	Ändrade förhållanden m.m.	142
15	Utförande av beslut.....	143
15.1	Grund för månadsutbetalning.....	143
15.2	Tillståndskrav, anmälningsplikt och tillsyn av verksamhet med personlig assistans.....	144
15.3	Underlag inför beslut om utbetalning	145
15.3.1	<i>Kan barn själva anställa sina assistenter?</i>	146
15.4	Möjliga betalningsmottagare	147
15.5	Hushållsgemenskap	147
15.6	Skattskyldighet	149
15.7	Arbetstid	151
15.7.1	<i>Metodstöd – informera Arbetsmiljöverket</i>	153
15.8	Tid som jämställs med lämnad assistans.....	153
15.9	Förverkande, utmätning och överlåtelse	154
16	Redovisning och avräkning	155
16.1	Tidsredovisning	155
16.1.1	<i>Undantag från att lämna in tidsredovisning</i>	156
16.1.2	<i>Uppgifter saknas</i>	156
16.2	Räkning för assistansersättning	157
16.3	Inlämningsdag	158
16.4	Månatlig avräkning	158
16.4.1	<i>Färre timmar</i>	159
16.4.2	<i>Fler timmar</i>	159
16.5	Slutavräkning.....	160
16.5.1	<i>Särskilda skäl för utbetalning efter slutavräkning</i>	161
16.5.2	<i>Kostnadsredovisning vid förhöjt timbelopp</i>	162
16.5.3	<i>Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen</i>	164

16.6	Metodstöd – Registrering av räkningar och reglering av återbetalning efter redovisning av köp av assistans och kostnader för personlig assistans	165
16.6.1	Registrera räkning vid köp av assistans för en person med schablonbelopp	165
16.6.2	Registrera räkning vid beviljat förhöjt timbelopp samt för den som är arbetsgivare till sina assistenter	166
16.6.3	Registrera en räkning för någon som både köper assistans och är arbetsgivare för sina assistenter	167
16.7	Slutavräkning vid interimistiska beslut	169
16.8	Slutavräkning före periodens slut.....	169
17	Ändrade förhållanden och omprövning.....	171
17.1	Anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt nedsättning/indragning	171
17.2	Omprövning.....	171
18	Återbetalning av assistansersättning	174
18.1	Regeländringen den 1 juli 2008 om återbetalning	174
18.2	Övrigt om återbetalning	176
18.3	Eftergift	176
18.4	Kvittnings.....	177
18.5	Interimistiskt beslut.....	177
	Källförteckning	178
	Sakregister.....	183
	Bilaga 1: Historik – information om ändringar i den här vägledningen	189

Förkortningar

Bet.	Betänkanden
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
FKRS	Försäkringskassans rättsliga ställningstagande
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HSL	Lagen (1982:763) om hälso- och sjukvård
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen
Prop.	Proposition
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RegR	Regeringsrätten
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RGD	Riksgymnasiet för döva
RGH	Riksgymnasiet för hörselskadade
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SoS	Socialstyrelsen
SoU	Socialutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
WHO	Världshälsoorganisationen

Sammanfattning

Denna vägledning är avsedd att vara ett stöd i det dagliga arbetet hos Försäkringskassan. Den ska bidra till att socialförsäkringsbalken, förordningen (1993:1091) om assistansersättning och tillhörande författningar tillämpas på ett riktigt sätt.

För att beviljas assistansersättning måste den sökande anses vara bosatt i Sverige och därmed omfattas av svensk socialförsäkring. Socialförsäkringsbalken reglerar om en person omfattas av den svenska socialförsäkringen.

I och med att Sverige är med i Europeiska Unionen (EU) kan den sökande också komma att omfattas av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (förordning 883/2004) eller Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av system för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.

Vägledningen behandlar framför allt frågor som rör rätten till assistansersättning. Det finns exempel inlagda för att göra det lättare att förstå bestämmelserna.

En person har rätt att få assistansersättning från Försäkringskassan om hon eller han

- tillhör den personkrets som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan
- inte bor i en gruppbostad eller vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- inte har fyllt 65 år. Den försäkrade kan få behålla ersättningen efter sin 65-årsdag. Antalet assistanstimmar får dock inte utökas efter det att hon eller han har fyllt 65 år.

Med personlig assistans menas ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Personlig assistans enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken har samma betydelse som i LSS.

Assistansersättningen ger den försäkrade mycket stort inflytande över hur stödet ska ges. Hon eller han kan själv anställa en eller flera personliga assistenter (kostnader för personliga assistenter) eller anlita assistenter som kommunen, kooperativ, ett företag eller annan organisation är arbetsgivare för (köp av personlig assistans).

Assistansersättningen betalas ut månadsvis med ett preliminärt belopp. Varje beviljad assistanstimme ersätts med ett schablonbelopp. Det preliminära beloppet motsvarar schablonbeloppet multiplicerat med antalet beviljade assistanstimmar i genomsnitt per månad för varje tidsperiod som assistans-

ersättning beviljats. I vissa fall kan Försäkringskassan bevilja ett förhöjt timbelopp, men det får inte överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett hjälpmedel för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av Försäkringskassans personal.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis samt för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar, föreskrifter, allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden och interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Hänvisningen finns antingen angiven i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

I en bilaga till vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar etc. som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör hur en regel ska tillämpas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I en bilaga till vägledningen finns en historikbilaga. Den innehåller en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får man en överblick över de viktigaste nyheterna i denna version av vägledningen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning och ett alfabetiskt sakregister. Innehållsförteckningen är placerad först och ger en översiktssbild av vägledningens kapitel och avsnitt.

Sakregistret finns sist i vägledningen och innehåller sökord med sidhänvisningar.

1 Inledning

Detta kapitel ger en övergripande bild av

- handikapp, funktionshinder eller funktionsnedsättning – vad är rätt?
- den nationella handlingsplanen för handikappolitiken
- sektorsansvar och etappmål

1.1 Funktionsnedsättning och funktionshinder

Under hösten 2007 har Socialstyrelsen kommit med nya rekommendationer kring terminologin inom det handikappolitiska området. Funktionsnedsättning beskriver nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur.

Ett funktionshinder beskriver den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Funktionshinder är således en beteckning för de konsekvenser som följer av en funktionsnedsättning. Det är alltid något relativt och uppstår först i samspelet mellan en individ och den omgivande miljön. En person med funktionsnedsättning kan alltså vara funktionshindrad i en viss miljö eller i en viss situation utan att för den skull vara det i andra. Det är därmed inte riktigt att säga att en person är funktionshindrad eftersom det är miljön som är funktionshinderande. Denna miljörelaterade synen på funktionshinder har integrerats i svensk lagstiftning. (Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade, s. 53).

Begreppet handikapp bör inte användas som synonym till båda dessa termer. Det förekommer dock i sammansatta ord, till exempel handikappolitik.

WHO antog i maj 2001 en ny klassifikation, ICF, som står för International Classification of Functioning, Disability and Health. Klassificeringen kan användas för alla människor. Den svenska översättningen är "Klassifikation av funktionstillstånd, funktionsnedsättning och hälsa". ICF betonar miljöns betydelse tillsammans med rollen och samspelet mellan både individuella egenskaper och fysiska och sociala faktorer. ICF använder inte begreppet handikapp längre utan det har bytts mot begreppen delaktighet eller aktivitet beroende på sammanhanget. Läs mer om ICF på Socialstyrelsens webbplats, www.socialstyrelsen.se

1.2 Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken

En viktig utgångspunkt för den svenska handikappolitiken är FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet som antogs 1993. Standardreglerna innebär ett politiskt och

moraliskt åtagande från staternas sida att anpassa samhället till personer med funktionsnedsättning. Tanken är att länderna ska ta ansvar för och säkerställa att personer med funktionsnedsättning får samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare. Reglerna innehåller tydliga principiella ståndpunkter om rättigheter, möjligheter och ansvar. De ger också konkreta förslag till hur ett land kan undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning och skapa ett tillgängligt samhälle. Standardreglerna är inte ett juridiskt bindande dokument. Däremot kan de komma att bli internationell praxis när de används av ett stort antal länder. Läs mer om FN:s standardregler på Diskrimineringsombudsmannen webbplats, www.do.se.

För Sveriges del har standardreglerna varit betydelsefulla för den kursändring inom handikappolitiken som inleddes 1999. Då fastställde regeringen att de återstående hindren mot funktionshindrades möjlighet att delta fullt ut i samhället skulle rivas.

Politiken skulle drivas ur ett medborgarperspektiv, det vill säga utgå från att personer med funktionsnedsättning var medborgare med samma rättigheter och skyldigheter som andra. Året därpå fastställde riksdagen handlingsplanen Från patient till medborgare en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79).

Utgångspunkten i den nationella handikapplanen är att handikappolitiken ytterst är en demokratifråga. Det innebär att samhället måste erkänna rätten för alla människor att delta i samhällslivet. Samhället ska byggas utifrån insikten om att alla lika värde, att alla har samma grundläggande behov och ska behandlas med respekt, att mångfald berikar och att varje människa är en tillgång för samhället. Handikapplanen pekar också på att frågor om inflytande och delaktighet måste få ökad betydelse.

Det finns tre nationella handikappolitiska mål:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund
- att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

En samhällsgemenskap med mångfald som grund handlar om att bejaka olika människors erfarenheter och kunskaper. Det handlar också om tillgänglighet, som inte bara är en fråga om den fysiska miljön, utan också handlar om att exempelvis ge personer med talsvårigheter tid att tala. Det handlar också om att tänka utifrån ett funktionshinder perspektiv, vilket innebär att utgå från att människor har olika förutsättningar och planera utifrån detta.

Den grundläggande principen för ett tillgängligare samhälle är ansvars- och finansieringsprincipen. Principen innebär att den ordinarie verksamheten ska finansiera kostnaderna för nödvändiga anpassningsåtgärder.

Full delaktighet i samhället innebär att kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Det innebär att alla ska ha samma möjlighet till exempelvis barn-

omsorg, utbildning, förvärvsarbete och en trygg bostad. Man ska inte betrakta en grupp av människor som "föremål för särskilda åtgärder" utan som medborgare med rättigheter och skyldigheter.

Jämlikhet i levnadsvillkor ingår i de perspektiv som Försäkringskassan arbetar med.

1.3 FN-konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Den 13 december 2006 antogs konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning av FN:s generalförsamling. Konventionen tar upp de åtgärder som är nödvändiga för att säkra rättigheterna för människor med funktionsnedsättning.

Konventionen undertecknades av Sverige den 30 mars 2007. Regeringskansliet arbetar sedan dess med att se över hur svensk lagstiftning överensstämmer med konventionen. Genomgången ska ligga till grund för en proposition från regeringen till riksdagen om ratificering.

Konventionen träder ikraft när 20 länder har ratificerat den och börjar då gälla i dessa länder. Regeringskansliet har tagit fram en preliminär översättning av konventionen. Den officiella översättningen publiceras när ratificering är klar. Läs mer på regeringens webbplats www.regeringen.se och se prop. 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder.

1.4 Sektorsansvar och etappmål

Enligt den nationella handlingsplanen ska frågor om funktionshinder finnas med som en naturlig del av alla sektorer i samhället. Alla myndigheter har ett ansvar för att leva upp till målen för handikappolitiken och att integrera funktionshinderperspektivet i den ordinarie verksamheten.

Vissa myndigheter, som på central nivå har ansvar för en särskild samhällssektor, har dessutom tilldelats ett sektorsansvar. Sektorsansvariga myndigheter har ett särskilt ansvar för att Sverige ska nå de nationella målen.

Försäkringskassan är en av fjorton myndigheter som har fått sektorsansvar. Som sektorsansvarig myndighet ska Försäkringskassan bevaka frågor om rättigheter och intressen inom socialförsäkringen som rör personer med funktionsnedsättning. Målet är att socialförsäkringsadministrationen år 2010 ska vara fullt användbar för personer med funktionsnedsättning. Det gäller för såväl våra kunder som anställda. Frågor som rör funktionshinderperspektivet ska genomsyra hela socialförsäkrings- och bidragssystemet.

Fram till år 2010 har regeringen satt upp ett antal etappmål inom områdena tillgänglighet, arbetsgivaransvar och funktionshinderperspektivet.

1.4.1 Tillgänglighet

Tillgänglighet är en viktig del i funktionshinderperspektivet. Ofta används ordet för att beskriva den fysiska miljön. Men begreppet är betydligt vidare än så och det är viktigt att hänsyn tas till alla perspektiv.

Begreppet kan delas in i fyra grupper:

1. Fysisk tillgänglighet innebär att inom- och utomhusmiljöer ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det innebär bland annat att det ska gå att ta sig in i och ut ur lokaler och att det ska gå att orientera sig. Det innebär också att man ska kunna vara där även som allergiker och alla ska kunna använda eventuella toaletter.
2. Kommunikativ tillgänglighet innebär att alla ska kunna ta emot information och interagera med andra. Därför måste det finnas tolkar, fungerande teleslingor, god akustik och belysning. Webbplatser på Internet måste vara utformade så att de är tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning.
3. Informativ tillgänglighet innebär att alla ska kunna ta del av information. Därför måste tryckt och digital information vara tydligt utformad och vid behov gå att få på punktskrift, lättläst, kassett eller Daisy. Talad information bör kunna kompletteras med visuell tillgänglighet.
4. Psykosocial tillgänglighet innebär att attityder, kunskap och bemötande påverkar mötet mellan människor. Vikten av att kunna planera och förstå en persons behov eller situation är en förutsättning för ett bra bemötande. Det är viktigt att veta om att både osynliga och synliga funktionsnedsättningar påverkar om ett möte ska bli bra eller dåligt. En person med dyslexi kräver tid och stöd för att läsa och tolka en text på samma sätt som en person som är synskadad eller blind.

Läs mer om tillgänglighet på www.hso.se.

1.5 Perspektiv

Försäkringskassan arbetar med fem olika perspektiv. Arbetet med perspektiven handlar bland annat om att skapa uppmärksamhet i bemötandefrågor. Det är också viktigt att förstå konsekvenserna i utveckling av försäkringen och i handläggningen. Människor som kontakter Försäkringskassan ska bli bemötta på ett respektfullt sätt, oavsett kön, ålder, etnisk bakgrund, sexualitet eller funktionsnedsättning. De ska också kunna räkna med att deras identitet inte ska påverka beslutet.

- Personens kön

Kvinnor och män, flickor och pojkar har samma behov av ett bra bemötande. Samtidigt är bemötandet från myndigheten i regel olika. Detta sker ofta undermedvetet. Därför är det viktigt att öka kunskapen om hur våra föreställningar kring genus och mer specifikt den rådande genusordningen påverkar kvinnors och mäns, flickors och pojkars livssituation. Det är exempelvis inte personens kön och traditionella roller i ett hushåll som ska styra

om hon eller han kan beviljas assistansersättning eller inte, utan behovet av hjälp och stöd kopplat till funktionsnedsättningen.

- Barn och unga

Barn och unga människor med funktionsnedsättning är i första hand barn och unga människor och inte människor med funktionsnedsättning. När man är ung förändras livssituationen hela tiden. Då lägger man grunden till sin identitet, självbild och självkänsla. Därför har unga ofta ett annat behov av stöd än vuxna. Barns rätt till utveckling handlar inte enbart om utveckling mot att bli vuxen utan om rätten till barndomens egen utveckling med lek, fritid och kultur.

- Etnisk bakgrund

Den som inte har svenskt ursprung kan ha svårt att bli delaktiga i det svenska samhället. Det kan handla om kulturella skillnader som ställningen i samhället för personen med funktionsnedsättning, familjens ansvar och individens rättigheter. Därför är förmågan och verktygen för att förmedla socialförsäkringens intentioner viktiga. Rätten till en förmån bedöms med utgångspunkt av försäkringstillhörighet, inte nationalitet.

- Sexualitet

Oavsett om en person är homo-, bi-, trans- eller heterosexuell ska bemötande och handläggning ske på samma sätt och med samma utgångspunkter. Det är därför viktigt att inte blanda ihop en persons sexualitet med personen levnadsförhållanden (gift, sambo, partner, förälder, etc.) så att det påverkar ett eventuellt beslut.

Förutsättningar för bra möten och handläggning påverkas av personernas kunskaper, inlevelse, förväntningar, förhållningssätt och maktpositioner. Det är viktigt att ha inlevelse och respekt i mötet. Det är också viktigt att tänka på att den person som har behov av en offentlig tjänst befinner sig i en beroendesituation. Personen behöver inte alltid befinna sig i en beroendesituation men just i den här situationen är personen beroende av den som beslutar om stödet. Att i sitt arbete ha uppgiften att ge stöd till andra innebär att ha makt över andra. (Riksförsäkringsverket, De handikappolitiska målen och socialförsäkringsadministrationen, 2003)

2 Handikappreformen och rättighetslagstiftning

Detta kapitel ger en övergripande bild av

- handikappreformen och rättighetslagstiftningen
- anmälningsplikt enligt LSS
- anmälningsuppmärksamhet enligt SoL
- förändringar i lagstiftningen

2.1 Handikappreformen och rättighetslagstiftningen

År 1989 tillsattes en handikapputredning som skulle utreda kommunernas och landstingens insatser för personer med stora funktionshinder. En viktig utgångspunkt var att personer med stora funktionshinder skulle tillförsäkras ett väl fungerande stöd. Handikapputredningen lämnade flera betänkanden med förslag om förbättringar av det individuella stödet till personer med stora funktionshinder. Förslagen är tillsammans med andra utredningar det huvudsakliga underlaget för handikappreformen och bidrog till en ny rättighetslagstiftning. (Grunewald och Leczinsky, 1993)

Modellen för den nya rättighetslagstiftningen var omsorgslagen som började gälla i juli 1986. Den innehöll ett antal preciserade insatser, som landstinget ansvarade för. Lagen riktade sig mot två grupper. Den ena var psykiskt utvecklingsstörda och personer med barndomspsykos. Den andra var personer som efter utvecklingsperioden fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter sjukdom eller skada. De två grupperna kom även att ingå i den nya rättighetslagstiftningen då dessa personer bedömdes ha sådana svårigheter att de behövde särskilda insatser för att få sina behov tillgodosedda. I den nya lagen ersattes psykiskt utvecklingsstörd med utvecklingsstörd och barndomspsykos med autism. Det innebar ingen skillnad i sak utan var en anpassning till rådande språkbruk. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.1–3.1.4, s. 48–53)

Handikapputredningen slog fast att även andra personer med funktionshinder än de som omfattades av omsorgslagens personkrets var beroende av olika insatser för att kunna leva ett liv så likt andra som möjligt (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53 och 54). Den nya rättighetslagstiftningen utvidgade därför den gamla lagens personkrets med en tredje grupp; personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Den nya lagen, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) trädde i kraft den 1 januari 1994. LSS är en rättighetslag. Med rättighetslag menas bl.a. att rättigheten ska preciseras i lag och att det finns en möjlighet att överklaga ett beslut samt att det kan förekomma sank-

tioner om ett beslut inte kan verkställas. Personer som omfattas av lagens personkrets har rätt till vissa angivna insatser om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Insatserna regleras i 9 § LSS och omfattar tio olika insatser. Landstinget ansvarar i de flesta fall, för en av insatserna, nämligen rådgivning och annat personligt stöd, medan kommunen ansvarar för de övriga.

Lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS) trädde i kraft samtidigt som LSS. Assistansersättning är ett statligt bidrag till kostnader för personlig assistans. Frågor om assistansersättning handläggs av Försäkringskassan (48 kap. 5 § SFB). Den 1 januari 2011 trädde socialförsäkringsbalken i kraft och ersatte då bland annat lagen om assistansersättning (LASS).

En av insatserna enligt LSS är biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för assistans, till den del behovet inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (9 § 2 LSS). Bedömningen om rätten till *personlig assistans* enligt LSS handlar om individens behov berättigar till insatsen personlig assistans genom kommunens försorg eller till ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för att kunna ordna insatsen på annat sätt. Bedömningen av rätten till *assistansersättning* handlar om individens behov av personlig assistans berättigar till ersättning för assistans.

Begreppet personlig assistans har samma betydelse i LSS och i bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

2.1.1 Grundläggande principer i handikappreformen

Det övergripande syftet med handikappreformen var att åstadkomma så jämlika villkor som möjligt mellan människor med omfattande funktionshinder och andra människor. Handikapputredningens kartläggning visade att personer med omfattande funktionshinder hade mycket begränsade möjligheter att bestämma över sin egen situation och påverka utformningen av service- och stödinsatser. (prop. 1992/93:159, avsnitt 2, s. 42 och 43)

Handikapputredningen slog fast olika grundläggande etiska principer om människans lika värde från den humanistiska människosynen, dvs. respekten för människovärdet. Den innebär att människan alltid är en individ med ett värde i sig och att detta inte förändras av funktionshinder. De grundläggande principerna i handikapputredningen var självbestämmande och inflytande, tillgänglighet, delaktighet, kontinuitet och helhetssyn (SOU 1991:46). Principerna skulle vara bärande i alla insatser och verksamheter som rör personer med omfattande funktionshinder:

- Inflytande på alla nivåer för enskilda med omfattande funktionshinder medför en möjlighet att utöva ett aktivt medborgarskap.
- Tillgänglighet har en vidsträckt betydelse i fysisk, social, psykologisk, ekonomisk och organisatorisk bemärkelse. Livsvillkoren för personer med omfattande funktionshinder påverkas av var och en av dessa aspekter på tillgänglighet och den samverkan som finns mellan dem. Alla aspekter är viktiga i en samhällsgemenskap som omfattar alla.

- Begreppet delaktighet avser ett aktivt deltagande i samhällslivet där människor med omfattande funktionshinder har medborgerliga rättigheter och skyldigheter.
- Kontinuiteten i stödet är en viktig del eftersom det förmedlar trygghet. Man ska kunna hysa tilltro till att insatserna varar och att tillvaron är överblickbar både i ett kortare och i ett längre perspektiv.
- Helhetssynen innebär att personlig integritet och individualitet respekteras. Helhetssynen medför också att stödet ska planeras och ges med utgångspunkt från den enskildes hela tillvaro för att den ska fungera.

Frågor om självbestämmande blir särskilt viktiga när den försäkrade till följd av ett omfattande funktionshinder har ett stort behov av olika stödinsatser. Självbestämmande och rätten till integritet hör ihop. Respekt för individens integritet ska finnas i alla situationer och är oberoende av den enskildes förmåga eller hjälpbehov.

Målet för verksamheten enligt LSS och bestämmelserna i socialförsäkringsbalken är att människor med omfattande funktionshinder ska kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors som möjligt och i gemenskap med andra människor. På så sätt främjas människors jämlikhet i levnadsvillkoren och fulla delaktighet i samhällslivet. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmande och integritet. (Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU19 Stöd och service till vissa funktionshindrade, s. 8)

En av grundtankarna är därmed att tillförsäkra personer med omfattande funktionshinder goda levnadsvillkor och att göra det möjligt för dem att leva som andra i motsvarande ålder.

2.1.2 Insatser enligt LSS

Personer som tillhör personkretsen enligt LSS har rätt till insatser i form av stöd och service enligt 9 § LSS om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Insatserna för särskilt stöd och service är:

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder
2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken
3. ledsagarservice
4. biträde av kontaktperson
5. avlösarservice i hemmet
6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet

7. korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov
8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet
9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna
10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.

Personer som tillhör personkrets 1 och 2 enligt 1 § LSS har rätt till daglig verksamhet enligt LSS om de har behov av det och behovet inte tillgodoses på annat sätt.

2.1.3 Personlig assistans – en ny insats

Vid tiden för handikapputredningen hade personer med omfattande funktionshinder som inte omfattades av omsorgslagens personkrets stöd utifrån socialtjänstlagen (SoL). Stödet gavs ofta i form av hemtjänst. Hur stödet såg ut varierade från kommun till kommun. Många var mycket beroende av sin omgivning. Möjligheten till inflytande och en självständig tillvaro var ofta begränsade.

Handikapputredningens kartläggning visade att personer med omfattande funktionshinder som fick hemtjänst för att tillgodose sina behov hade mycket små möjligheter att bestämma vem som skulle ge hjälpen och när den skulle ges. Förslaget om personlig assistans eller ekonomiskt stöd till sådan assistans var ett sätt att ge personer med omfattande funktionshinder ett verkligt inflytande över sin egen livssituation. Personlig assistans blev således ett medel för att uppnå målet med handikappolitiken, att leva som andra, för människor med omfattande funktionshinder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 62 och 63)

Med personlig assistans avsågs ett personligt utformat stöd som skulle ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Stödet skulle vara knutet till personen och inte till någon viss verksamhet. Personer som dagligen var mycket beroende av omfattande hjälp skulle ha ett avgörande inflytande på vem som skulle ge hjälpen. Antalet personer som gav sådan hjälp skulle kunna begränsas och den enskilde skulle själv kunna avgöra på vilket sätt och i vilka situationer som hjälpen skulle ges. Assistansen skulle vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Om stöd och hjälp kunde lämnas i form av personlig assistans och anordnas på det sätt som den enskilde finner bäst, skulle personen med funktionshinder ges mycket goda möjligheter till självbestämmande och inflytande över sin livssituation. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 62–64)

Begreppet personlig assistans ska ses i sitt rätta sammanhang, dvs. som en insats som ger personen inflytande över sin egen situation. På så sätt blir det också en motvikt till att vara beroende av till exempel en hemtjänstgrupp

som planerar arbetet utifrån alla hjälptagare. Personlig assistans förutsätter ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer (9 a § LSS). Personlig assistans skiljer sig därför från en hemtjänstinsats vilket också var syftet. Inflytande och självbestämmande över sin egen livssituation är viktiga grundläggande principer för utformandet av insatsen personlig assistans. Ett personligt utformat stöd förutsätter assistenter som personen själv har valt och som är knutna till individen. En personlig assistent kan inte tillgodose flera personers behov samtidigt under en och samma tidsperiod. Regeringsrätten fann i en dom att en person inte hade rätt till assistansersättning för det stöd hon fick av en grupp personliga assistenter som fanns knuten till hennes arbetsplats (s.k. assistanspool) och som hjälpte flera av de anställda. Stödet ansågs inte vara av sådan personlig karaktär att det utgjorde personlig assistans. (RÅ 2004 ref. 31) Assistenten kan förvisso arbeta som personlig assistent åt flera individer men då avskilt från varandra. Det går inte att säga hur många personer som är ett begränsat antal i varje enskilt fall. Antalet assistenter beror bland annat på antalet timmar. Många timmar kan som regel medföra fler assistenter.

I sammanhanget kan det nämnas att länsstyrelsen inom länet har tillsynsansvaret över verksamhet enligt LSS och får då inspektera verksamheten (26 § LSS).

2.1.4 LSS – Kommunens ansvar

Kommunen har enligt LSS ett basansvar för insatsen personlig assistans. Med det avses bland annat att kommunen alltid ska stå beredd att ge personlig assistans eller ett ekonomiskt bidrag till skäligen kostnader för att enskilda ska kunna ordna insatsen på annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 73). Kommunen har därmed en skyldighet att på den enskildes begäran utreda behoven och efter bedömning besluta om någon har rätt till personlig assistans.

Av 9 § 2 LSS framgår att insatsen för särskilt stöd och service är biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till särskilda kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. Detta gäller till exempel vid tillfälligt utökat behov av personlig assistans där assistansersättning inte kan beviljas. Se även avsnitt 9.6.9.

För att ha rätt till personlig assistans enligt 9 § 2 LSS ska personen ha behov av hjälp för att klara sin hygien, för att klä på sig och klä av sig, för att äta, för att kommunicera med andra eller behöva någon annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om personen (9 a § LSS). Dessa hjälpbehov samlas i begreppet grundläggande behov. Personen kan behöva hjälp med ett, flera eller samtliga grundläggande behov.

En person kan ha rätt till personlig assistans eller ekonomiskt stöd för sådan assistans enligt 9 § 2 LSS men behöver för den skull inte uppfylla kravet för att få assistansersättning. Om behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven understiger i genomsnitt 20 timmar per vecka avslår Försäkringskassan ansökan utan att ta ställning till andra behov. Den enskilde

har möjlighet att vända sig till kommunen för att ansöka om insatser enligt LSS.

Att det totala behovet av personlig assistans i sig överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka är inte detsamma som att behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Exempel

Esat ansöker om assistansersättning med 35 timmar i veckan. Försäkringskassan bedömer hans behov av personlig assistans för de grundläggande behoven till 15 timmar per vecka. Eftersom behovet av hjälp med de grundläggande behoven inte överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka avslår Försäkringskassan ansökan om assistansersättning.

Om personen inte behöver hjälp med de grundläggande behoven utan i stället behöver hjälp med att delta i fritidsaktiviteter, besöka vänner, delta i samhällslivet eller liknande kan till exempel ledsagning enligt 9 § 3 LSS vara aktuellt.

2.1.5 Assistansersättning – Statens ansvar

Assistansersättning är en statlig ersättning av allmänna medel som betalas ut till vissa funktionshindrade för kostnader för personlig assistans (51 kap. 2 § SFB). Den som tillhör personkretsen enligt LSS och behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning. Försäkringskassan betalar ut hela det beviljade beloppet till personen. Kommunen ersätter därefter kostnaderna för de 20 första timmarna per vecka till Försäkringskassan (51 kap. 22 § SFB). Detta betyder att staten bekostar de timmar som överstiger 20 timmar i veckan. Detta gäller oavsett hur personen väljer att anordna sin assistans.

Assistansersättningen betalas ut till den försäkrade. Hon eller han kan själv anställa personliga assistenter eller mot ersättning anlita en kommun eller annan som arbetsgivare för dessa. Assistansersättningen ska användas till assistenternas lönekostnader eller till de avgifter som kommunen eller någon annan som svarar för insatsen debiterar.

Försäkringskassans roll är bland annat att bedöma rätten till assistansersättning för att därefter administrera och betala ut ersättning. I rollen ingår inte att anordna personlig assistans eller att fungera som arbetsgivare för personliga assistenter. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 69)

2.2 Anmälningsplikt enligt LSS

Från och med den 1 juli 2005 finns en anmälningsplikt inskriven i LSS. Ändringen gäller för alla som arbetar med insatser enligt LSS och för de som handlägger ärenden enligt LSS eller bestämmelserna om assistansersättning i socialförsäkringsbalken. (Prop. 2004/05:39, avsnitt 8.1, s. 59)

Anmälan om missförhållanden enligt 24 a § LSS

Var och en som fullgör uppgifter enligt LSS ska vaka över att de personer som får insatser enligt lagen får ett gott stöd och en god service samt lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande som rör en enskild som får insats enligt LSS ska genast anmäla detta till den eller de nämnder som avses i 22 § LSS. Om inte missförhållandet avhjälpas utan dröjsmål, ska nämnden anmäla förhållandet till länsstyrelsen. Anmälningsskyldigheten gäller också den som handlägger ärenden enligt LSS eller socialförsäkringsbalken. (24 a § första stycket LSS). Se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om tillämpningen av 24 a § LSS (SOSFS 2008:11(S)).

Anmälningsskyldigheten gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Anmälan ska göras till den som är ansvarig för verksamheten. Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål avhjälpa missförhållandet eller anmäla detta till tillsynsmyndigheten. (24 a § andra stycket LSS)

I LSS finns en erinran om skyldigheten att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Erinran syftar till att öka kunskapen om anmälningsskyldigheten inom LSS-verksamheterna. (24 a § tredje stycket LSS). Se även avsnitt 2.3.

Verksamheter och insatser där anmälningsskyldigheten gäller

- Offentlig verksamhet inom kommun eller landsting som tillhandahåller insatser enligt 9 § 1–10 LSS. Anmälan ska göras till ansvarig nämnd enligt 22 § LSS.
- Ett landsting eller en kommun som enligt 17 § andra stycket LSS genom avtal har överlåtit till annan kommun eller annat landsting att tillhandahålla insatser enligt 9 § 1–10 LSS. Anmälan ska göras till ansvarig nämnd eller nämnd enligt 23 § andra stycket LSS.
- Yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet med tillstånd från länsstyrelsen enligt 23 § första stycket LSS att bedriva verksamheter enligt 9 § 6–10 LSS. Anmälan ska göras till den som är ansvarig för verksamheten.
- Annan yrkesmässigt bedriven verksamhet, till exempel där personlig assistans enligt 9 § 2 LSS anordnas av annan enskild person eller juridisk person. Anmälan ska göras till den som är ansvarig för verksamheten.

Sekretess

- Anmälan till en nämnd

En anmälningsplikt är en särskild form av uppgiftsskyldighet som omfattas av 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL). Sekretessen hindrar inte att uppgifter lämnas till annan myndighet, om uppgiftsskyldigheten följer av en lag eller en förordning. Detta medför att om förutsättningarna för anmälan är uppfyllda, alltså att ett allvarligt missförhållande

har uppmärksammats eller kommit till kännedom, ska uppgiften trots sekretess lämnas till den ansvariga nämnden.

Endast det som är av betydelse för att framföra informationen om det allvarliga missförhållandet ska överlämnas.

- Anmälan till en yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet

Enligt 24 a § andra stycket LSS gäller anmälningsplikten även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Motsvarande lagstöd enligt 10 kap. 28 § OSL saknas när det gäller att lämna uppgifter till en enskild verksamhet. Försäkringskassan måste pröva om uppgiften kan lämnas ut enligt 28 § OSL, alltså göra en menprövning.

Tillvägagångssätt för anmälan inom Försäkringskassan

Personal på Försäkringskassan som handlägger assistansärenden enligt socialförsäkringsbalken och som därigenom uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande som rör person som får insats enligt LSS är skyldig att anmäla detta. Handläggaren antecknar och redogör för missförhållandet på en journal eller motsvarande. Handläggaren lämnar sedan över den skriftliga anmälan tillsammans med ett missiv till närmaste verksamhetsansvarig inom Försäkringskassan. Av missivet bör det framgå vem mottagaren är och att ärendet rör en anmälan enligt 24 a § LSS. Den verksamhetsansvarige ansvarar för att missivet och den skriftliga anmälan lämnas till den ansvariga nämnden eller verksamhetsansvarig.

Försäkringskassan har ingen möjlighet att följa upp en lämnad anmälan eftersom hanteringen av anmälan omfattas av sekretess eller tystnadsplikt.

Hanteringen av en anmälan är skild från övrig handläggning om rätten till assistansersättning under förutsättning att uppgiften inte har betydelse för bedömningen av rätten till assistansersättning.

Personal inom enskild eller kommunal verksamhet

Personal som arbetar i en enskild eller en kommunal verksamhet enligt LSS kan anmäla direkt till tillsynsmyndigheten. För denna grupp kan det uppkomma svåra situationer på grund av lojalitet och befogad eller obefogad oro för repressalier. Sekretessbestämmelserna om uppgifter om en enskilds personliga förhållanden och motsvarande tystnadsplikt inom en enskilt bedriven verksamhet, kan inte anses utgöra hinder för anmälan om missförhållanden till tillsynsmyndigheten. (prop. 2004/05:39, avsnitt 5.3, s. 48)

Allvarligt missförhållande

Anmälningsplikten gäller enbart för allvarliga missförhållanden (prop. 2004/05:39 s. 48). I frågan om vad som är ett allvarligt missförhållande är Försäkringskassan hänvisad till att ta ledning av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om tillämpningen av 24 a § LSS (SOSFS 2008:11 (S)).

Skyldigheten att anmäla är oberoende av den försäkrades uppfattning. Fullgörandet av anmälningsplikten måste dock, i likhet med andra åtgärder en-

ligt LSS, ske på ett sådant sätt att respekten för den försäkrades integritet i möjligaste mån upprätthålls (prop. 2004/05:39, avsnitt 5.3, s. 48).

Ingen sanktion

Anmälningsskyldigheten är inte förenad med någon bestämmelse om sanktion för den som inte fullgör sin anmälningsplikt. Anledningen är att syftet i första hand är att komma till rätta med missförhållanden. En anmälnings-skyldighet ska vara ett stöd för personal och andra verksamma att göra en anmälan utan rädsla för repressalier (prop. 2004/05:39, avsnitt 5.3, s. 48).

2.3 Är Försäkringskassan skyldig att anmäla missförhållanden som rör barn?

Kommunen har ett allmänt ansvar för att barn och ungdomar ska kunna växa upp under goda och trygga förhållanden. En kommun ska ingripa om föräldrar inte kan tillgodose behovet av omvårdnad, skydd eller stöd (5 kap. 1 § socialtjänstlagen [SoL]). För att kunna agera fordras att kommunen blir uppmärksam på ett visst missförhållande.

Alla har ett ansvar för att barn inte ska behöva fara illa eller riskera att utvecklas ogynnsamt. Det finns krav på att anmäla missförhållanden till socialnämnden. Kraven varierar beroende på vem eller vilken aktör det handlar om. Större krav vilar på myndigheter. I SoL finns en uppmaning till var och en att anmäla missförhållanden till socialnämnden (14 kap. 1 § första stycket SoL). Det finns också en skyldighet för vissa myndigheter att göra en sådan anmälan. (14 kap. 1 § andra stycket SoL)

Med var och en avses allmänheten, till exempel grannar, släktingar eller idrottsledare. Anmälningsuppmaningen till var och en avser också sådana myndigheter som inte omfattas av anmälingsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. Försäkringskassan har ingen anmälingsskyldighet men omfattas däremot av anmälningsuppmaningen (Anmälingsskyldighet om missförhållande som rör barn, Socialstyrelsen 2004, s. 28).

Frågan kan då uppkomma hur Försäkringskassan ska agera i en sådan situation. Av Socialstyrelsens allmänna råd följer att myndigheter och anställda som inte omfattas av denna anmälingsskyldighet bör anmäla till socialnämnden, om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn kan behöva skydd av nämnden. Detta förutsätter att det är möjligt med hänsyn till bestämmelserna om sekretess och tystnadsplikt (Socialstyrelsens författningssamling SOSFS 2003:16). Försäkringskassan bör därför pröva om uppgifter kan lämnas ut med stöd av den s.k. generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. I detta fall måste en intresseavvägning göras (se vidare Vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*).

2.4 Förändringar i lagstiftningen

LSS och LASS trädde i kraft den 1 januari 1994. Sedan dess har flera olika ändringar i lagarna genomförts. Nedan nämns regeländringarna sedan införandet 1994.

Den 1 februari 1995 infördes en bestämmelse som innebar att assistansersättning inte kan betalas ut om den försäkrade som arbetsgivare anlitar någon som hon eller han lever i hushållsgemenskap med. Orsaken till ändringen var bland annat att vissa skattemyndigheter ansåg att ersättning som betalas ut inom en hushållsgemenskap inte är beskattningsbar inkomst.

Den 1 juli 1996 skedde flera förändringar för att uppnå en bättre kostnadskontroll och vissa besparingar inom den statliga assistansersättningen. Ändringarna medförde dock ingen förändring av principerna för personlig assistans.

- Tidsramen för beslut om assistansersättning ändrades från att tidigare omfatta som längst tolv månader till att omfatta som längst sex månader.
- Kravet på att de grundläggande behoven ska uppgå till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för att berättiga till assistansersättning infördes. Om den försäkrade bedöms uppfylla det kravet prövas i ett andra steg behov av assistansersättning i andra situationer för vilka ersättning kan betalas ut om behoven inte tillgodoses på annat sätt. LSS kompletterades även med en bestämmelse som klargör innebörden av insatsen personlig assistans. För att vara berättigad till personlig assistans enligt LSS ska personen ha behov av hjälp med de grundläggande behoven. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.1, s. 13 och 14)
- Avgränsningar mot viss kommunal verksamhet infördes också. Assistansersättning ska inte betalas ut för tid då den funktionshindrade vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt LSS. Om det finns särskilda skäl, kan assistansersättning ändå betalas ut även för tid då den funktionshindrade vårdas för kortare tid på sjukhus eller deltar i verksamheter barnomsorg, skola och daglig verksamhet. Assistansersättning betalas ut inte för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen. Regeringen fann det viktigt både av principiella och finansiella skäl att gränsdragningen mellan personlig assistans, finansierad genom statlig assistansersättning, och näraliggande primärkommunala och landstingskommunala verksamheter tydliggjordes och beaktades. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 14 och 15)

Den 1 september 1997 schabloniserades assistansersättningen vilket medförde att ett av regeringen fastställt timbelopp betalas ut per beviljad assistanstimme. Om det finns särskilda skäl kan Försäkringskassan efter ansökan medge ett högre belopp. Det förhöjda timbeloppet får inte överstiga schablonbeloppet med mer än tolv procent. (prop. 1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138)

Den 1 november 1997 infördes ett kommunalt finansieringsansvar för delar av assistansersättningen. Kommunerna fick finansieringsansvaret för de första 20 assistanstimmarna per vecka för alla personer som har assistansersättning. (prop. 1996/ 97:150, avsnitt B.1, s. 138)

Den 1 januari 2001 genomfördes en ändring som gällde 65-årsgränsen. Ändringen medförde att personer som före fyllda 65 år haft personlig assistans enligt LSS och assistansersättning enligt LASS, eller lämnat in en ansökan senast dagen före 65-årsdagen och därefter blivit beviljad, kan få assistansen

och ersättningen även efter fyllda 65 år. Insatserna får dock inte utökas efter det att den försäkrade fyllt 65 år. Den som före den 1 januari 2001 hade assistansersättning men som ersättningen hade upphört för på grund av hon eller han hade fyllt 65 år hade rätt att efter ansökan senast den 31 december 2002 återfå ersättningen (p. 2 övergångsbestämmelserna till SFS 2000:1031).

Samtidigt blev det möjligt för socialförsäkringsnämnden hos Försäkringskassan att överlämna till en tjänsteman vid Försäkringskassan att fatta gynnande interimistiska beslut om assistansersättning.

Den 1 juli 2004 genomfördes en ändring som medförde att assistansersättning inte fick betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts. Tidigare fanns det möjlighet till tre månaders retroaktivitet. I samband med att den nya myndigheten Försäkringskassan bildades den 1 januari 2005 genomfördes flera ändringar i lagtexter där myndighetsnamnet Riksförsäkringsverket byttes till Försäkringskassan. Vid arbetet uppstod en felaktighet av lagtexterna som medförde ändring tillbaka till den tidigare lydelsen. Från och med 1 januari 2005 gällde således åter igen att assistansersättning får betalas ut för som längst tre månader före månad då ansökan eller anmälan gjorts. Misstaget rättades till och från och med 1 juli 2005 gäller att assistansersättning inte får betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts.

Den 1 juli 2008 genomfördes en ändring som tydliggjorde att assistansersättningen endast får användas till att köpa personlig assistans eller till att betala kostnader för personliga assistenter som den försäkrade själv anställer. Assistansersättning som inte använts på detta sätt ska utan uppmaning betalas tillbaka till Försäkringskassan.

Syftet med lagändringarna är att säkerställa att de ersättningsberättigade väljer assistansanordnare utifrån kvalitet och service. Därmed bidrar ändringarna till att assistansersättningen används på ett ändamålsenligt sätt.

Bestämmelsen om köp innebär att den assistansberättigade köper tjänsten av assistansanordnaren och betalningen för den tjänsten blir då en intäkt i dennes näringsverksamhet som ska redovisas och beskattas enligt de förutsättningar som gäller för sådan verksamhet. En effekt av detta blir att möjligheten för assistansanordnare att upprätta klientmedelskonton i fråga om assistansersättning upphör. Det blir alltså inte möjligt att ha obeskattade medel på ett särskilt konto som tillhör den försäkrade. Det blir heller inte möjligt att använda medlen till annat än betalning för assistans till exempel genom att betala ett lägre pris än schablonersättningen. Det är dock fortfarande möjligt att särredovisa klienterna hos en anordnare i en intern redovisning om de så önskar. För ersättningsberättigade som själva är arbetsgivare för sina personliga assistenter ska det ingå sådana kostnader som normalt har samband med anställningen och arbetsgivaransvaret.

Genom att ange att assistansersättningen betalas ut under förutsättning att den används för köp av assistans eller för att betala lön med mera till egna personliga assistenter blir det därför inte längre möjligt att använda assistansersättningen, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, för

andra utgifter för den försäkrade. (Prop. 2007/08:61 Kostnader för personlig assistans s. 18–20).

LASS har nu ersatts av socialförsäkringsbalken (SFB). Socialförsäkringsbalken är en sammanhållen och heltäckande socialförsäkringslag. Den trädde i kraft den 1 januari 2011 och ersätter ungefär 30 av de tidigare gällande socialförsäkringsförfattningarna. SFB omfattar i stort sett samtliga socialförsäkringsförmåner som administreras av Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket. Aktivitetsstöd och statligt tandvårdsstöd är exempel på ersättningar som inte omfattas av SFB.

SFB är indelad i åtta avdelningar som benämns A till H. Avdelning A innehåller övergripande bestämmelser för socialförsäkringen som helhet. Det är bestämmelser om personkrets, försäkringsskydd och generella definitioner. I avdelning B–G finns bestämmelser om de olika förmånerna. I avdelning H finns vissa gemensamma bestämmelser för de olika förmånerna, bestämmelser om handläggning samt administrativa och organisatoriska bestämmelser.

I SFB har språket moderniserats och vissa nya begrepp har införts. Viss rättspraxis från Regeringsrätten och tidigare Försäkringsöverdomstolen samt några allmänna förvaltningsrättsliga principer har blivit inskrivna i lagtexten. Men syftet med SFB har inte varit att genomföra några ändringar i sak – så kallade materiella ändringar – utan tidigare lagstiftning har i princip oförändrad förts över till SFB. SFB innehåller alltså samma bestämmelser som tidigare lagstiftning när det gäller förutsättningarna för att få en förmån. Ersättningsnivåerna är också oförändrade. Det finns dock några ändringar i sak som beror på att vissa bestämmelser har blivit gemensamma för de olika förmånerna. Syftet med dessa ändringar har varit att ta bort obefogade skillnader mellan förmånerna. Bestämmelserna om assistansersättning i socialförsäkringsbalken finns huvudsakligen i avdelning D i kapitel 51.

För assistansersättning innebär SFB att:

- begreppet den försäkrade används i stället för den ersättningsberättigade. Vidare används termen schablonbelopp i stället för det fastställda timbeloppet.
- begreppet provisoriskt beslut har bytts ut till interimistiskt beslut. Detta är endast en språklig ändring och ingen ändring av juridisk betydelse.
- viss rättspraxis från Regeringsrätten och tidigare Försäkringsöverdomstolen nu har blivit inskriven i lagtexten. För assistansersättning har följande praxis blivit inskriven i lagtexten: I 51 kap. 6 § anges att Försäkringskassan, vid bedömningen av rätten till assistansersättning, ska bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.
- reglerna om anmälningsskyldighet för de olika förmånerna har samlats i den gemensamma avdelningen H. Enligt 9 § LASS gällde att anmälan om ändrade förhållanden skulle ske utan oskäligt dröjsmål. Kriteriet ”utan oskäligt dröjsmål” har i 110 kap. 47 § SFB ersatts med att en anmälan ska göras ”så snart som möjligt och senast fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen”.

- Om någon enligt Försäkringskassans beslut är skyldig att betala tillbaka ersättning enligt socialförsäkringsbalken eller någon annan författning (med undantag för ersättning enligt lagen [2008:145] om statligt tandvårdsstöd.) får Försäkringskassan vid en senare utbetalning av assistansersättning till denne hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket, så kallad kvittning (108 kap. 22 § SFB). Tidigare kunde Försäkringskassan vid en utbetalning av assistansersättning endast göra avdrag på en skuld som den försäkrade hade inom tidigare utbetalad assistansersättning (enligt tidigare 16 § andra stycket LASS). Bestämmelsen enligt 108 kap. 22 § SFB innebär alltså en materiell ändring inom assistansersättning.

3 Ansökan

Detta kapitel behandlar

- ansökan om assistansersättning
- anmälan från kommunen
- lagstadgad retroaktiv tid

3.1 Ansökan om assistansersättning

Assistans i form av biträde av personlig assistans eller ekonomiskt stöd för sådan assistans ska endast ges om den försäkrade begär det. Om ansökan gäller ett barn som är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare begära insatser för henne eller honom (8 § LSS). Ansökan om assistansersättning ska göras skriftligen hos Försäkringskassan (110 kap. 4 § SFB).

Det finns inget krav på att använda en speciell blankett. Den sökande kan använda blanketten, FK 3062, för ansökan om assistansersättning. Om någon skriftligt meddelar Försäkringskassan att hon eller han önskar få assistansersättning ska detta anses som en ansökan. Den dag meddelandet kom till Försäkringskassan ska betraktas som ansökningsdag. Detta framgår av 10 § FL.

Om Försäkringskassan får reda på omständigheter som tyder på att en försäkrad har rätt till assistansersättning är det lämpligt att lämna information om de bestämmelser som gäller och om möjligheten att ansöka om assistansersättning.

Det kan förekomma att utredningen visar att den sökande bedöms ha behov av personlig assistans med fler timmar än de hon eller han ansökt om. Det är då lämpligt att Försäkringskassan kontaktar sökanden och informerar om att hon eller han kan ansöka om fler timmar. Detta beror på att det är den försäkrade som måste begära ersättning. Sökandens svar noteras i journalen. En helt ny ansökan behöver inte lämnas in även om sökande begär fler timmar.

Försäkringskassan bör informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar om behovet skulle öka efter det att Försäkringskassan fattat beslut om ersättningen.

Tidredovisningen från den försäkrade kan vara en impuls till Försäkringskassan att informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar.

3.1.1 Undertecknande

Den sökande ska underteckna ansökan (110 kap. 4 § andra stycket SFB). Om sökanden eller god man/förvaltare inte kan underteckna ansökan får Försäkringskassan bedöma om ansökan ändå kan anses vara riktigt undertecknad. Om någon oegentlighet skulle förekomma är det den sökande som är ansvarig.

Enligt föräldrabalken är huvudregeln att föräldrar som har gemensam vårdnad också ska utöva sin rätt att bestämma över barnet gemensamt. Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan skjutas upp, bestämmer den andre ensam. En förälder får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid (6 kap. 1 och 13 §§ föräldrabalken). När föräldrar som har gemensam vårdnad ansöker om assistansersättning för ett barn under 15 år krävs därför att ansökan är underskriven av båda föräldrarna. Om ansökan inte är undertecknad av båda föräldrarna ska ansökan avvisas (110 kap. 10 § andra stycket SFB). Avvisning får dock enbart ske efter att föräldrarna har fått möjlighet att komplettera ansökan, samt blivit underrättade om att ansökan kan komma att avvisas om den inte kompletteras (110 kap. 11 § SFB). Försäkringskassan bör därför kontakta den förälder som ansökt och informera om ovanstående.

Om föräldrarna vill byta anordnare och därför begär att utbetalningen ska göras till den nya anordnaren (51 kap. 19 § SFB) ska den begäran också vara underskriven av båda föräldrarna. En ansökan om förhöjt timbelopp anses däremot inte vara ett beslut av ingripande betydelse för barnets framtid. Därför räcker det med en förälders underskrift i detta fall. Detsamma gäller underskrift av en räkning för assistansersättning.

Uppgifter om faktiska förhållanden angivna på ansökan om assistansersättning ska lämnas på heder och samvete, om inte särskilda skäl talar emot det (110 kap. 4 § SFB, se även avsnitt 7.2.2)

Att uppgifter lämnas på heder och samvete understryker hos uppgiftslämnaren vikten av att uppgifterna är fullständiga och sanningsenliga. Detta bör i sig verka avhållande på den försäkrade från att medvetet eller på grund av slarv lämna felaktiga uppgifter. Dessutom innebär det förhållandet att uppgifter lämnas på heder och samvete att straffansvar kan komma i fråga. (prop. 1996/97:121, avsnitt 8, s. 37)

En försäkrad som lämnar oriktiga eller ofullständiga uppgifter kan vara skyldig till brott enligt brottsbalken eller bidragsbrottslagen (2007:612). Se vägledning 2004:1 Kontrollutredning. När det gäller andra som kan bistå den försäkrade med ansökan finns utförligare beskrivning om ombud, god man m.m. i Vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

3.1.2 Ansökan av dödsbo för den avlidnas räkning

Om en ansökan om assistansersättning gäller tiden före ett dödsfall kan den undertecknas av företrädare för dödsboet eftersom ett dödsbo generellt trä-

der in i en avliden persons ställe. Handläggning och bedömning görs på samma sätt som om den lämnats in av den person som ansökan avser.

3.2 Anmälan från kommun

Om någon har ansökt hos en kommun om biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till sådan assistans enligt LSS, ska kommunen anmäla det till Försäkringskassan, om den försäkrade kan antas ha rätt till assistansersättning. Då ska Försäkringskassan även utan ansökan pröva frågan om assistansersättning (110 kap. 6 § SFB). Kommunens anmälan bör vara skriftlig.

Det kan förekomma att Försäkringskassan deltar vid ett personligt möte eller ett hembesök på initiativ från kommunen när någon har ansökt om personlig assistans enligt LSS. Om kommunen avslår ansökan och inte heller anmäler behov av assistansersättning bör Försäkringskassan kontakta personen och upplysa om att hon eller han kan ansöka om assistansersättning.

En myndighet ska hjälpa enskilda personer att ta tillvara sin rätt i förvaltningsrättsliga ärenden (14 § FL). Det kan vara upplysningar om hur man gör en ansökan eller råd om vilka handlingar som bör bifogas. När det är lämpligt ska myndigheten också vägleda den försäkrade att till exempel ta initiativ till ytterligare utredning.

3.3 Lagstadgad retroaktiv tid

Assistansersättning får inte betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts (51 kap. 7 § SFB).

Exempel

Robin ansöker om assistansersättning i mars månad. Robin yrkar assistansersättning från och med oktober månad året före. Utredningen visar att Robin uppfyller de förutsättningar som anges för att kunna beviljas assistansersättning. Försäkringskassan beviljar därför assistansersättning från och med februari månad men avslår för tiden oktoberjanuari därför att assistansersättning inte kan betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före det att ansökan gjorts.

4 Försäkringstillhörighet

I detta avsnitt beskrivs översiktligt vad bestämmelserna i de olika regelverken innebär för tillhörigheten till svensk försäkring. I vägledningarna 2004:11, Tillämplig lagstiftning, EU, socialförsäkringskonventioner, m.m. samt 2000:2, Försäkrad i Sverige genom bosättning eller arbete finns bestämmelserna närmare presenterade.

4.1 Allmänt om försäkringstillhörighet

Försäkringstillhörigheten baseras på var personen bor eller arbetar. Bestämmelser om vem som är försäkrad finns i nationell lagstiftning, EU:s samordningsbestämmelser, socialförsäkringskonventioner och övriga internationella överenskommelser.

Förutsättningarna för att en person ska kunna få en förmån eller tjäna in en pensionsrättighet i Sverige är att han eller hon omfattas av svensk socialförsäkring och är försäkrad för motsvarande förmån i Sverige.

Försäkringskassan ska med utgångspunkt i socialförsäkringsbalken (SFB), EU:s förordningar samt socialförsäkringskonventioner bedöma om en person omfattas av svensk socialförsäkring. Både EU:s förordningar och konventioner som Sverige har ingått med andra länder har företräde framför SFB i sådana bedömningar.

4.2 EU:s samordningsbestämmelser

Bestämmelserna om samordning av medlemsstaternas nationella system för social trygghet har sin grund i rätten till fri rörlighet för personer. Denna rätt regleras i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).

EU:s samordningsbestämmelser inom socialförsäkringsområdet finns i två förordningar:

- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (förordning 883/2004)
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (tillämpningsförordning 987/2009).

Förordningarna tillämpas från och med den 1 maj 2010. Det finns dock vissa situationer där tidigare förordningar fortfarande ska tillämpas. Det gäller bland annat för tredjelandsmedborgare. De tidigare förordningarna är:

- Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (förordning 1408/71)
- Rådets förordning (EEG) nr 574/72 om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (förordning 574/72).

4.2.1 Länder som omfattas av bestämmelserna

De länder som omfattas av förordning 883/2004 och 987/2009 är medlemsländerna i EU. För en aktuell förteckning, se vägledning 2004:11.

Förordningarna 1408/71 och 574/72 gäller i förhållande till och emellan EES-länderna (Island, Liechtenstein, Norge) och Schweiz. Det pågår arbete med att skriva nya avtal så att även dessa länder ska omfattas av 883/2004 och 987/2009.

4.2.2 Personkrets

Förordning 883/2004 omfattar samtliga medborgare, statslösa och flyktingar som är bosatta i ett medlemsland och som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i ett eller flera medlemsländer, samt deras familjemedlemmar eller efterlevande (artikel 2.1 i förordning 883/2004). Personkretsen i förordning 883/2004 har utvidgats till att omfatta fler personer i förhållande till personkretsen i förordning 1408/71 (artikel 2.1 i förordning 1408/71).

Förordningen omfattar även efterlevande till personer som har omfattats av lagstiftningen i något medlemsland, oberoende av dessa personers medborgarskap. Detta förutsätter att den efterlevande är medborgare i ett medlemsland, är statslös eller flykting och är bosatt i ett medlemsland (artikel 2.2 i förordning 883/2004).

För bestämmelser avseende tredjelandsmedborgare se vägledning 2004:11.

4.2.3 Sakområden

Förordning 883/2004 ska tillämpas på alla allmänna och särskilda sociala trygghetssystem oberoende av om de är avgiftsfinansierade eller inte. Den tillämpas också på system som reglerar arbetsgivares eller redares skyldigheter.

Förordning 883/2004 ska också tillämpas på särskilda kontantförmåner som inte är avgiftsfinansierade. Det gäller sådana förmåner som betalas ut enligt en lagstiftning som har drag av både social trygghet och socialt stöd.

Av artikel 3.1 i förordning 883/2004 framgår vilka sakområden som förordningen gäller. Motsvarande uppgifter i förordning 1408/71 finns i artikel 4.1. Skrivningen i förordning 883/2004 innebär ett förtydligande jämfört med tidigare.

4.2.4 Likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser

Ett medlemsland ska ta hänsyn till likvärdiga förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser som inträffat i ett annat medlemsland. Det innebär att förmåner, inkomster, omständigheter eller händelser som har rättsverkningar enligt ett medlemslands lagstiftning ska beaktas även om de förvärvats eller inträffat i ett annat medlemsland. En tillämpning av bestämmelsen får dock inte leda till att ett medlemsland blir behörig eller att dess lagstiftning blir tillämplig. (Beaktandeskäl 9–12 samt artikel 5 i förordning 883/2004)

Detta är en ny bestämmelse som inte har någon motsvarighet i förordning 1408/71. Den bygger på uttalanden från EU-domstolen i ett antal avgöranden.

4.2.5 Sammanläggning av försäkringsperioder

Både i förordning 883/2004 och i förordning 1408/71 finns bestämmelser om sammanläggning av försäkringsperioder för att garantera att de personer som rör sig inom gemenskapen ska få behålla rättigheter och förmåner de har eller håller på att förvärva. Om lagstiftningen i ett medlemsland innehåller bestämmelser som kräver att försäkrings- anställnings- eller bosättningsperioder har fullgjorts för rätt till ersättning ska perioder fullgjorda enligt ett annat medlemslands lagstiftning räknas med. (Beaktandeskäl 13 och 14 samt artikel 6 i förordning 883/2004 och bland annat artiklarna 18 och 45 i förordning 1408/71)

4.2.6 Bestämmelser om tillämplig lagstiftning

Förordningarna 883/2004 och 987/2009 innehåller bestämmelser som reglerar vilket medlemslands lagstiftning som ska tillämpas när personer flyttar inom EU eller arbetar i ett annat EU-land. För EES-länder och tredjelandsmedborgare finns motsvarande regelverk i förordning 1408/71.

Att förordningen pekar ut ett medlemslands lagstiftning innebär inte att en person faktiskt kommer att omfattas av landets försäkring eller att den personen kommer att ha rätt till förmåner. Det är alltid medlemslandets nationella lagstiftning som avgör vem som uppfyller villkoren för att omfattas av försäkringen och ha rätt till förmåner.

En grundläggande princip för fastställandet av tillämplig lagstiftning är att en person ska omfattas av lagstiftningen i endast ett medlemsland (artikel 11.1 i förordning 883/2004 och artikel 13.1 i förordning 1408/71). De så kallade lagvalsreglerna bestämmer vilket detta medlemsland är (artiklarna 11–16 i förordning 883/2004 och artiklarna 13–17 i förordning 1408/71).

Huvudregeln är att personen ska omfattas av arbetslandets lagstiftning, vilket innebär att en person som är anställd eller egenföretagare i ett medlemsland ska omfattas av lagstiftningen i det medlemslandet (artikel 11.3 a i förordning 883/2004 samt artikel 13.2 a–b i förordning 1408/71).

I vissa situationer är det lämpligare att en person omfattas av ett annat lands lagstiftning än där han eller hon faktiskt arbetar. Det finns därför en rad undantag från principen om arbetslandets lagstiftning. Det gäller bland annat då en anställd är utsänd av sin arbetsgivare och när en egenföretagare tillfälligt utför verksamhet i ett annat medlemsland samt då en person normalt arbetar i två eller flera medlemsländer (artiklarna 1–16 i förordning 883/2004 och artiklarna 14–17 i förordning 1408/71).

Det finns dock ett antal särskilda bestämmelser för offentligt anställda, personer som får arbetslöshetsersättning från sitt boplatseland efter att ha omfattats av ett annat medlemslands lagstiftning, den som är inkallad eller återinkallad till militärtjänstgöring eller civil tjänstgöring i en medlemsstat samt för den som inte förvärvsarbetar.

4.3 Socialförsäkringskonventioner

Förutom EU:s förordningar om samordning av systemen för social trygghet kan de konventioner om social trygghet som Sverige ingått med andra länder reglera en persons försäkringstillhörighet. Konventionerna innehåller också regler om bland annat samordning av och rätten till förmåner.

Konventioner om social trygghet har på samma sätt som EU:s förordningar till syfte att samordna och reglera tillämpningen av ländernas socialförsäkringssystem i olika försäkringssituationer. De är uppbyggda enligt liknande principer som förordning 1408/71 och innehåller i huvudsak motsvarande bestämmelser om likabehandling, sammanläggning av försäkrings- och boplatseperioder samt om export av vissa förmåner.

Det finns både bilaterala och multilaterala konventioner. De bilaterala konventionerna är avtal mellan två länder medan multilaterala konventioner ingås mellan flera länder. Av de konventioner Sverige har ingått är nästan alla bilaterala.

En annan sorts konvention är de sjukvårdsöverenskommelser som Sverige ingått med andra länder. En sådan överenskommelse behandlar endast sjukvård.

Sverige har också ingått andra internationella överenskommelser för personal vid internationella organisationer.

För en förteckning av vilka länder Sverige har socialförsäkringskonventioner med, se vägledning 2004:11.

4.4 Socialförsäkringsbalken

SFB innehåller bestämmelser om

- vem som är försäkrad enligt svensk lagstiftning,
- under vilken tid en person är försäkrad
- hur länge en förmån kan betalas ut till en försäkrad som vistas utomlands.

Socialförsäkringen är indelad i en bosättningsbaserad och en arbetsbaserad del. Det innebär att vissa förmåner grundas på bosättning i Sverige medan andra kräver arbete här. (5 kap. 9 § och 6 kap. 6 § SFB)

Reglerna om tillhörighet till svensk försäkring enligt SFB finns närmare beskrivna i Vägledning 2000:2.

4.4.1 Bosättningsbaserad försäkring

Den som anses bosatt i Sverige omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen. Även familjemedlemmar till den som är försäkrad kan i vissa fall omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen (5 kap. 8 § SFB).

Till den bosättningsbaserade försäkringen hör sådana förmåner som utgör bidrag, t.ex. barnbidrag, samt förmåner som betalas med garantibelopp, t.ex. föräldrapenning på lägstanivå och grundnivå. De förmåner som är bosättningsbaserade finns i 5 kap. 9 och 10 §§ SFB.

För att kunna få en förmån krävs givetvis att personen uppfyller kraven enligt den aktuella förmånens lagstiftning och inte endast kraven för att omfattas av försäkringen.

Bosättning i Sverige

Den som har sin egentliga hemvist i Sverige ska anses som bosatt här (5 kap. 2 § SFB). Den som kommer till Sverige och har för avsikt att vistas här under längre tid än ett år ska också anses bosatt här. Omvänt gäller att en person som lämnar landet fortfarande ska anses bosatt här om utlandsvistelsen kan antas vara längst ett år. (5 kap. 3 § SFB)

Det finns särskilda bestämmelser om undantag från dessa huvudprinciper för vissa grupper. Det gäller utsända, statsanställda, personer som tillhör en annan stats beskickning, studerande och biståndsarbetare.

4.4.2 Den arbetsbaserade försäkringen

En person som arbetar i Sverige omfattas av den arbetsbaserade försäkringen. Med arbete avses både anställning, uppdrag och arbete i egen verksamhet (6 kap. 2 § SFB).

Till den arbetsbaserade försäkringen hör sådana förmåner som kan sägas utgöra rena inkomstbortfallsförsäkringar. Det är alltså fråga om förmåner som betalas i relation till förlorad arbetsinkomst, t.ex. sjukpenning och föräldrapenning över lägstanivå (6 kap. 6 § SFB).

Arbete i Sverige

Den som arbetar i verksamhet här i landet anses arbeta i Sverige. För att arbete som en egen företagare utför ska räknas som arbete i Sverige ska företagaren bedriva näringsverksamhet som går att hänföra till ett fast driftställe i Sverige. (6 kap. 2 § SFB och 2 kap. 29 § inkomstskattelagen [1999:1229] [IL]).

Det finns vissa situationer där arbete som faktiskt utförs utanför Sverige ska räknas som arbete här. Omvänt gäller också att visst arbete i Sverige inte ska räknas som arbete här.

4.4.3 Försäkringstid

En person är försäkrad för bosättningsbaserade förmåner så länge han eller hon kan anses bosatt i Sverige (5 kap. 9 och 10 §§ SFB).

För arbetstagare gäller den arbetsbaserade försäkringen från och med den dag då anställningen börjar. För andra än anställda gäller försäkringen från den dag arbetet har påbörjats. (6 kap. 8 § första stycket SFB)

Den arbetsbaserade försäkringen gäller för den tid då personen arbetar i Sverige. Det finns också ett generellt efterskydd i tre månader efter det att en person slutat att arbeta av annan anledning än ledighet för semester, ferier eller motsvarande. För inkomstrelaterad sjukersättning och inkomstrelaterad aktivitetsersättning är efterskyddet ett år. Efterskyddet upphör dock om personen börjar arbeta i ett annat land och då omfattas av motsvarande försäkring i det landet, eller om det finns andra särskilda skäl. (6 kap. 8 § andra stycket SFB)

I vissa fall kan den arbetsbaserade försäkringen gälla under längre tid. För den som till exempel får en arbetsbaserad förmån gäller försäkringen så länge förmånen betalas ut (6 kap. 9 § SFB).

Arbetskadeförsäkringen, försäkringen för inkomstgrundad ålderspension och försäkringen för efterlevande och efterlevandestöd till barn ska gälla när rätten till förmånen kan härledas från ett arbete i Sverige. Detsamma gäller försäkringen för föräldrapenning på grundnivå eller över grundnivå. Försäkringen för pensioner ska också gälla om rätten till förmånen kan härledas från någon av de speciella försäkringssituationer som avses i 6 kap. 19 och 20 §§ SFB. (6 kap. 11 § SFB)

För en biståndsarbetare som ansetts bosatt i Sverige under utlandsarbetet börjar efterskyddet att löpa efter återkomsten till Sverige (6 kap. 12 § SFB).

En person som omfattas av ett skydd för den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI-skydd) enligt 26 kap. 11–16 §§ SFB är också fortsatt försäkrad för arbetsbaserade förmåner (6 kap. 10 § SFB).

4.4.4 Speciella försäkringssituationer

SFB anger också speciella situationer som innebär att en person är försäkrad för en viss eller vissa förmåner. Dessa bestämmelser finns i 6 kap. 19–22 §§ SFB.

Om en person på grund av EU:s samordningsbestämmelser i förordningarna nr 1408/71 och 883/2004 ska omfattas av en annan medlemsstats lagstiftning är personen inte försäkrad enligt SFB för sådana förmåner som omfattas av förordningarna (4 kap. 5 § SBF).

5 Vilka personer omfattas av lagen?

Detta kapitel behandlar

- det svenska socialförsäkringsskyddet
- förordningarna 883/2004 och 1408/71
- bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land
- arbetar i Sverige men bosatt i annat EU-land
- när en person lämnar landet
- när en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse
- anmälan till Försäkringskassan.

5.1 Det svenska socialförsäkringsskyddet

Assistansersättning är en bosättningsbaserad försäkring (5 kap. 9 § SFB).

Handläggaren ska bedöma om en person som ansöker om assistansersättning omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen. Denna bedömning ska dokumenteras.

Om handläggaren bedömer att den sökande inte omfattas av den bosättningsbaserade försäkringen ska ansökan avslås. Handläggaren fattar detta beslut (se avsnitt 12.6).

Exempel

Priscilla som är amerikansk medborgare ansöker om assistansersättning. Hon har nyligen kommit till Sverige från USA för att flytta ihop med Hans. Priscilla har uppehållstillstånd och hon har också fått ett arbete. Försäkringskassan bedömer att Priscilla kommer att stanna i Sverige i minst ett år och att hon därför är bosatt i landet. Beslutet om att hon tillhör den svenska socialförsäkringen ingår i beslutet om rätt till assistansersättning.

Försäkringskassan kan betala ut assistansersättning från och med den tidpunkt då en person anses bosatt i Sverige. För personer som behöver ha uppehållstillstånd i Sverige får assistansersättning betalas ut tidigast från och med den dag uppehållstillståndet börjar gälla men inte för längre tid än tre månader före att tillståndet beviljades. (5 kap. 12 § SFB) Se även avsnitt 3.3.

5.2 Förordningarna EG 883/2004 och EEG 1408/71

Assistansersättning är en vårdförmån vid tillämpning av förordning 883/2004 och förordning 1408/71. En person har rätt till vårdförmåner i det

land han eller hon arbetar och i det land personen är bosatt. Vård i bosättningslandet betalas ut utifrån bosättningslandets lagstiftning. Kostnaderna för vården ersätts av det land han eller hon är försäkrad. En person har också rätt till vårdförmåner under en vistelse i behörig medlemsstat. Se även Vägledning 2001:10 *Vårdförmåner inom EU m.m.*

Exempel

Rosita som är spansk medborgare kommer till Sverige från Spanien för att arbeta och bo här under tio månader för ett svenskt företag. Hon är inte utsänd av något spanskt företag. Rosita ansöker om assistansersättning.

Rosita kommer hit från en annan medlemsstat för att arbeta och omfattas därför av förordning 883/2004. Rositas ansökan utreds och hennes rätt till assistansersättning prövas.

5.3 Bosatt i Sverige men arbetar i annat EU-land

Assistansersättning är en vårdförmån enligt förordningarna 883/2004 och 1408/71. Enligt förordningarna kan en person ha rätt till vårdförmån både i det land han eller hon arbetar och i det land han eller hon är bosatt. Vårdförmåner beviljas i bosättningslandet enligt den lagstiftning som gäller där. Det innebär att anställda, egenföretagare och gränsarbetare som arbetar i ett annat EU-land och är bosatta i Sverige ändå kan ha rätt till assistansersättning. Det gäller då endast för den tid personen är i Sverige.

Exempel

Peter som är svensk medborgare är bosatt i Haparanda men arbetar i Kemi i Finland. Han ansöker om assistansersättning under den tid han är i Sverige. Eftersom vårdförmåner kan beviljas i det land en person är bosatt även om han eller hon arbetar i en annan medlemsstat kan assistansersättning beviljas.

Försäkringskassan utreder Peters ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.4 Arbetar i Sverige, men bosatt i annat EU-land

Assistansersättning är en vårdförmån enligt förordning 883/2004 och förordning 1408/71. Enligt förordningarna kan en person ha rätt till vårdförmån både i det land han eller hon arbetar och i det land han eller hon är bosatt. Vårdförmåner beviljas i bosättningslandet enligt den lagstiftning som gäller där. Det innebär att anställda, egenföretagare och gränsarbetare som arbetar i Sverige utan att vara bosatta här ändå kan ha rätt till assistansersättning. Det gäller då endast för den tid personen är i Sverige.

Även familjemedlemmar till anställda och egenföretagare som är bosatta i annan medlemsstat kan ha rätt till assistansersättning när de vistas i Sverige. Familjemedlemmar till gränsarbetare kan i vissa fall ha denna rätt.

Exempel

Gabriella bor i Köpenhamn men arbetar i Malmö. Hon ansöker om assistansersättning under den tid hon arbetar i Malmö. Eftersom vårdförmåner kan beviljas i det land som en person arbetar, även om hon eller han bor i annan medlemsstat, kan assistansersättning beviljas.

Försäkringskassan utreder Gabriellas ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.5 När en person lämnar landet

Om en person flyttar från Sverige upphör den bosättningsbaserade försäkringen från och med den dag personen inte längre bedöms vara bosatt i Sverige (5 kap. 3 § SFB).

Exempel

Göran är bosatt i Sverige och får assistansersättning. Göran meddelar Försäkringskassan att han ska åka till USA den 1 januari 2009 för att resa runt på kontinenten. Han planerar att vistas i USA i 13 månader.

Hans vistelse i USA kommer att pågå i mer än ett år. Därför upphör den bosättningsbaserade försäkringen att gälla direkt när han reser till USA, det vill säga från 1 januari 2009.

Försäkringskassan beslutar att Göran inte har rätt till assistansersättning med hänvisning till att han inte längre uppfyller kraven för bosättning.

När en person som är bosatt här lämnar landet kan personen dock ha rätt till assistansersättning om hon eller han vistas i ett annat land EU/EES och vistelsen där antas pågå i längst ett år. Med vistelse menas att personen inte kommer att arbeta i det andra landet. När en person arbetar i ett annat EU-land omfattas personen av arbetslandets lagstiftning. Om personen vistas i ett land utanför EU/EES kan assistansersättning betalas ut om vistelsen antas pågå i längst sex månader. (5 kap. 13 och 14 §§ SFB)

Det finns särskilda bestämmelser bl.a. för studerande och statsanställda.

Exempel

Jocke är beviljad assistansersättning. Han åker till Tyskland för att besöka släktingar och avser att vara borta i nio månader. Under tiden i Tyskland kommer han inte att arbeta.

Jocke kan få assistansersättning under hela utlandsvistelsen trots att denna pågår mer än sex månader. Det beror på att Jocke vistas i ett land inom EU/EES där han inte ska arbeta.

Exempel

Elina är bosatt i Sverige och är beviljad assistansersättning. Elina meddelar Försäkringskassan att hon ska åka till USA den 1 januari 2010 för att resa runt på kontinenten. Hon planerar att vistas i USA i sju månader. Elina anses fortfarande som bosatt i Sverige, men har inte rätt till fortsatt assistansersättning eftersom hon ska vistas utomlands mer än sex månader. Försäkringskassan beslutar att inte längre betala ut assistansersättning med hänvisning till att Elina inte har rätt till bosättningsbaserade förmåner under utlandsvistelsen.

5.6 När en person kommer tillbaka till Sverige efter utlandsvistelse

Den som tidigare varit beviljad assistansersättning och kommer tillbaka till Sverige kan ansöka om assistansersättning igen. Ansökan handläggs på samma sätt som andra ansökningar. Ett första led i handläggningen blir att bedöma om personen uppfyller kravet för bosättning efter utlandsvistelsen.

Exempel

Göran kontakter Försäkringskassan i februari 2010 efter 13 månaders vistelse i USA och berättar att han nu kommit tillbaka till Sverige. Han kommer att bo i Sverige tills vidare. Göran uppmanas att lämna in en ansökan för att få sin rätt till assistansersättning prövad.

Med anledning av att Görans vistelse i Sverige beräknas vara i minst ett år framåt anses han åter som bosatt här.

Försäkringskassan utreder Görans ansökan utifrån aktuella förutsättningar och beslutar om rätten till assistansersättning.

5.7 Anmälan till Försäkringskassan

Den som bosätter sig i Sverige utan att vara folkbokförd här ska anmäla till Försäkringskassan att hon eller han har bosatt sig i Sverige. Likaså ska en person som avser att bosätta sig i ett annat land anmäla detta till Försäkringskassan, eftersom det kan påverka rätten till assistansersättning (110 kap. 43 och 45 §§ SFB).

Den som har assistansersättning är skyldig att anmäla om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas (110 kap. 46 § SFB). Anmälan ska göras så snart som möjligt och senast inom fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen (110 kap. 47 § SFB).

6 Förutsättningar för rätt till assistansersättning

Detta kapitel behandlar

- bestämmelser om assistansersättning
- förutsättningar för rätten till assistansersättning
- viktiga bedömningsmoment

6.1 Bestämmelser och rekommendationer om assistansersättning

Assistansersättning är en ersättning av allmänna medel till vissa personer med funktionsnedsättning för kostnader för personlig assistans. Bestämmelserna om assistansersättning finns förutom i socialförsäkringsbalken och LSS även i

- förordningen (1993:1091) om assistansersättning och i
- Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1993:24) om assistansersättning

Rekommendationer om tillämpningen av bestämmelserna om assistansersättning finns i

- Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning

Försäkringskassan har även tagit ställning till tillämpningen av vissa bestämmelser i

- Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden (FKRS 2006:03, FKRS 2006:04 och FKRS 2006:14)

6.2 Grundläggande förutsättningar för rätten till assistansersättning

En grundläggande förutsättning för att ha rätt till assistansersättning är att personen omfattas av socialförsäkringen (48 kap. 4 § SFB). Se kapitel 4.

Enligt SFB har en person rätt att för sin dagliga livsföring få assistansersättning från Försäkringskassan om hon eller han

- tillhör den personkrets som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- behöver personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan

- inte bor i en gruppbostad eller vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- inte har fyllt 65 år. Den försäkrade kan få behålla ersättningen efter sin 65-årsdag men antalet assistanstimmar får inte utökas när hon eller han har fyllt 65 år.

Se vidare kapitel 7, kapitel 8, kapitel 9 och kapitel 10.

6.3 Viktiga bedömningsmoment

Nedan beskrivs de moment som ingår i bedömningen av rätten till assistansersättning enligt SFB i kronologisk ordning. Den kronologiska ordningen medför att utredningen kan avslutas om kraven i det aktuella momentet inte är uppfyllt. Om någon till exempel tillhör personkretsen men inte behöver personlig assistans för de grundläggande behoven under i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka behövs ingen utredning i de efterföljande momenten.

Ta alltid ställning till försäkringstillhörighet innan rätten till assistansersättning provas (48 kap. 4 § SFB). Se kapitel 4.

De väsentliga bedömningsmomenten sammanfattas på följande sätt:

- 65 års ålder
- personkretstillhörighet enligt 1 § LSS
- boende- och vistelsesituationer samt särskilda skäl
- behov av personlig assistans för de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka
- behovet av personlig assistans för andra behov som inte tillgodoses på annat sätt
- omfattningen av det totala behovet av personlig assistans, per vecka och tidsperiod om högst sex månader

I de följande avsnitten beskrivs 65 års ålder samt boende- och vistelsesituationen. Kapitel 8 redogör för personkretstillhörigheten och kapitel 9 redogör för grundläggande behov, andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt och den totala omfattningen av behovet av personlig assistans.

6.3.1 65 års ålder

Den som fyllt 65 år kan endast få assistansersättning om hon eller han haft ersättningen tidigare eller om ansökan har lämnats till Försäkringskassan senast dagen före 65 årsdagen och därefter beviljats. Antalet timmar får inte utökas när personen fyllt 65 år (51 kap. 8 § SFB).

Kommer det in en ansökan från någon som aldrig tidigare haft assistansersättning och som har fyllt 65 år kan ansökan avslås utan att personkretstillhörigheten provas. Däremot kan en ansökan om förhöjt timbelopp provas för den som fyllt 65 år.

Den som beviljats assistansersättning kan vara inlagd på sjukhus eller av någon annan anledning, till exempel korttidsboende, rent faktiskt inte ha någon assistans eller få någon assistansersättning vid det tillfälle då han eller hon fyller 65 år. En person kan också ha beviljats rätt till förmånen innan 65-årsdagen, men ännu inte hunnit ta förmånen i anspråk. Ett sådant mer tillfälligt avbrott eller en fördröjning ska inte frånta den försäkrade rätten till assistans efter 65-årsdagen. (prop. 2000/01:5, s. 11 Personlig assistans till personer över 65 år)

Gränsen för ansökningstidpunkten bör lämpligen sättas vid dagen före 65-årsdagen eftersom personen, om han eller hon kommer in med ansökan senast då, måste anses ha varit funktionshindrad åtminstone innan han eller hon har uppnått den sedvanliga tidpunkten för ålderspension. Sådana behov som för första gången uppkommer efter 65 år får lösas inom ramen för äldreomsorgen och ska inte lösas med personlig assistans enligt LSS eller med assistansersättning enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.1, s. 11)

Ersättningens omfattning får inte utökas efter 65-årsdagen. Det innebär att för att assistansersättning ska kunna beviljas ska personen ha behövt personlig assistans i motsvarande omfattning innan han eller hon fyllde 65 år. Däremot kan Försäkringskassan, efter ansökan, bevilja en försäkrad över 65 år ersättning med förhöjt timbelopp (51 kap. 11 § SFB).

Exempel

Kurt ansöker om assistansersättning i juni 2003, en vecka innan han fyller 65 år. Efter utredning bedöms hans behov av personlig assistans ha varit 54 timmar per vecka innan han fyllde 65 år. Försäkringskassan beviljar därför assistansersättning med 1 409 timmar för en sexmånadersperiod (ca 54 timmar per vecka). Han får assistansersättning från den 15 september 2003 eftersom han får personlig assistans från den tidpunkten.

Någon tvåårsomprövning av rätten till assistansersättning ska inte göras för den som fyllt 65 år. Omprövning får då endast ske vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB). Detta innebär att en utredning som påbörjats med anledning av en tvåårsomprövning måste resultera i ett beslut innan den försäkrade har fyllt 65 år.

En försäkrad som efter fyllda 65 år väljer bort assistansersättningen för att till exempel flytta till en gruppbostad ska efter ansökan kunna återfå ersättningen med högst det antal timmar som gällde vid 65-årsdagen. Det behövs då inte någon ny prövning av assistansbehovet. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.4, s. 14) Detta gäller om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning.

Om Försäkringskassan dragit in eller minskat assistansersättningen till följd av väsentligt ändrade förhållanden bör det finnas en möjlighet för den försäkrade att återfå eller öka assistansen framöver om förhållandena på nytt förändras väsentligt. Försäkringskassan ska då bedöma behovet men den

försäkrade kan inte beviljas fler timmar än vad som gällde vid 65-årsdagen. (prop. 2000/01:5, avsnitt 5.4, s. 14)

6.3.2 Boende- och vistelsesituation

Målet med handikappolitiken är att personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att leva och bo så likt andra människor som möjligt. Det innebär en fullvärdig bostad som är den enskildes privata hem. Huvudregeln bör vara att de generella byggbestämmelser som gäller för bostäder i allmänhet också ska gälla för en bostad med särskild service. I en fullvärdig bostad ska det, enligt Boverkets byggregler, finnas rum med inredning och utrustning för personlig hygien, ett rum eller en avskiljbar del av ett rum för samvaro, sömn och vila, ett rum eller del av ett rum för matlagning etc. Samhället har enligt SoL en skyldighet att ordna lämplig bostad och service för människor med funktionshinder. För personer med omfattande funktionshinder regleras rätten till sådan bostad även i LSS. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 25–26 och 28)

Lagstiftningarna, SoL och LSS, rymmer olika former av boende och vistelsesituationer. Det är viktigt att utreda vilken form av bostad personen bor i eller om personen vistas inom ramen för olika verksamheter eftersom det kan påverka om assistansersättning kan beviljas eller inte.

Assistansersättning beviljas inte för en person som bor i en gruppboende enligt 9 § 9 LSS.

Assistansersättning beviljas inte heller för den tid då personen vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting. Den som har assistansersättning och som för en kortare tid vistas på sjukhus kan få behålla assistansersättningen om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB).

Den som vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt LSS inte rätt till assistansersättning under denna tid. Om det finns särskilda skäl kan dock assistansersättning beviljas (106 kap. 25 § SFB).

Se även kapitel 10 och kapitel 11.

7 Utredning och dokumentation

Detta kapitel behandlar

- utredning och handläggning
- att inhämta uppgifter
- andra samhällsstöd

7.1 Utredning och handläggning

Försäkringskassan har en serviceskyldighet och ska lämna upplysningar, vägledning, råd och annan hjälp till enskilda som kontaktar myndigheten (4 § förvaltningslagen [FL]). I detta ingår även att informera om andra socialförsäkringsförmåner som en person kan ha rätt till.

Det som kommer fram vid utredningen och som ska ligga till grund för ett beslut ska dokumenteras och kommuniceras den försäkrade före beslut (15 och 17 §§ FL). Utredningen sammanfattas i ett föredragningsmissiv som tillsammans med bilagor bildar underlaget för Försäkringskassans beslut. Se även kapitel 12.

Försäkringskassan ska se till att ärendena blir tillräckligt utredda för att ett riktigt beslut ska kunna fattas. Detta innebär att Försäkringskassan ska utreda ärendena i den omfattning som deras beskaffenhet kräver (110 kap. 13 § första stycket SFB och officialprincipen). Av detta följer att Försäkringskassan ska leda utredningen i ärendet och se till att nödvändigt material kommer in. Det innebär inte att Försäkringskassan i varje ärende själv måste ombesörja utredningen i ärendet och se till att nödvändigt material kommer in. Även den enskilde har ett ansvar. (prop. 2008/09:200, avd. H, s. 554–555). Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för ärendet. Uppgifter om faktiska förhållanden lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar mot det (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om det redan finns en utredning hos Försäkringskassan eller på annat håll ska den givetvis användas.

All handläggning av assistansersättning är myndighetsutövning. Den som vänder sig till Försäkringskassan för att få besked eller ett beslut i en fråga befinner sig ofta i en beroendeställning eller ett underläge eftersom Försäkringskassan har befogenheter att bestämma i frågan om ersättning. Denna befogenhet kallas för myndighetsutövning. I FL finns ett antal bestämmelser som på olika sätt värnar om den försäkrades rättssäkerhet vid myndighetsutövning.

Bestämmelserna i FL ska tillgodose de enskildas krav på opartiskhet, omsorgsfull handläggning och en enhetlig bedömning av ärendena. Meningen med FL:s regler om hur ett ärende ska handläggas är att ge ett så korrekt underlag som möjligt för besluten och att de på det sättet blir riktiga (prop. 1985/86:80, avsnitt 2.1 och 2.3, s. 11 och 22).

En handläggare på Försäkringskassan måste även ta hänsyn till en rad olika bestämmelser om offentlighet och sekretess. Försäkringskassan är som myndighet skyldig att leva upp till den grundlagsfästa offentlighetsprincipen. En stor del av de handlingar och uppgifter som hör till individärenden är emellertid sekretessbelagda. Bestämmelserna om sekretess begränsar i vissa fall handläggarens möjlighet att lämna ut eller begära in handlingar och uppgifter.

Se även Vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen* och Vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess*?

Förvaltningslagens regler ska inte bara tillämpas när det gäller beslut om rätten till assistansersättning. Det finns även en rad ställningstaganden och beslut under ärendets gång där lagens bestämmelser är tillämpliga.

7.1.1 Metodstöd – den särskilda beslutsordningen utredning, föredragning och beslut

Allmän del

Den särskilda beslutsordningen innebär att särskilt utsedda beslutsfattare ska fatta beslut efter föredragning. Ärendet har då utretts av en annan person än beslutsfattaren och föredraganden. Den personliga handläggaren sammanfattar utredningen i ett föredragningsmissiv som tillsammans med förslag till beslut utgör underlaget för beslut. Föredragande kvalitetssäkrar ärendet innan beslutsfattaren fattar beslut i ärendet.

Av 15 § FL framgår att uppgifter som kan ha betydelse för utgången i ärendet ska antecknas och enligt praxis bör även uppgifter som rör ärendets gång antecknas i handlägningsjournalen.

Det är viktigt att utredning och dokumentation så långt som möjligt görs av handläggaren. Detta eftersom föredraganden ska kvalitetssäkra utredningen och att det inte ingår i föredragandes yrkesroll att göra utredningen på egen hand. Det är också viktigt att de personliga handläggarna själva känner ansvar för att utredningen av ärendet har hög kvalitet.

Här följer tre metodstöd som beskriver hur ett ärende förbereds inför föredragning och beslut:

1. Metodstöd – föredragningsmissiv
2. Metodstöd – egenkontroll riktar sig till personlig handläggare handikappförmåner.
3. Metodstöd – kvalitetssäkring och riktar sig till föredragande.

De tre metodstöden visar också ansvarsfördelningen mellan yrkesrollerna.

Metodstöd – Föredragningsmissiv

Föredragningsmissiv ska innehålla vissa grundläggande uppgifter och endast sådana uppgifter som behövs för att kunna föredra och fatta beslut i ärendet. Det slutliga föredragningsmissivet ska alltså inte innehålla några

andra uppgifter utöver detta. Exakt vad föredragningsmissivet ska innehålla beror på vad som ska provas i det enskilda ärendet.

Du som handläggare påbörjar ett föredragningsmissiv tidigt i arbetsprocessen. I ett första skede skrivs personuppgifter och vad prövningen avser. Fortsatt därefter att beskriva ärendet allt eftersom uppgifter tillförs. Föredragningsmissivet kan även användas för stödanteckningar under utredningens gång. Det kan exempelvis handla om noteringar om vilka uppgifter som behöver utredas vidare, från vem de ska efterfrågas och vid vilken tidpunkt etc.

Dessa stödanteckningar ska vara av den karaktären att de inte behöver dokumenteras i journalen utan syftar till att vara ett stöd i handläggningen. Det innebär också att anteckningarna rensas bort efter hand och kanske ersätts av nya anteckningar. Att sammanfatta längre utredningar eller utlåtanden i stödanteckningar i missivet kan vara bra för att undvika att behöva läsa in sådana dokument flera gånger.

Innan du lämnar ärendet för kvalitetssäkring ska du gå igenom föredragningsmissivet och ta bort eventuella stödanteckningar och annan information som inte är nödvändig för att fatta beslut i ärendet. Föredragningsmissivet får inte innehålla sakuppgifter som inte finns dokumenterade någon annanstans i ärendet.

Det finns en mall för föredragningsmissiv assistansersättning (Wimi 11182). Mallen har nedanstående rubriker och underrubriker. Underrubrikerna ska ses som ett stöd. Vissa rubriker och underrubriker ska tas bort innan missivet upphör att vara ett arbetsdokument och det slutliga missivet blir en upprättad handling i akten.

Prövningen gäller

Under rubriken *Prövningen gäller* ska du kortfattat redogöra för vad som ska provas. Vid ansökan om assistansersättning ska det framgå när ansökan kom in och eventuellt yrkande. Vid anmälan från kommunen ska framgå när anmälan inkom. När prövningen gäller omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden eller tvåårsomprövning anger du detta.

Beskrivning av ärendet

Här beskriver du ärendet och de förutsättningar som ligger till grund för bedömningen av rätten till ersättning. Det finns följande underrubriker som stöd för vad som ska finnas med under rubriken "Beskrivning av ärendet".

Försäkringshistorik

Här redovisar du den försäkringshistorik som är relevant för prövningen. Det kan t.ex. vara tidigare beslut om assistansersättning, handikappersättning eller vårdbidrag. Ange även om den försäkrade har sjukpenning, sjukersättning, aktivitetsersättning, bilstöd, osv. Eventuella avgöranden i domstol som har relevans för den aktuella prövningen redovisas.

Sjukdom/funktionsnedsättning

Här beskriver du den försäkrades sjukdom/funktionsnedsättning och dess konsekvenser utifrån vad som framgår av medicinskt underlag. Genom att du gör en sammanfattning av det medicinska underlaget blir det också tydligt att du som handläggare måste bedöma och värdera vilka uppgifter ur det medicinska underlaget som är relevanta för förslaget till beslut. Det ska framgå varifrån du hämtat beskrivningen. Om du konsulterat en försäkringsmedicinsk rådgivare ska du redovisa det och vilket yttrande denna lämnat. Detta gäller om försäkringsmedicinsk rådgivare lämnat ett yttrande och inte om ärendet diskuterats vid gruppkonsultation. Läs mer om vad som gäller vid gruppkonsultationer med försäkringsmedicinsk rådgivare i Vägledningen 2004:2 om sjukpenning och samordnad rehabilitering.

Det medicinska underlaget ska alltid sammanfattas. I vissa fall kan det vara aktuellt att beslutsfattaren själv får se det medicinska underlaget. Exempel på detta kan vara när det är en ovanlig diagnos, en komplex funktionsnedsättning/sjukdom eller om det är stor skillnad mellan läkarens respektive den försäkrades beskrivning. I en sådan situation är det viktigt att beslutsfattaren uppmärksammas på detta och har tillgång till hela akten.

Sociala förhållanden och samhällsstöd

Här beskriver du familje- och bostadsförhållanden. Om den försäkrade är ett barn som går i förskola, skola, fritids, etc. redovisas tiderna då barnet vistas där. Om den försäkrade är vuxen ange sysselsättning (t.ex. arbete, skola, daglig verksamhet) och tider den försäkrade arbetar eller studerar. Även frågan om vilken arbetsgivare den sökande har och var arbetsgivaren har sitt säte uppges här. Detta för att kunna ta ställning till om den sökande eventuellt omfattas av de EU-rättsliga samordningsreglerna och i vilket land den sökande i så fall ska vara försäkrad.

Om det finns något annat samhällsstöd som ges, exempelvis korttidsvistelse ska omfattningen av det beskrivas. Vid ansökan/anmälan från kommunen ska det framgå hur behovet tillgodoses före beslut om assistansersättning. Redogör för kontakter med kommunen i ärendet (tex har kommunen fattat beslut om personlig assistent enligt LSS?) Beskriv om den försäkrade har anlitat en anordnare och från när assistans utförs.

Lämnade uppgifter om behov av assistans; grundläggande behov och andra personliga behov

Här beskriver du den försäkrades uppgifter om sitt hjälpbehov. Redogör för den försäkrades uppfattning om behovet av assistans för vart och ett av de grundläggande behoven och andra personliga behov. Om du har hämtat in uppgifter från t.ex. skola eller daglig verksamhet om behovet av assistans beskriver du det här.

Följande handlingar ligger till grund för bedömningen

Du ska som ett led i utredningen av ärendet ange vilka handlingar som ligger till grund för bedömningen i föredragningsmissivet. Detta ska göras i form av en punktlista, och kan exempelvis handla om ansökan, läkarutlåtande

de, utredning med sökande, eventuellt yttrande av försäkringsmedicinsk rådgivare.

Kommunicering

Här redogör du för vilken kommunikering som skett med den försäkrade, inklusive vilka handlingar som kommunicerats, och vad denne har framfört med anledning av kommunikeringen. Skriv också om den försäkrade samtidigt har blivit informerad om vilket beslut som Försäkringskassan överväger att fatta. Skriv det datum som är sista dag för den försäkrade att svara på kommunikeringen.

I de fall den försäkrade har tillfört ärendet synpunkter och/eller handlingar under kommuniceringstiden ska du bedöma om tillförda uppgifterna ändrar förutsättningarna för det kommunicerade föreslaget till beslut. Dokumentera detta under rubriken "Bedömning".

Om den försäkrade kommer in med nya uppgifter i ärendet efter att du har lämnat över föredragningsmissivet till föredragande ska du snarast meddela detta till föredraganden. Se vidare under avsnitt 12.2.1 Information om tänkt beslut i Vägledning 2003:6 Assistansersättning.

Även om den försäkrade inte har hört av sig på kommunikeringen ska du skriva in det i missivet.

Bedömning

Omfattningen av vad som anges under rubriken "Bedömning" beror i viss mån på om förslaget till beslut är positivt eller negativt. Eftersom det vid negativa beslut ska finnas en motivering i själva beslutsbrevet är behovet av en längre text i missivet vanligen inte så stort.

Här redovisar och förklarar du ditt förslag till beslut för föredragande och beslutsfattare. Det innebär att du ska redogöra för dina bedömningar och skälen till dem. Det gäller alla förutsättningarna för att få ersättning. Oavsett om förutsättningarna är uppfyllda eller inte ska det framgå på vilket sätt förutsättningarna är uppfyllda eller inte. Om din bedömning styrks av rättspraxis kan du beskriva detta.

Vid beviljande av assistansersättning ska framgå att den sökande är försäkrad för assistansersättning. Du ska med utgångspunkt i 5 kap. SFB, EU:s förordningar samt socialförsäkringskonventioner bedöma om personen omfattas av svensk socialförsäkring.

Här redovisar du om du föreslår att helt eller delvis bevilja eller avslå den försäkrades ansökan om ersättning. Du tar ställning till tillhörighet till personkrets. Om den försäkrade bedöms tillhöra personkretsen tar du ställning till antal timmar för grundläggande behov. Om behov av assistans för grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka tar du ställning till andra personliga behov. Tidsåtgången kan redovisas i en beräkningsbilaga som läggs in i beslutsbrevet.

Den preliminära bedömningen ska i det här skedet inte noteras i journalen eftersom en journalanteckning som innehåller en preliminär bedömning skulle kunna uppfattas som ett beslut och positiva beslut kan Försäkringskassan, under vissa omständigheter, inte senare ändra till den försäkrades nackdel. (Se vidare JO:s beslut, dnr 4367-2005) Läs mer om detta i vägledning Försäkringskassan och förvaltningslagen 2004:7.

I samband med bedömningen ska du också påbörja ditt förslag till beslut vilket görs i en mall för beslutsbrev. Förslaget till beslut ska utformas i enlighet med riktlinjerna (2005:14) Att skriva beslut i Försäkringskassan. I förslaget till beslut redovisar du kortfattat den försäkrades beskrivning av assistansbehovet, under beskrivning av ärendet. Negativa beslut ska motiveras. Enligt förvaltningslagen behövs inte någon motivering till beslut när den försäkrade beviljas den ersättning som han eller hon ansökt om. För att den försäkrade ska veta på vilka grunder denne får ersättning och därmed kunna meddela förändringar ska du trots detta utforma förslaget till beslut så att det framgår vilket assistansbehov som ligger till grund för beslutet. Det ska också framgå hur assistansbehovet har beräknats. Detta kan ske i en beräkningsbilaga som läggs in i beslutsbrevet.

Frågor att diskutera

Om du har frågor som du vill diskutera med föredraganden eller framföra till beslutsfattaren anger du dessa här. Här kan du också ange andra omständigheter och skäl som kan vara viktiga för föredraganden och beslutsfattaren att känna till. Exempelvis kan hänvisningar till domar vara relevanta om rättsläget är otydligt. Det kan också vara aktuellt att diskutera hur en vetenskaplig källa ska tolkas. Frågor som rör utredningen ska däremot inte ställas under denna rubrik.

Rubriken och uppgifterna under denna rubrik tas bort från missivet, senast i samband med beslutstillfället, när missivet blir en upprättad handling i akten.

Metodstöd – Egenkontroll

Sist i missivmallen finns en checklista som stöd för egenkontrollen. Checklistan tas bort innan ärendet lämnas för kvalitetssäkring.

Du som handläggare av assistansersättning ansvarar för att säkerställa kvaliteten på utredningen så att beslutsunderlaget är tillräckligt och bedömningen är korrekt.

Egenkontrollen ingår som en naturlig del i din roll och görs fortlöpande under utredningens gång.

Innan du lämnar ärendet till föredraganden för kvalitetssäkring ska du göra en sista egenkontroll av ärendet. Du ansvarar för att ärendet som lämnas för kvalitetssäkring är korrekt handlagt samt att beslutsunderlag och bedömning är väl dokumenterat i föredragningsmissivet och beslutsbrev. Föredraganden ska kunna säkra kvaliteten på utredningen utifrån dessa handlingar.

Checklista för egenkontroll

Checklistans syfte är att vara ett stöd i din utredning. Den tar upp vilka uppgifter som ska finnas med i föredragningsmissivet och hur uppgifterna och beslutsunderlagen ska presenteras i missivet inför kvalitetssäkringen. Checklistan är bara ett arbetsmaterial och ska inte ligga i akten.

Metodstöd – Kvalitetssäkring av föredragande

Syftet med kvalitetssäkringen är att säkerställa att bedömningen är korrekt och bygger på ett tillräckligt beslutsunderlag och att förslaget till beslut är utformat i enlighet med riktlinjerna för Att skriva beslut i Försäkringskassan och Språket i Försäkringskassan. I kvalitetssäkringen ingår att kontrollera att beräkningen av ersättningen är riktig.

Denna kvalitetssäkring görs av dig som föredragande.

När ärendet lämnas till kvalitetssäkring har handläggaren genomfört en egenkontroll av sin utredning, beslutsunderlag, bedömning och föredragningsmissiv.

Det innebär att din kvalitetssäkring begränsas till att säkra kvaliteten på utredningen, underlaget och bedömningen. Det görs huvudsakligen utifrån de uppgifter som dokumenterats eller hänvisats till i föredragningsmissivet. Någon kontroll av uppgifternas riktighet, t.ex. genom kontroll av bakomliggande uppgifter, ska normalt inte behövas.

Om det är det nödvändigt med komplettering ska ärendet ges tillbaka till handläggaren som säkerställer att beslutsunderlaget är tillräckligt. Du som föredragande ska inte göra någon egen komplettering av ärendet. Du ska bara begära ytterligare komplettering om det har betydelse för utgången av ärendet.

Checklista för kvalitetssäkring

Till stöd för kvalitetssäkringen finns checklista där du utifrån vissa frågeställningar kan svara Ja, Nej eller Inte aktuellt. Checklistan är ditt arbetsmaterial. Den ska inte läggas i akten.

Det är ditt ansvar som föredragande att boka tid för föredragning.

Kvalitetssäkringen ska vara så grundlig att beslutsfattaren i normalfallet ska kunna fatta beslut utan att behöva kontrollera uppgifter i akten. Det innebär att du måste ha tillgång till hela akten vid kvalitetssäkringen och kontrollera underlaget till de uppgifter som ligger till grund för handläggarens förslag till beslut.

I och med att handläggaren lämnar över ärendet till dig som föredraganden är det du som "äger" förslaget till beslut och kan ändra såväl föreslagen bedömning som formuleringarna i förslaget till beslut. Du ska givetvis diskutera större ändringar med handläggaren. Du som föredragande har alltid det totala ansvaret för det som läggs fram till beslut för den särskilt utsedde beslutsfattaren.

Om det finns uppgifter som ska kommuniceras lämnar du efter kvalitetssäkringen tillbaka ärendet till handläggaren som i sin tur ansvarar för kommunikeringen. Du noterar också i journalen att kvalitetssäkringen är genomförd.

Handläggaren och föredraganden har olika uppfattning.

Det kan förekomma att handläggaren och föredraganden har olika uppfattning. Handläggaren har inte någon särskild rätt att få avvikande mening antecknad men som en allmän princip bör dock föredraganden redovisa att handläggaren har en annan uppfattning vid föredragningen för beslutsfattaren.

Inför beslut

Ett par dagar innan föredragning läser du som beslutsfattare in dig på föredragningsmissiv och förslag till beslut i respektive ärende. Genomläsningen av dokumenten syftar till att du ska bilda dig en uppfattning om ärendet. Det innebär att du nu bland annat också tar ställning till om det exempelvis behövs kompletterande information från föredraganden vid den muntliga föredragningen, om bedömningen är tveksam, om det finns särskilda discussionsfrågor eller om du behöver gå igenom akten.

Om du vid genomläsning av föredragningsmissivet och förslaget till beslut bedömer att utgången i ett ärende är helt klar (exempelvis på grund av att någon grundläggande förutsättning för att få ersättning inte är uppfylld), kan beslut fattas utan någon muntlig föredragning. I andra fall kommer muntliga föredragningar och kanske omfattande diskussioner med föredraganden att behövas. I komplicerade ärenden kan det även vara nödvändigt för dig att gå igenom akten i ärendet.

Föredragning

Föredragningsmissiv och förslag till beslut ska vara utformade så att beslutsfattaren i normala fall kan fatta beslut utifrån dessa underlag.

Med föredragning avses att en person förbereder och lägger fram ett förslag till beslut och att det är en annan person som fattar beslutet. Du som föredraganden är ansvarig för förslag till beslut och föredrar vid behov ärendet muntligt för beslutsfattaren. Det är i första hand beslutsfattaren som ansvarar för att påtala behov av muntlig föredragning. Men du som föredragande har även möjlighet att påtala behov av muntlig föredragning inför beslut.

Du ska vara så förberedd inför den muntliga föredragningen att du kan redogöra utförligt för ärendet och skälen för det förslag till beslut som läggs fram samt svara på frågor från beslutsfattaren.

Beslut

Inför den muntliga föredragningen har du som beslutsfattare läst in dig på föredragningsmissiv och förslag till beslut i förväg. Om du delar föredragandens bedömning av ärendet och förslaget till beslut är fullständigt och

korrekt utformat i enlighet med beslutsriktlinjerna (2005:14) Att skriva beslut i Försäkringskassan bör beslutet (kopian av beslutet) i många fall kunna skrivas under (signeras) direkt i anslutning till den muntliga föredragningen.

Vid behov av ytterligare utredning eller komplettering lämnas ärendet åter till handläggaren som åtgärdar detta.

Anser du att ärendet behöver kompletteras, ska du ange vad som ska utredas och varför. Det ska dokumenteras i journalen vilka kompletteringar som ska göras. Du och föredraganden ska även komma överens om när ärendet ska tas upp igen.

I komplicerade fall kan du behöva gå igenom underlaget ytterligare och skriver då under beslutet vid ett senare tillfälle. Inriktningen ska vara att ärendet kan avslutas inom målsatt tid. Däremot ingår inte kvalitetssäkring i din yrkesroll utan detta ska föredraganden ha gjort.

Det ska genom en journalanteckning framgå vilka som har deltagit i beslutet, dvs. vilken beslutsfattare som har fattat beslut och vilken föredragande som har föredragit ärendet. Det innebär att du som beslutsfattare och föredraganden ska dokumentera var för sig. Det förberedda beslutsbrevet som innehåller förslaget till beslut blir sedan själva beslutet. Du skickar därefter beslutet till den försäkrade. En kopia av beslutet signeras och läggs i akten samt bilagenumreras.

Du signerar det upprättade missivet som sedan läggs i akten som en bilaga.

7.1.2 Jäv

Den som ska handlägga ett ärende anses i vissa fall jävig och får då inte handlägga ärendet.

Jävsituationen innefattar alla som är med i handläggningen av ett ärende. Med handläggning avses såväl att vidta förberedande åtgärder i ärendet som att delta när ärendet avgörs. Av 11 § FL framgår vad som anses som jäv. Mer information finns i Vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen*.

FÖD fann i ett mål att en läkare som varit behandlande och intygsskrivande läkare ansågs vara jävig att som förtroendeläkare handlägga ärendet (FÖD 1983:25).

7.2 Hämta in uppgifter

Den som är försäkrad eller som på någon annan grund har rätt till ersättning är skyldig att lämna uppgifter till Försäkringskassan. För den som är ommyndig eller har en god man eller en förvaltare enligt föräldrabalken har förmyndaren eller, om det kan anses följa av uppdraget, den gode mannen eller förvaltaren skyldighet att lämna uppgifterna (Detta följer av 12 kap. föräldrabalken (prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk s. 473).

Försäkringskassan kan också behöva uppgifter från andra myndigheter. Statliga och kommunala myndigheter, arbetsgivare och försäkringsinrättningar är skyldiga att på begäran lämna uppgifter om en namngiven person till Försäkringskassan som är av betydelse för tillämpning av SFB (110 kap. 31 § SFB). Begreppet kommunala myndigheter omfattar landstingskommunala myndigheter. Bestämmelsen ger alltså Försäkringskassan stora möjligheter att få uppgifter från till exempel den allmänna hälso- och sjukvården.

När det gäller den privata sjukvården har Försäkringskassan rätt att begära utlåenden med stöd av 110 kap. 14 § 1 SFB. Men den privata sjukvården har inte någon skyldighet, som den allmänna sjukvården, att tillgodose vår begäran.

Försäkringskassan har rätt att fråga den försäkrade eller annan som kan antas ha möjlighet att lämna nödvändiga uppgifter. Men Försäkringskassan kan inte tvinga någon att svara. Försäkringskassan får inte ställa eller skicka frågor slentrianmässigt eller på måfå. Det måste finnas skäl att anta att någon annan än den försäkrade kan lämna nödvändiga uppgifter. Om Försäkringskassan frågar någon annan ska Försäkringskassan aldrig avslöja fler uppgifter än vad som behövs för utredningen. Det är tillåtet att röja någon enskilda uppgift om det krävs för att Försäkringskassan över huvud taget ska kunna göra en förfrågan. (10 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400], OSL, och prop. 1996/97:121, s. 31)

Försäkringskassan får även besöka den försäkrade. Detta gäller även om den försäkrade har lämnat fullmakt till annan person att företräda honom eller henne i ärenden om assistansersättning. Rätten att göra besök framgår bland annat av 110 kap. 14 § SFB. Det är viktigt att Försäkringskassan är medveten om att det kan upplevas som integritetskränkande att ta emot myndighetspersoner i sitt hem. Inför ett besök är det därför lämpligt att Försäkringskassan tar ställning till bland annat syftet med besöket och vilka frågor man kan få besvarade genom besöket (se avsnitt 7.2.2 Metodstöd – hämta in uppgifter).

Läs mer om besök i Vägledning 2004:1 *Kontrollutredning*?

Om den som har assistansersättning låter bli att lämna uppgifter eller vägrar att ta emot besök får ersättningen dras in eller sättas ned om omständigheterna motiverar det. (110 kap. 53 § SFB)

De största vinsterna när det gäller att förebygga missbruk inom socialförsäkringssystemen kan uppnås genom att rätt beslut fattas från början. Förutsättningarna för detta är att beslutsunderlaget är så korrekt som möjligt. Det är också viktigt att den enskilde får information både om sin rätt till en förmån och om sin skyldighet att lämna rätt uppgifter när han eller hon ansöker om en förmån. Den enskilde bör också informeras om sin skyldighet att anmäla ändrade förhållanden till Försäkringskassan och om de följder som hon eller han kan drabbas av om inte riktiga uppgifter lämnas eller om anmälnings-skyldigheten inte iakttas. (prop. 1996/97:121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen, avsnitt 8, s. 36–37)

Vid oklarheter eller då Försäkringskassan behöver mer information om funktionshindret kan det vara lämpligt att fråga den sökande om var Försäk-

ringskassan kan få tilläggsinformation. Det kan vara en läkare, en arbetsterapeut, en sjukgymnast, en psykolog eller någon annan som den sökande hänvisar till.

En central del i utredningen utgörs av intyg och utlåtanden från personal inom hälso- och sjukvården och som har aktualitet i ärendet. Sådana intyg tillsammans med annat underlag är viktiga vid bedömningen om den försäkrade tillhör grupp 3 och för prövning i nästa steg, dvs. om de grundläggande behoven bedöms över- eller understiga i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Den försäkrade eller dennes ombud lämnar ofta själv in redogörelser, intyg och utlåtanden om funktionsförmåga och hjälpbehov. I många fall finns också medicinska underlag hämtade från ärenden om t.ex. vårdbidrag, handikappersättning och sjuk- och aktivitetsersättning. Försäkringskassan bör ta ställning till om det finns anledning att utöver nämnda intyg själv begära intyg och utredning från någon profession inom hälso- och sjukvården. Detta kan vara fallet om det t.ex. finns motstridiga uppgifter i ärendet eller om intygen inte grundas på aktuella observationer och utredningar.

Intyg och utlåtanden från till exempel läkare, sjukgymnast eller arbetsterapeut som uppvisats kan inte med automatik anses innebära att en viss funktionsnedsättning eller grad av funktionsnedsättning bör anses vara styrkt och därmed kunna ingå i den stegvisa bedömningen. Det krävs även ett kritiskt och prövande förhållningssätt till uppgifterna där Försäkringskassan bör fråga sig på vilka uppgifter som t.ex. en intygsskrivande läkare grundat sin bedömning. Det är viktigt att den försäkringsmedicinska rådgivaren konsulteras i dessa ärenden.

7.2.1 Betalning av utlåtanden

Läkare som är anställda inom den allmänna sjukvården är skyldiga att utfärda utlåtanden på Försäkringskassans begäran. Sådana utlåtanden ska Försäkringskassan inte ersätta.

Om Försäkringskassan i ett ärende bedömer det nödvändigt att begära intyg eller utlåtande från någon inom hälso- och sjukvården, som den försäkrade har kontakt med, och arbetar på en privat vårdenhets som har samverkansavtal med landstinget enligt lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning (den så kallade nationella taxan) eller som helt står utanför den offentligt finansierade hälso- och sjukvården kan Försäkringskassan lämna ersättning till den som begär det. En bedömning av om beloppet är skäligt med hänsyn till materialets omfattning måste göras. Här kan viss vägledning hämtas genom de belopp som finns angivna i RFFS 1977:27 om ersättning för vissa läkarutlåtanden m.m. Betalning av intyg och utlåtanden ska bokföras på konto 57817 Läkarutlåtanden assistansersättning, utomstatliga.

7.2.2 Metodstöd – hämta in uppgifter

Här följer åtgärder som är viktiga för dig att vidta när det gäller att hämta in uppgifter i ditt ärende.

- Du behöver sätta dig in i den försäkrades levnadsförhållanden för att kunna utreda hans eller hennes behov av assistans i hela livssituationen. Ett personligt möte ska därför göras vid alla förstagångsprövningar för att du ska få en bild av honom eller henne och kunna värdera den bilden. Mötet kan ske i den försäkrades hem (hembesök) eller på annan plats, exempelvis på Försäkringskassan
- Du bör fråga den försäkrade om samtliga kontakter som han eller hon har eller har haft med hälso- och sjukvården om uppgifterna inte redan finns dokumenterade i ärendet.
- Du ska överväga om du ska begära intyg eller utlåtande från den eller de personer som den försäkrade har eller har haft kontakt med inom hälso- och sjukvården. Du bör i så fall ställa konkreta frågor.
- Du ska överväga att begära ADL-bedömning och bedömning enligt observationsinstrumentet AMPS (Bedömning av motoriska färdigheter och processfärdigheter) eller motsvarande observationsinstrument från en arbetsterapeut som den försäkrade har kontakt med. Av bedömningen bör den försäkrades funktionsförmåga och den tidsmässiga omfattningen av hjälpbehoven framgå.
- Du ska överväga om det finns behov av att begära in journalkopior från hälso- och sjukvården.
- Om det bedöms nödvändigt kan du uppmana den försäkrade att begära intyg från den eller de företrädare för hälso- och sjukvården som han eller hon haft kontakt med, till exempel läkare eller arbetsterapeut.
- Efter konsultation med den försäkringsmedicinska rådgivaren ska du överväga om den försäkrade behöver utredas närmare av specialist-läkare/-klinik. Om så är fallet ska du uppmana den försäkrade att begära en sådan utredning.
- Du ska i ärendet ha en klar bild av den försäkrades sjukhistorik och vara klar över att det framgår på vilka grunder läkaren eller annan intygs-skrivare gör sin bedömning. Det medicinska underlaget och gjord bedömning bör grunda sig på undersökningsfynd och inte på en åter-beskrivning av funktionsnedsättning som den försäkrade själv angett.
- Du ska fråga den försäkrade om han eller hon har eller har haft ett ersättningsärende hos ett försäkringsbolag. Om så är fallet ska du vid behov begära in försäkringsinrättningens medicinska handlingar.
- Inför prövning om den försäkrade tillhör grupp 3 i personkretsen enligt 1 § LSS ska du konsultera (gruppkonsultation) den försäkrings-medicinska rådgivaren. Detta gäller vid förstagångsprövningar och vid tvåårsomprövningar. Vid andra prövningar, t.ex. ansökan om fler timmar, ska du ta ställning till om rådgivaren behöver konsulteras. Du ska begära ett skriftligt yttrande av försäkringsmedicinska rådgivaren om du bedömer att det finns behov av det.

- Du ska höra kommunen om förhållanden som kan påverka Försäkringskassans prövning. Du ska begära in de handlingar som finns hos kommunen som kan vara relevanta för den aktuella prövningen.

Vid valet av sätt att skaffa in kompletterande uppgifter (den försäkrade eller Försäkringskassan) är en viktig utgångspunkt kravet i 7 § förvaltningslagen (1986:223) på snabb handläggning. Du ska ta hänsyn till vad som är det smidigaste och säkraste sättet.

7.2.3 Heder och samvete

För att få ersättning är den försäkrade skyldig att lämna sådana uppgifter som är av betydelse för prövningen. Uppgifter om faktiska förhållanden ska lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar mot det. Särskilda skäl som talar mot ett krav att uppgifter lämnas på heder och samvete kan finnas i ärenden som rör återbetalning av ersättningar. (110 kap. 4, 13 och 46 §§ och prop. 1996/97:121, avsnitt 10, s. 39)

Syftet med att införa ett krav på att uppgifter ska lämnas på heder och samvete var att hos den försäkrade inskräpa vikten av att de uppgifter som hon eller han lämnar är fullständiga och sanningsenliga. Att uppgifter lämnas på heder och samvete innebär dessutom att straffansvar för osann försäkran enligt 15 kap. 10 § brottsbalken kan bli aktuellt. (prop. 1996/97:121, avsnitt 8, s. 36–37)

7.2.4 God man, förvaltare och ombud, fullmakt

Av 12 kap. FB följer att uppgifter ska lämnas på heder och samvete av en förmyndare, en god man eller en förvaltare (prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk s. 473). En försäkran på heder och samvete kan däremot inte lämnas av ett ombud, det vill säga någon som har fullmakt, för den försäkrades räkning. Se även Vägledning 2004:7 Försäkringskassan och förvaltningslagen.

Den som ansöker om assistansersättning kan genom att skriva en fullmakt låta ett ombud föra talan i sitt ärende. Ett ombud är någon som personen har förtroende för. Det kan till exempel vara en god vän, en anhörig eller någon som arbetar hos en assistansanordnare. Även om man har ett ombud ska den sökande personligen lämna de uppgifter som Försäkringskassan begär. Om ett ombud visar oskicklighet eller oförstånd eller är olämplig på något annat sätt får Försäkringskassan besluta om att avvisa henne eller honom som ombud i ärendet (9 § FL).

Det är lämpligt att ta kontakt med överförmyndaren i kommunen när det uppkommer frågor som rör god man eller förvaltare. Det är länsstyrelsen som har tillsynsansvar över verksamheten med gode män och förvaltare.

7.2.5 Hörande av kommun

Den kommun i vilken den som ansöker om eller får assistansersättning är bosatt ska höras i ärenden om assistansersättning, om det inte är obehövt (51 kap. 21 § SFB).

Samrådet med kommunen vid bedömning av enskildas assistansbehov är viktigt eftersom kommunerna har kostnadsansvaret för de 20 första assistanstimmarna per vecka (bet. 1997/98:SoU4 s. 6–7).

Kommunens ansvar enligt LSS för personlig assistans gör att uppgifter från kommunen nästan alltid måste inhämtas i ärenden om assistansersättning. I vissa fall behövs det inte, till exempel om den försäkrade har sagt nej till hjälp från kommunen och själv organiserar sin service på annat sätt. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.3, s. 198)

Försäkringskassan bör fråga kommunen om förhållanden som är värdefulla för bedömningen av rätten till assistansersättning. Det handlar exempelvis om personen bor i en kommunal boendeform, kommunens beslut om insatser enligt SoL eller LSS och om kommunens bedömning av behovet av personlig assistans.

Uppgifter från kommunen kommer ofta fram vid ett personligt sammanträffande med personen tillsammans med en tjänsteman från kommunen. Detsamma kan gälla när kommunen genom att sända över handlingar anmäler ett ärende till Försäkringskassan för prövning av rätten till assistansersättning.

Försäkringskassan bör också, senast inför den första utbetalningen i ett nybeviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning.

7.2.6 Information om funktionsnedsättningar

Det finns flera olika möjligheter för att få vägledande information om olika funktionsnedsättningar och dess konsekvenser.

Information kan bland annat fås genom handikapporganisationerna eller Handikappombudsmannen. Se även www.hso.se, www.srfriks.org, www.ho.se

Socialstyrelsen har byggt upp en kunskapsdatabas om små och mindre kända handikappgrupper. Der gäller personer med sjukdomar eller skador som leder till omfattande funktionshinder och som finns hos högst 100 personer per miljon invånare. Det rör sig om en mängd olika sjukdomar och syndrom. Eftersom dessa grupper är små och dessutom ibland koncentrerade till vissa landsdelar kan det gå många år mellan de tillfällen då till exempel en läkare träffar någon med en viss sjukdom. Socialstyrelsen har också tagit fram informationsfoldrar om respektive dessa grupper. Se även www.socialstyrelsen.se

7.2.7 Samarbete med handikapporganisationer

Ett samarbete mellan Försäkringskassan och handikapporganisationerna kan ge ökade kunskaper om olika funktionshinder och sjukdomar och hur de påverkar livsföringen. Ökade kontakter kan också skapa bättre förståelse för Försäkringskassans sätt att handlägga ärenden om assistansersättning.

Handikapporganisationerna ger ut informationsskrifter med olika beskrivningar av funktionshinder eller sjukdomar. De ger även ut tidskrifter som innehåller information som kan öka förståelsen inom dessa områden.

7.3 Andra samhällsstöd

Om den som ansöker om assistansersättning har vårdbidrag eller handikappersättning är det viktigt att utreda vilka vårdinsatser som ersätts genom dessa förmåner. Det bör även utredas hur rätten till dessa förmåner kommer att påverkas genom beslutet om assistansersättning. En beskrivning av hur assistansersättning kan påverka insatser enligt LSS eller SoL finns i kapitel 11.

7.3.1 Handikappersättning

Rätt till handikappersättning har en försäkrad från och med juli månad det år hon eller han fyller 19 år och som innan hon eller han har fyllt 65 år har fått sin funktionsförmåga nedsatt för avsevärd tid i viss omfattning. Alltefter hjälpbehovets omfattning eller merkostnadernas storlek utgör handikappersättningen 36, 53 eller 69 procent av prisbasbeloppet. (50 kap. 4, 5 och 11 §§ SFB).

Den som är blind, döv eller gravt hörselskadad är garanterad viss handikappersättning om blindheten, dövheten eller hörselskadan inträtt före 65 års ålder (50 kap. 12 och 13 §§ SFB).

Det behov av personlig assistans som den försäkrade har i sin dagliga livsföring är i de allra flesta fall samma hjälpbehov som låg till grund för bedömningen av rätten till handikappersättning. Det innebär att den del av handikappersättningen som kompenserar den försäkrades behov av hjälp av annan i stället kan kompenseras med assistansersättning.

Den som har en sådan funktionsnedsättning att hon eller han är berättigad till assistansersättning har sannolikt även andra merkostnader på grund av sitt funktionshinder. Även om man vid prövning av handikappersättningens storlek skulle bortse från det hjälpbehov som gav rätt till assistansersättning, skulle det därför i många fall ändå ge underlag för fortsatt handikappersättning på någon nivå. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 71)

Försäkringskassan ska ompröva rätten till handikappersättning i samband med att assistansersättning beviljas (50 kap. 14 § SFB).

Se vidare Vägledning 2003:2 om Handikappersättning.

7.3.2 Vårdbidrag

En förälder har rätt till vårdbidrag för vård av barn till och med juni månad det år barnet fyller 19 år om barnet på grund av sjukdom, utvecklingsstörning eller annat funktionshinder behöver särskild tillsyn och vård under minst sex månader, eller om det på grund av barnets sjukdom eller funktionshinder uppkommer merkostnader (22 kap. 3 § SFB).

Vårdbidrag beviljas som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån beroende på tillsyns- och vårdbehovets omfattning och merkostnadernas storlek. Vårdbidrag som beviljas enbart med hänsyn till merkostnader får bestämmas till 36 eller 62,5 procent av prisbasbeloppet om merkostnaderna uppgår till minst respektive belopp.

Om barnet får personlig assistans kan detta givetvis påverka rätten till vårdbidrag, framför allt när det gäller vårdbidragets storlek (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 66). Merkostnadsvårdbidrag kan beviljas även om barnet inte har behov av särskild tillsyn och vård (22 kap. 3 och 13 § SFB).

När behovet av personlig assistans bedöms för ett barn ska det bortses från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt FB med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Om vårdbidrag lämnas får det inte påverka bedömningen av barnets rätt till ersättning för personlig assistans enligt 51 kap. 3 § SFB (51 kap. 6 § SFB). Försäkringskassan ska ompröva rätten till vårdbidrag i samband med att assistansersättning beviljas (22 kap. 17 § SFB).

Vårdbidraget kompenserar den särskilda vård och tillsyn som ett barn med funktionshinder behöver och/eller de eventuella merkostnader som finns på grund av funktionshindret. Det är därför viktigt att utreda vilket vård- och tillsynsbehov som ligger till grund för vårdbidraget vid den omprövning som ska göras när barnet beviljas assistansersättning. Hänsyn ska tas till vårdbehov i den mån det kommer att kompenseras med assistansersättning.

Se vidare Vägledning 2002:20 *Vårdbidrag*.

8 LSS personkrets

Detta kapitel beskriver personkretsen enligt LSS.

8.1 LSS personkrets

Den som omfattas av personkretsen enligt LSS har rätt till assistansersättning om övriga förutsättningar är uppfyllda (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Personkretsen enligt 1 § LSS är personer med:

- utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
- betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom
- andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och orsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Den första och andra gruppen täcker in samma personkrets som ingick i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl., omsorgslagen, som ersattes av LSS 1994. Den tredje gruppen är en utökning av personkretsen i förhållande till omsorgslagen. Se avsnitt 2.1.

Personkretstillhörigheten enligt grupp 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser. De kriterier som anges i grupp 3 ska inte prövas för grupp 1 och 2. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 167)

Personkretstillhörighet enligt grupp 3 bygger på en funktionsbedömning utifrån vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar inte fasta på någon speciell diagnos.

Personer som på grund av funktionshinder möter svårigheter i sin livsföring, men som inte bedöms ingå i lagens personkrets, har rätt att få sina behov av stöd och service tillgodosedda genom till exempel socialtjänsten eller hälso- och sjukvården (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4 s. 55).

Underlag och bedömning av personkretstillhörighet

Många gånger kan den enskilde själv visa intyg etc. som visar att hon eller han tillhör personkretsen. I andra fall bör yttrande inhämtas från personal inom till exempel habiliterings- eller rehabiliteringsorganisationen, sjukvården, barnhälsovården, barnomsorgen, skolhälsovården, socialtjänsten m.fl. Kompletterande undersökningar kan i vissa fall vara nödvändiga innan man kan ta slutlig ställning till personkretstillhörighet. För barn kan till exempel ofta en pedagogisk utredning behöva göras. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 57)

Eftersom grupperna 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser ska det finnas medicinska underlag som styrker personkretstillhörigheten. Grupp 3 bygger på vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar inte fasta på någon speciell diagnos. Vid bedömning av tillhörigheten enligt grupp 3 är de medicinska underlagen en del av underlaget för bedömningen tillsammans med en funktionsbedömning. Bedömningen görs utifrån de kriterier som anges i grupp 3.

En person kan uppfylla kriterierna i såväl grupp 1 som grupp 3 eller grupp 2 och grupp 3. Grupperna 1 och 2 har företräde framför grupp 3. När det finns ett medicinskt underlag som styrker tillhörighet enligt grupp 1 eller 2 är det alltså någon av dessa som ska fastslås även om kriterierna för grupp 3 också uppfylls. Personkretstillhörighet enligt grupp 1 och 2 nämns särskilt för att det inte ska råda någon tvekan om att de tillhör LSS personkrets. Många av dem som tillhör grupp 1 och grupp 2 har på grund av intellektuella funktionshinder svårare än andra att hävda sina behov av samhällets insatser. Grupperna 1 och 2 har till skillnad från grupp 3 rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53)

Vid ansökan eller anmälan om assistansersättning ska Försäkringskassan alltid fatta beslut om personkretstillhörighet oavsett om personen beviljas assistansersättning eller inte. Detta gäller även om kommunen också beslutat eller bedömt personkretstillhörigheten. Försäkringskassan är inte beroende av kommunens bedömning av personkretstillhörighet.

8.2 LSS personkrets – första gruppen

Den första gruppen omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismsliknande tillstånd (1 § 1 LSS).

Utvecklingsstörning

Med utvecklingsstörning avses en intellektuell funktionsnedsättning som uppkommit under personens utvecklingsperiod, och som är så betydande att han eller hon behöver särskilt stöd och särskild hjälp i sin livsföring. Med utvecklingsperiod avses vanligen åren före 16 års ålder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 53–54)

Autism eller autismsliknande tillstånd

Begreppen autism eller autismsliknande tillstånd ersätter i LSS begreppet barndomspsykos i den tidigare omsorgslagen. Med autism eller autismsliknande tillstånd avses en djupgående personlighetsstörning som debuterar under barndomen, i regel före sju års ålder. De djupgående störningarna påverkar bland annat social förmåga, kommunikation och beteende. Dessa tillstånd ger nästan alltid allvarliga psykiska funktionshinder under hela livet. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4 och 14.1, s. 54 och 167)

8.3 LSS personkrets – andra gruppen

Den andra gruppen gäller personer som fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom (1 § 2 LSS).

Däremot avses inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demens, och inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Dessa personer kan endast omfattas av lagen om de uppfyller kriterierna enligt den tredje gruppen (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168). Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd kan dock omfattas av lagen enligt kriterierna i den andra gruppen om deras tillstånd kan anses vara en hjärnskada som föranletts av en kroppslig sjukdom. Regeringsrätten har i en dom gjort bedömningen att en person med Alzheimers sjukdom uppfyller kriterierna för tillhörighet till personkrets 2 enligt 1 § LSS. Av utredningen i målet framgår att Alzheimers sjukdom är en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom. Domstolen ansåg att den medicinska utredningen i målet fick anses visa att personen ådragit sig en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom och att han på grund härav hade ett betydande och bestående funktionshinder. (RR mål nr 7020-06, 2008-11-10)

Begåvningsmässigt funktionshinder

Det är fråga om personer som efter utvecklingsåren har fått en hjärnskada och till följd av det ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder. Orsaken ska vara kroppsliga sjukdomar som tumörer, hjärnblödningar och inflammationer eller skador som föranletts av yttre våld, till exempel trafikskador. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 167–168)

I förarbetena används begreppet begåvningsmässigt funktionshinder vilket speglar det språkbruk som var gällande då förarbetena skrevs. I dag används begreppet intellektuellt funktionshinder för samma sak.

8.4 LSS personkrets – tredje gruppen

Den tredje gruppen (1 § 3 LSS) omfattar personer som har:

- andra **varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder** som uppenbart inte beror på normalt åldrande
- om de är **stora** och
- orsakar **betydande svårigheter i den dagliga livsföringen** och
- därmed ett **omfattande behov av stöd eller service**.

Alla angivna kriterier ska vara uppfyllda för att lagen ska vara tillämplig. Kriterierna går dock inte att helt självständigt bedöma var för sig, eftersom de påverkar varandra (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168).

Den tredje gruppen omfattar barn, ungdomar och vuxna med långvariga habiliterings- och rehabiliteringsbehov. Det gäller personer som på grund av sitt funktionshinder har ett i flera avseenden likartat behov som de som om-

fattas av den första och den andra gruppen. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

Orsaken till eller arten av funktionshinder är inte avgörande, inte heller den medicinska diagnosen. Inom kretsen finns personer med fysiska, psykiska och begåvningsmässiga funktionshinder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demenser, och personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel ingår i gruppen under förutsättning att alla kriterier är uppfyllda. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 168)

För personer med flera funktionshinder måste den samlade effekten bedömas. Små men flera funktionshinder kan i samverkan verka multiplicerande och därför sammantaget orsaka betydande svårigheter. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

RegR fann i en dom att en man med en grav synskada inte ansågs tillhöra personkretsen enligt LSS eftersom inte samtliga krav enligt bestämmelsen varit uppfyllda. Mannen ansågs ha ett stort och varaktigt funktionshinder. Funktionshindret ansågs dock inte orsaka sådana betydande svårigheter i hans dagliga livsföring som förutsätts i bestämmelsen. Det därmed sammanhängande behovet av stöd och service ansågs inte heller omfattande. (RÅ 1999 ref. 54)

Varaktigt funktionshinder

Funktionshindren ska vara varaktiga, dvs. inte vara av tillfällig eller mer övergående natur (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169). Lagen syftar i första hand till att tillförsäkra personer med livslånga eller mycket långvariga funktionshinder det särskilda stöd som de behöver för att bygga upp och bibehålla levnadsvillkor som är likvärdiga med andra människors (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56).

Ett behov av stöd och service kan variera över tid men funktionshindret ska vara varaktigt. Personer med till exempel varaktiga psykiska funktionshinder kan ha ett varierat behov av stöd och service med anledning av symptomen från funktionshindret. Det varierade behovet får bedömas mot de övriga kriterierna i personkrets 3.

Begreppet varaktighet har ingen relation till tidsangivelsen två år i tvåårsomprövningen. Det är en annan sak att rätten till assistansersättning ska omprövas efter två år. Vid en tvåårsomprövning ska Försäkringskassan ta ställning till alla de förutsättningar som gäller för att ge rätt till assistansersättning. Ställningstagande till personkretstillhörigheten är en av dessa förutsättningar. Se även avsnitt 16.2.

Det ska vara uppenbart att en persons funktionsnedsättning inte beror på normalt åldrande för att hon eller han ska omfattas av grupp 3 i LSS. En funktionsförlust av den omfattning som lagen förutsätter, som naturligt hänger samman med åldern inträffar i realiteten enbart hos äldre. Som äldre

betraktas med vanligt språkbruk personer över 65 år. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

Stora funktionshinder

Funktionshindret ska ha en sådan karaktär eller omfattning att det starkt påverkar flera viktiga livsområden samtidigt, till exempel boende, fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Det gäller till exempel om en person till följd av funktionshinder dagligen är mycket beroende av hjälpmedel. Det gäller också när någon har återkommande behov av en annan persons hjälp för den dagliga livsföringen i boendet, i utbildningssituationen, på arbetet eller på fritiden. Behovet av hjälp kan finnas för att förflytta sig, för att meddela sig med andra eller för att ta emot information. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55)

Personer med uttalade rörelsehinder, med grava syn- eller hörselskador eller med svårartade och invalidiserande effekter av sjukdomar som till exempel diabetes eller hjärt- och lungsjukdomar kan vara exempel på personer med sådana funktionshinder (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55).

Också funktionshinder som för en utomstående kan verka ha mindre konsekvenser, kan för den enskilde orsaka betydande inskränkningar i det dagliga livet och medföra behov av särskilda stödinsatser. Vissa mag- och tarmsjukdomar kan till exempel medföra behov av täta tarmtömningar. Vissa typer av hjärnskador kan innebära mindre uttalade intellektuella störningar i vissa avseenden men omfattande störningar i andra. Även vissa psykiska störningar kan medföra stora och varaktiga funktionshinder. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 55)

Kombinationer av skador vars sammantagna följder är speciellt svåra eller komplicerade medför ofta att den enskilde har särskilt stora svårigheter i den dagliga livsföringen. Det kan gälla till exempel personer med dövblindhet, med kombinationer av rörelsehinder eller med tal- och språkstörning i kombination med utvecklingsstörning. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Betydande svårigheter i den dagliga livsföringen

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen menas att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som till exempel hygien, toalettbestyr, påklädning, mathållning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning eller att utföra nödvändig träning eller behandling. Det kan också innebära att en person inte kan förstå eller klara sin ekonomi. Andra svårigheter kan vara att kommunicera med andra. Det gäller både svårigheter att ta emot och att ge information och att samtala med andra direkt eller per telefon. Begreppet bör även kunna användas om en person som på grund av funktionshinder löper risk att bli isolerad från andra människor. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Ovan nämns att svårigheten med att kommunicera med andra kan medföra att personen har betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Ett av de grundläggande behoven är behov av personlig assistans för att kommunicera med andra. Se avsnitt 9.3.

Svårigheter att kommunicera, som avses i ställningstagande till betydande svårigheter i den dagliga livsföringen när det gäller bedömningen av personkretstillhörighet enligt tredje gruppen skiljer sig från ställningstagandet vid bedömningen av grundläggande behov. Att ha behov av personlig assistans för att kunna kommunicera, som avses i ställningstagande till de grundläggande behoven, innebär bland annat att personen behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att kommunikation över huvud taget ska vara möjligt. Svårigheter att kommunicera med andra, som avses i ställningstagandet i bedömningen av personkretstillhörighet, behöver inte medföra att personen har behov av en personlig assistent för att kommunikation över huvudtaget ska vara möjlig.

Omfattande behov av stöd eller service

Med omfattande behov av stöd eller service avses både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Den enskilde ska i allmänhet ha ett återkommande behov av särskilt stöd för att klara funktioner som andra kan klara på egen hand. Med återkommande menas att stödbehovet vanligen finns dagligen och i olika situationer och miljöer. Behov av stöd bör uppfattas i vid bemärkelse och avse stöd av olika karaktär. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56)

Ibland kan det behövas stödinsatser som är så speciella att de trots mindre tidsåtgång kan betraktas som omfattande. Ett behov av omfattande stöd eller service som medför en mycket specifik utbildning eller kompetens kan tala för att ett omfattande behov av stöd och service finns (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.1.4, s. 56). Däremot är det en senare fråga om assistansersättning kan beviljas för ändamålet. Assistansersättning kan inte beviljas för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen, HSL (51 kap. 5 § SFB). Det finns inget som hindrar att det är samma person, den personliga assistenten, som tillgodoser behovet även om olika huvudmän har det finansiella ansvaret.

Behov av hjälp med toalettbesök, påklädning, matlagning, skrivning, läsning, kommunikation, förflyttning, sysselsättning och rekreation med mera kan vara exempel på omfattande behov av stöd eller service (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169).

Bedömningen av en persons behov av stöd eller service måste alltid ske utifrån en sammanvägning av medicinska, sociala och psykologiska faktorer (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169).

8.4.1 Tredje gruppen och små barn

Hos små barn med funktionshinder kan det, på grund av barnets låga ålder, vara svårt att bedöma de betydande svårigheterna i den dagliga livsföringen eftersom alla små barn behöver hjälp med att äta, kommunicera och förflytta sig m.m. I dessa fall får man bedöma om barnet med stigande ålder kan antas komma att få betydande stora svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

Avsikten med att göra en prognos om barnets framtida svårigheter och därmed sammanhängande stödbehov är att redan för mycket små barn kunna bedöma om barnet tillhör LSS personkrets. Personkretsens grupptillhörighet kan ändras allt eftersom barnet utvecklas och möjligheterna att ställa diagnos enligt grupp 1 blir säkrare.

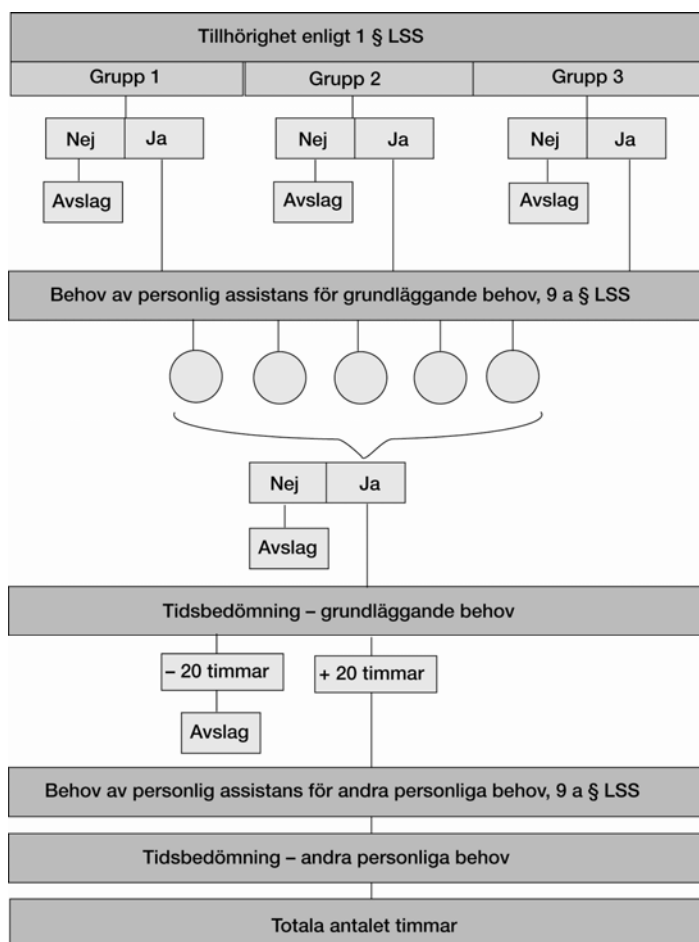
Bedömningen av barns rätt till personlig assistans behandlas i avsnitt 9.6.4.

9 Bedömning av rätten till assistansersättning

Detta kapitel beskriver de regler som gäller för att bedöma rätten till assistansersättning. I bedömningen av rätten till assistansersättning ska man ta ställning till om personens behov av personlig assistans berättigar till ersättningen assistansersättning. Kapitlet handlar i huvudsak om

- behovsbedömning
- begreppen personlig assistans och daglig livsföring
- grundläggande behov
- andra personliga behov som inte tillgodoses på något annat sätt
- det totala behovet av assistansersättning
- olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömningen av behovet av personlig assistans.

I nedanstående bild åskådliggörs vilka steg i bedömningen som ska göras enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB.

9.1 Behovsbedömning

I arbetet med att bedöma rätten till assistansersättning finns flera faktorer som bör vägas in. Det är viktigt att bära med sig intentionerna i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, de grundläggande principerna i handikappreformen och de olika perspektiven, se kapitel 1 och kapitel 2.

Bedömningen av rätten till assistansersättning innebär myndighetsutövning. Att utreda rätten till assistansersättning är en uppgift som ska utföras med respekt för den försäkrades integritet. Vid bedömningen krävs stor lyhördhet för personen och hans eller hennes personliga behov. Det är viktigt att göra en individuell bedömning och ta hänsyn till hela livssituationen.

I behovsbedömningen ingår att utreda den sökandes uppfattning av sitt behov av personlig assistans och dess omfattning. I utredningen tar Försäkringskassan ställning till behovet och i vilken omfattning behovet berättigar till assistansersättning.

Det är viktigt att känna till vilka konsekvenser en funktionsnedsättning får i det dagliga livet. Man gör en allsidig bedömning utifrån medicinska, pedagogiska, psykologiska och sociala aspekter. Behovsbedömning är en process där en rad olika faktorer vägs samman till en så allsidig bedömning som möjligt. Ett praktiskt sätt att göra bedömningar mer allsidiga är att använda konkreta beskrivningar av vad personen har för behov under ett dygn eller en vecka. Man måste ta hänsyn till att behoven kan variera.

9.2 Behovet av personlig assistans för den dagliga livsföringen

Detta avsnitt beskriver begreppen personlig assistans och daglig livsföring.

Personlig assistans och dess målsättning

Med personlig assistans avses ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om personen med funktionsnedsättning, så kallade grundläggande behov. (9 a § LSS)

Begreppet personlig assistans har samma betydelse i LSS som bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (51 kap. 2 och 3 §§ SFB). Det innebär att behovet av personlig assistans utreds och bedöms enligt samma principer. Grundläggande principer enligt LSS är att verksamheten ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas av lagen. Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra (5 § LSS). Den enskilde ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade och anpassas till mottagarens individuella behov. Insatserna ska utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärka förmågan att leva ett självständigt liv (7 § LSS).

I begreppet personlig assistans ligger att det ska vara fråga om ett personligt stöd som ger personen med funktionshinder ökade möjligheter till ett självständigt liv. Det ska alltså vara fråga om hjälp och stöd som knyts till den enskilde och finns tillgänglig för henne eller honom i olika verksamheter och under olika tider på dygnet. Den enskildes behov av stöd och hjälp ska kunna tillgodoses av ett begränsat antal personer – personliga assistenter. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 174, se även avsnitt 2.1)

Den enskilde bör ha ett avgörande eller mycket stort inflytande över vem som anställs som assistent. Den enskilde ska också ha ett stort inflytande över när och hur hjälpen ska ges, det vill säga kunna bestämma över sin livssituation. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 174 och prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20)

Med personlig assistans kan den enskilde få frihet att själv bestämma i vilka situationer och vid vilka tillfällen som hon eller han ska få hjälpen. Personlig assistans kan för vissa personer vara en viktig förutsättning för att de ska kunna arbeta eller studera. Andra behöver ett fåtal medhjälpare som de känner väl för att kunna göra sig förstådda och för att själva kunna ta emot information. För många är en samlad hjälp i olika situationer och verksamheter ett viktigt medel för att undvika isolering och passivitet och för att kunna delta i både planerade och spontana aktiviteter. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Personlig assistans stärker den enskildes möjlighet att leva ett självständigt och oberoende liv. Det bör alltid övervägas som ett alternativ för barn och ungdomar till att bo utanför föräldrahemmet och för vuxna till att bo på en institution. Det stärker svårt funktionshindrade ungdomars möjlighet att flytta hemifrån när de blivit vuxna. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Vid beräkningen av antalet assistanstimmar beaktas all den tid som avser uppgifter som assistenten utför som ett led i det personliga stödet i den dagliga livsföringen till den enskilde (3 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Förutsättningarna och möjligheten att delta i olika göromål i den dagliga livsföringen kan variera utifrån funktionshinder. Syftet med personlig assistans är bland annat att möjliggöra ett liv så likt andras som möjligt. Kontinuitet, både när det gäller insatsen och vilka som utför insatsen, är också en viktig del av insatsen personlig assistans.

I handläggningen förekommer begreppet personlig assistans på olika sätt. I behovsbedömningen avses behovet av ett personligt utformat stöd av ett begränsat antal personer. När den försäkrade är beviljad assistansersättning händer det att Försäkringskassan måste ta ställning till om behovet som tillgodosetts ligger inom ramen för vad som bedöms vara personlig assistans. Till exempel, har behovet tillgodosetts av personliga assistenter eller har det tillgodosetts på ett sätt som inte är att betrakta som personlig assistans.

Vad är inte personlig assistans?

Den tid de personliga assistenterna använder för gemensamma träffar för genomgång och information bör inte räknas med när Försäkringskassan beviljar assistanstimmar (RAR 2002:6 till 51 kap. 2 och 3 §§ SFB). Assistans-

ersättningens timbelopp bör i stället täcka kostnader för personalsamråd (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB).

Städning, inköp eller liknande, som assistenten inte gör tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet till personen ska inte tas med i beräkningen av personlig assistans (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 176).

Daglig livsföring

Med daglig livsföring menas förutsebara, kontinuerliga, dagliga eller ofta återkommande aktiviteter eller situationer av vardagligt slag. (prop.1992/93:159, avsnitt 14.3, s. 195)

Att ha betydande svårigheter i den dagliga livsföringen innebär bland annat att personen med funktionshinder inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som toalettbestyr och hygien, påklädning, mathållning, kommunikation (till exempel direkt samtal med andra och telefonering), förflyttning inomhus eller utomhus, sysselsättning och nödvändig träning eller behandling. Det kan också handla om att kunna göra sig förstådd eller sköta sin ekonomi. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169)

När man bedömer om en person med funktionsnedsättning behöver en viss insats i sin dagliga livsföring måste man jämföra med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172). Bedömningen ska med andra ord vara åldersadekvat.

9.3 Grundläggande behov

Den som omfattas av 1 § LSS har, utom i fall som anges i 106 kap. 24 § SFB, rätt att för sin dagliga livsföring få assistansersättning om han eller hon har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Personlig assistans ska vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket privat karaktär (prop. 1992/93:159 s. 64). Bedömningen av grundläggande behov handlar inte om att en person behöver hjälp, utan om vad han eller hon behöver hjälp med. Hjälpens ska vara av en viss karaktär.

Regeringsrätten uttalade i en dom som gällde rätten till personlig assistans enligt 9 a § LSS bland annat följande: I lagens förarbeten om personlig assistans har det betonats att det är fråga om hjälp eller stöd av mycket privat karaktär och att insatsen ska vara förbehållen situationer av krävande eller på annat sätt komplicerad natur, i regel av mycket personligt slag. Lagstiftaren har främst syftat på hjälpbehov som är känsliga för den personliga integriteten och där den funktionshindrade måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges. Det torde således inte vara alla praktiska hjälpbehov med t.ex. påklädning eller måltider som har avsetts. Detta bör beaktas vid tolkningen av vad som ska anses omfattat av hjälp med de grundläggande behoven enligt 9 a § LSS. När det gällde måltider i det aktuella fallet behövde personen hjälp

med att tillreda och plocka fram och undan mat och dela mat som är seg eller där det krävdes kniv och gaffel. Detta hjälpbehov var inte av det slag som kunde beaktas då det gällde att tillgodose de grundläggande behoven. Vad gällde hjälpbehovet i övrigt – hjälp med att sköta hygien, toalettbesök och av- och påklädning – syntes hjälpinsatserna bara till mycket begränsad del avse hjälp som kunde anses vara av det mycket privata och känsliga slag som förutsattes för rätt till personlig assistans. Regeringsrätten fann att behovet av hjälp för att tillgodose de grundläggande behoven inte kunde anses vara av den karaktär och omfattning som förutsattes för rätt till personlig assistans. (RÅ 2009 ref. 57).

Rätten till assistansersättning provas i flera steg. Ett viktigt steg är att bedöma den försäkrades tillhörighet till personkrets enligt 1 § LSS (se kap.8). Om den försäkrade bedöms tillhöra personkretsen utreder Försäkringskassan i nästa steg omfattningen av behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven (9 a § LSS). I detta steg beräknas inte tid för grundläggande behov som blir tillgodosedda i verksamheter enligt 106 kap. 24 § SFB, det vill säga i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet, om det inte finns särskilda skäl (RÅ 2000 ref. 11). Grundläggande behov beräknas inte heller för andra samhällsinsatser om behoven tillgodoses genom insatsen (jfr 7 § första stycket LSS) (KRNG 1312-07). Det kan till exempel vara insatser där det enligt 9 c § LSS ingår omvårdnad (exempelvis korttidsvistelse och bostad med särskild service). Se avsnitt 9.6 om barn och föräldra-/makeansvar.

De grundläggande behoven är behov av hjälp med

- personlig hygien
- måltider
- att klä av och på sig
- att kommunicera med andra
- behov av annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (9 a § LSS).

När man bedömer om de grundläggande behoven uppgår till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka ska man inte ta hänsyn till andra behov i den dagliga livsföringen än just de grundläggande behoven. Om personen uppfyller kravet bedöms, i nästa steg, behovet av personlig assistans för andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt (prop. 1995/96:146, avsnitt 6.1, s. 13 och 14). Se avsnitt 9.4.

I utredningen är det viktigt att ta ställning till alla grundläggande behov. Av utredningen bör det därför framgå om något av de grundläggande behoven inte varit aktuellt att bedöma och av vilken anledning, till exempel att personen inte behöver hjälp med att kommunicera. Personen kan behöva hjälp med ett, flera eller samtliga grundläggande behov. Oavsett vilket ska behovet av hjälp med de grundläggande behoven överstiga i genomsnitt 20 timmar per vecka.

Ett grundläggande behov är ett grundläggande behov oavsett orsaken till behovet. Om personen till exempel behöver hjälp med att klä av och på sig

inför och efter ett träningstillfälle är hjälpen med klädseln ett grundläggande behov. Detta gäller även om anledningen till hjälpen med klädseln i sig beror på ett behov som faller in under andra personliga behov.

Kammarrätten har i två domar funnit att den rimligaste tolkningen av dåvarande 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB), är att beräkningen av de grundläggande behoven avser en längre period och att beslutet om assistansersättning ska grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka under perioden. Kammarrätten ansåg att personerna hade rätt till assistansersättning under samtliga veckor, dvs. även under de veckor som deras behov av hjälp med de grundläggande behoven inte översteg 20 timmar, eftersom behovet av assistans för de grundläggande behoven var återkommande och i genomsnitt översteg 20 timmar per vecka. (KRNG mål nr 6235-07 och 1312-07)

Metodstöd – Beräkning av de grundläggande behoven

Detta metodstöd visar hur man kan beräkna tid för de grundläggande behoven när behoven inte är lika varje vecka. Ibland kan det vara lämpligt att utreda likartade veckor var för sig. Det kan till exempel gälla när behoven av assistans är olika beroende på om behoven är tillgodosedda i någon verksamhet. För främst barn och unga som går i skola och har skolbarnomsorg och kanske vistas på fritidshem är det lämpligt att utreda alla veckor under året. Så här utreder du om en persons grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan.

1. Utred om det finns särskilda skäl för assistansersättning i skola, barnomsorg och daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB).
2. Om det finns särskilda skäl ska du utreda och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor med vistelse i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet (skolveckor, arbetsveckor). Om det inte finns särskilda skäl beräknas inte någon tid för grundläggande behov i skola, barnomsorg och daglig verksamhet (106 kap. 24 § SFB).
3. Utred om de grundläggande behoven är tillgodosedda i andra verksamheter än skola, barnomsorg och daglig verksamhet, till exempel på korttidshem (jfr 7 och 9 §§ LSS).
4. Utred och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor då personen vistas i andra verksamheter än skola, barnomsorg eller daglig verksamhet. Det kan till exempel vara vistelse i korttidshem. Om de grundläggande behoven är tillgodosedda i andra verksamheter räknas ingen tid för dessa behov med i bedömningen av de grundläggande behoven. Om de grundläggande behoven inte är tillgodosedda (helt eller delvis) i andra verksamheter ska tiden för de grundläggande behoven ingå i beräkningen.
5. Utred och beräkna tiden per vecka för de grundläggande behoven under veckor där personen inte vistas i skola, barnomsorg, daglig verksamhet eller andra verksamheter (lovveckor, semesterveckor, hemmaveckor).
6. Utred och beräkna tiden för de grundläggande behoven för enstaka dagar som inte täcks upp av veckoberäkningarna. Det kan till exempel handla om återkommande lov dagar eller helgdagar som infaller på vardagar.

7. Lägg samman den beräknade tiden för de olika veckorna och eventuella dagar som beskrivits under punkt 1–6. Dela summan av den beräknade tiden med det antal veckor som behövs för att beräkna hur många timmar grundläggande behov personen har i genomsnitt. För barn och unga som går i skolan är det oftast lämpligt att beräkna genomsnittet för hela året, dvs. 52 veckor.

Exempel A: Skolveckor utan korttids + skolveckor med korttids + lovveckor + enstaka dagar/52 veckor

Exempel B: hemmavecka + vårdhemsvecka/2 (växelvård)

Andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt kan beräknas på liknande sätt.

Nedanstående exempel belyser hur de grundläggande behoven i genomsnitt per vecka kan beräknas beroende på personernas olika boende- och vistelseförhållanden.

Exempel

Kajsa bor hemma varannan vecka. Utredningen visar att hon dessa veckor behöver hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 23 timmar per vecka. Varannan vecka vistas Kajsa fyra dagar på ett korttidsboende. Där får hon sina grundläggande behov tillgodosedda. Den tid Kajsa bor hemma under dessa veckor behöver hon hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 10 timmar per vecka.

Kajsa bedöms ha grundläggande behov med i genomsnitt 16,5 timmar per vecka, dvs. $(23 + 10)/2$. Försäkringskassan beslutar att Kajsa inte har rätt till assistansersättning eftersom hennes grundläggande behov i genomsnitt understiger 20 timmar i veckan.

Exempel

Tony bor hemma två veckor och vistas på korttidsboende under fyra dagar var tredje vecka. De veckor han bor hemma behöver han hjälp med grundläggande behov (måltider, hygien och på- och avklädning) i genomsnitt 23 timmar per vecka. Var tredje vecka, när han är på korttidsboende fyra dagar, bor han hemma tre dagar och behöver då hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 10 timmar per vecka. De grundläggande behoven täcks inte helt på korttidsboendet eftersom personalen inte klarar av de speciella behov Tony har vid måltiderna. Detta gör att Tony bedöms behöva hjälp i genomsnitt 8 timmar under dessa fyra dagar, dvs. i genomsnitt 2 timmar per dag.

Försäkringskassan bedömer att Tony behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt 21,3 timmar per vecka, dvs. $(23 \text{ timmar} \times 2 \text{ veckor}) + (10 + 8 \text{ timmar} \times 1 \text{ vecka}) = 64 \text{ timmar}/3 \text{ veckor}$. Eftersom Tony behöver hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan har han rätt till assistansersättning. Om Tony inte har några andra personliga behov skulle han för

en sexmånadersperiod beviljas assistansersättning med 561 timmar, dvs. $64 \text{ timmar}/21 \text{ dagar} = 3,0476 \text{ timmar per dag} \times 184 \text{ dagar}$.

Exempel

Anwar bor hemma och går i skolan under 37 veckor per år. En del av veckorna har han studiedagar eller lov dagar inlagda. Anwar vistas på ett korttidsboende varannan helg, från fredag kl. 18.00 till söndag kl. 18.00 och två veckor på sommaren. Det finns inte några särskilda skäl för att bevilja assistansersättning i skolan. De grundläggande behoven tillgodoses på korttidsboendet.

Utredningen visar att Anwar under 13 lovveckor behöver hjälp med sina grundläggande behov i genomsnitt 28,0 timmar per vecka, dvs. 364,0 timmar per år (13 veckor $\times$ 28,0 timmar). De grundläggande behoven bedöms uppgå till i genomsnitt 25,5 timmar per vecka under de 16 veckor Anwar går i skolan, dvs. 408,0 timmar per år (16 veckor $\times$ 25,5 timmar). Under de 21 veckor han både går i skola och vistas på korttidsboendet bedöms de grundläggande behoven uppgå till i genomsnitt 15,75 timmar per vecka, dvs. 330,75 timmar per år (21 veckor $\times$ 15,75 timmar). Under två korttidsveckor per år bedöms de grundläggande behoven till 0 timmar per vecka.

Sammantaget bedöms de grundläggande behoven per år vara i genomsnitt 21,2 timmar per vecka, dvs. (364,0 timmar + 408,0 timmar + 330,75 timmar = 1 102,75 timmar/52 veckor). Försäkringskassan bedömer att Anwar har rätt till assistansersättning därför att hans grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka. Assistansersättning för andra personliga behov som inte tillgodoses på annat sätt ska därför utredas.

De grundläggande behoven måste utredas så att de kan uppskattas i tid. Det är den tid det tar för att ett grundläggande behov ska bli tillgodosett som ska uppskattas i tid. För att ett visst grundläggande behov i sin helhet ska kunna tillgodoses kan det krävas att den personliga assistenten genomför olika delmoment och därefter inväntar nästa delmoment och så vidare ända till dess att det grundläggande behovet i sin helhet är tillgodosett. Vid beräkning av den tid det tar för en assistent att tillgodose ett grundläggande behov är det endast behov som beror på funktionshindret som ska räknas med. Den tid det tar att tillgodose ett grundläggande behov ska i sin helhet ingå i beräkningen av de grundläggande behoven. Tiden mellan olika eller från varandra avskilda grundläggande behov ska däremot inte ingå i beräkningen. (FKRS 2006:03)

Exempel

Uno behöver personlig assistans när han ska äta. På grund av sitt funktionshinder har han svårt att tugga och svälja och sätter ofta i halsen. Därför måste han vänta en stund mellan tuggorna. Han behöver även hjälp med att föra maten till munnen. Därför tar varje måltid lång tid. Den personliga assistenten måste hela tiden medverka i måltiden. All

den tid det tar för Uno att äta ingår i beräkningen av de grundläggande behoven.

Individen kan ha behov av personlig assistans för att kunna förflytta sig. Tid för förflyttningar som är nödvändiga för att det grundläggande behovet ska tillgodoses ska ingå i beräkningen. (FKRS 2006:03)

Exempel

Göte behöver personlig assistans för att klara sin personliga hygien. Han behöver bland annat hjälp med att duscha. På morgonen behöver han hjälp med att ta sig från sängen till duschstolen och därefter till badrummet. Den tid det tar för dessa förflyttningar ingår i beräkningen av tiden för grundläggande behov.

I anslutning till de hjälpsituationer som ingår i de grundläggande behoven kan det finnas andra personliga behov av hjälp. Det gäller till exempel hjälp med att laga mat eller att ta fram och välja ut kläder. De moment som finns före respektive efter själva det grundläggande behovet kan vara andra personliga hjälpbehov i personens dagliga livsföring och ingår inte i beräkningen av de grundläggande behoven. Behov av insatser för att förmå en person att klä på sig, äta och så vidare berättigar inte till personlig assistans (prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20).

Hjälpinsatser av tillsynskaraktär i allmänhet bör inte ingå i de grundläggande behoven (RAR 2002:6 till 51 kap. 2 § SFB).

Om en person med funktionsnedsättning kan sköta sina grundläggande behov på egen hand men till exempel inte klarar av att på egen hand göra inköp eller sköta sin ekonomi, har han eller hon inte rätt till personlig assistans. Denna typ av stödbehov hos en person med funktionshinder ska tillgodoses genom andra insatser enligt LSS eller SoL. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 12)

Försäkringskassan ska beräkna behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven utifrån den tid det tar att tillgodose behovet oavsett om personen behöver dubbel assistans eller inte. Se även avsnitt 9.6.8.

En ansökan om assistansersättning kan avse en viss tid av dygnet under en vecka. Då uppstår frågan om utredningen av de grundläggande behoven ska begränsas till enbart den ansökta tiden eller om utredningen ska avse hela dygnet under veckans alla dagar. Det är lämpligt att Försäkringskassan frågar sökanden om de grundläggande behoven är tillgodosedda under den tid som ansökan inte omfattar. Därefter tar Försäkringskassan ställning till om de grundläggande behoven ska beräknas enbart utifrån viss tid av dygnet under en vecka eller utifrån hela dygnet under veckan.

Exempel

Laleh ansöker om assistansersättning för tiden mellan klockan 22.00 och 06.00. Försäkringskassans bedömer efter utredning att Laleh un-

der övrig tid av dygnet får sina grundläggande behov tillgodosedda på annat sätt än genom personlig assistans. Försäkringskassan utreder därför de grundläggande behoven under den ansökta tiden. Om behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven under den ansökta tiden överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan har Laleh rätt till assistansersättning.

Personlig hygien

Med personlig hygien avses hjälp med att tvätta sig, att hålla sin kropp ren, torka sig på kroppen och i håret, raka sig eller liknande samt hjälp vid toalettbesök. Det handlar om situationer av mycket privat karaktär (prop. 1992/93:159, s. 64). Behovet av hjälp med personlig hygien måste dock bedömas från fall till fall.

Hjälp med måltider

Kammarrätten konstaterade i en dom att assistansersättning är avsedd för personer med särskilt integritetskänsliga hjälpinsatser, grundläggande behov, med mer än 20 timmar per vecka. Kammarrätten fann att det vid bedömningen av omfattningen av grundläggande behov endast ska beaktas tidsåtgång för hjälp vid måltider om personen med funktionsnedsättning saknar förmåga att på egen hand inta föda, till exempel därför att han eller hon har ett funktionshinder som gör att denne inte kan föra mat till munnen. Om den personen däremot endast behöver hjälp med iordningsställande före och efter måltiden i form av på- och avdukning etc., ska tidsåtgången för detta inte beaktas. (KRNS mål nr 5645-08)

Försäkringskassan har även ett allmänt råd som beskriver vad som ska räknas med i tidsberäkningen av de grundläggande behoven vid måltider: Hjälp med måltider bör, utöver hjälp med själva intagandet av föda, även anses innefatta hjälp med att ställa i ordning före och efter måltiden. Det innebär till exempel att hjälp med uppvärmning och liknande räknas till de grundläggande behoven liksom hjälp med att plocka bort efter måltiden (RAR 2002:6 till 51 kap. 2 § SFB). Det allmänna rådet anger således att om det finns ett behov av hjälp med själva intagandet av föda, att äta och dricka, så kan även hjälp med uppvärmning och ställa i ordning före och efter måltid räknas med i tidsberäkningen av de grundläggande behoven. Att ställa i ordning före måltiden kan till exempel innebära att skala potatis, skala ägg, breda smörgås. Hjälp med att äta och dricka är exempel på ett hjälpbehov av mycket privat karaktär.

Den som har problem med att svälja maten och lätt kan sätta i halsen kan behöva hjälp med att finfördela maten. Även om han eller hon själv kan föra maten till munnen kan den hjälp personen behöver vid måltiden räknas som ett grundläggande behov.

Att äta och dricka är normalt en medveten handling. En person som rent mekaniskt kan föra maten till munnen och kanske inte förstår att han eller hon äter kan därför behöva hjälp vid sina måltider. Det kan gälla personer med kognitiva funktionsnedsättningar och demenssjukdomar. Även i detta

fall kan den hjälp personen behöver vid måltiden räknas som ett grundläggande behov.

I behovet av hjälp i samband med måltider ingår också andra moment än de som nämnts ovan. Flera av dessa moment som matlagning och diskning kan, som framgår nedan, räknas in i andra personliga hjälpbehov vid bedömningen som följer efter det att behovet av hjälp med de grundläggande behoven är utredda.

Bedömning av assistansbehovet runt måltider kan sägas ske i tre steg.

1. Finns behov av hjälp för att inta mat och dryck under en vecka (grundläggande behov)?
2. Om svaret är ja kan tid vid måltider även beräknas för hjälp att ställa i ordning före och efter måltider (grundläggande behov)
3. Om de grundläggande behoven sammanlagt bedöms överstiga 20 timmar i veckan kan tid för hjälp med matlagning och diskning ingå vid beräkningen av andra personliga behov än de grundläggande behoven (de totala behoven).

Klä av och på sig

Detta grundläggande behov är avgränsat till den konkreta situationen att få kläderna på och av sig. Det gäller oavsett när det sker på dygnet och oavsett sammanhanget. Den som exempelvis behöver personlig assistans vid träningstillfällen behöver således hjälp med på- och avklädning flera gånger per dag.

Liksom för de övriga grundläggande behoven måste ett hjälpbehov av mycket personlig karaktär finnas för att på- och avklädning ska ses som ett grundläggande behov i lagens mening. Om en person till exempel behöver hjälp med ytterkläder men i övrigt klarar att klä av och på sig är inte detta behov ensamt ett sådant behov av mycket personlig karaktär som kan räknas som ett grundläggande behov. Om däremot personen behöver hjälp med att klä av och på sig för övrigt kan även tid för hjälp med ytterkläderna räknas med. Klädvård, liksom att plocka fram eller undan kläder, ingår inte i de grundläggande behoven, men kan räknas in under andra personliga hjälpbehov vid bedömningen som följer efter det att behovet av hjälp med de grundläggande behoven är utredda.

Kommunicera med andra

Kommunikation är en förutsättning för interaktion, det vill säga ett samspel med omgivningen. Interaktion är alltid en tvåvägsprocess: att kunna ge och ta emot ett budskap. Det är ett samspel mellan människor för att de ska förstå varandra.

Det finns olika sätt att överbygga kommunikationssvårigheter som kan uppstå mellan individer. Att kommunicera med andra människor kan ske med såväl verbal som icke verbal kommunikation. Ofta blandas olika kommunikationssätt, till exempel verbal och icke verbal kommunikation, för att om

möjligt tillsammans kunna förmedla vad man tänker eller önskar till omgivningen. Detsamma gäller för att personen själv ska kunna ta emot information. Detta innebär att omgivningen måste bestå av personer som känner en sådan person väl för att han eller hon över huvud taget ska kunna förmedla något budskap som går fram respektive själv ska kunna tillgodogöra sig information från någon annan.

Ett grundläggande behov av assistans för att kunna kommunicera med andra innebär att personen med funktionsnedsättning behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att en kommunikation över huvud taget ska vara möjlig. Det krävs en nära kännedom om personens uttryckssätt och förmåga att förstå och uppfatta andra. (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1, s. 49)

Det kräver tid och utbildning för att lära sig att kommunicera på ett nytt sätt. I dessa fall är det viktigt att den personliga assistenten följer personen i vardagen. Ofta behöver man hjälp med att bearbeta upplevelser och information för att kunna förstå sin omgivning. Detta gäller i synnerhet när personen kommunicerar med alternativa kommunikationsmetoder eller med uttryckssätt som kan förstås endast av den som har ingående kännedom om honom eller henne.

Behovet av personlig assistans för att kommunicera är liksom de övriga grundläggande behoven i lagtexten formulerat som ett eget fristående behov. I bedömningen av behov av personlig assistans för att kommunicera är det viktigt att utreda i vilka situationer behovet av hjälp med att kommunicera uppstår för att nå delaktighet i den avsedda situationen. Bedömningen måste därför ske utifrån personens individuella förutsättningar. Personens individuella förutsättningar för att lämna respektive ta emot ett budskap måste beaktas såväl som mottagarens möjlighet att förstå och svara upp på budskapet.

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap

Personer som ingår i LSS personkrets kan i vissa fall ha behov av annan hjälp än rent faktisk hjälp för att få sina grundläggande behov tillgodosedda.

Det kan behövas kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser för att förmå en sådan person att över huvud taget klä sig, äta, sköta sin hygien eller kommunicera. För att sådan annan hjälp ska anses vara ett grundläggande hjälpbehov måste det behövas en person med ingående kunskaper om personen med funktionsnedsättning för att tillgodose behovet.

Personer med enbart psykiska funktionshinder bör vara berättigade till personlig assistans i vissa speciella fall, nämligen där karaktären och omfattningen av det psykiska funktionshindret medför behov av hjälp med de grundläggande behoven. En person kan till exempel på grund av sitt psykiska funktionshinder vara helt ur stånd att själv klara sin hygien eller att få i sig mat. (Bet. 995/96:SoU15, s. 12)

RegR fann i en dom att en person med psykiskt funktionshinder, som bland annat medförde behov av daglig hjälp med aktiveringsinsatser för att äta, klä

sig och sköta sin hygien, inte hade rätt till personlig assistans. Av domen följer att allmänna insatser av aktiveringskaraktär inte kan anses ingå i den hjälp som krävs för att tillgodose de grundläggande behoven. (RÅ 1997 ref. 28)

RegR fann vidare i en dom att en kvinna med schizofreni hade rätt till assistansersättning. Hon kunde, rent tekniskt, sköta sina basala behov men hon kunde inte fullfölja påbörjade aktiviteter utan hjälp. Hon agerade oberäkneligt och irrationellt och behövde någon i sin närhet som förstod hur hon fungerade och som kunde avvärja faror. Regeringsrätten konstaterade att kvinnan hade stort behov av praktisk hjälp i den dagliga livsföringen. Regeringsrätten ansåg vidare att kvinnans behov av hjälp i huvudsak inte kunde anses bestå av sådana motivations- och aktiveringsinsatser som, enligt förarbetena till LASS, inte borde ge rätt till assistansersättning. Hon behövde också i viss omfattning sådan aktiv tillsyn som i praxis gav rätt till assistansersättning. Vidare fick det anses visat att den hjälp hon behövde förutsatte ingående kunskaper om henne. Regeringsrätten beviljade därför kvinnan assistansersättning (RÅ 2000 not 97).

Även personer med förvärvade hjärnskador som lett till att de tappat initiativförmågan eller förlorat minnet eller talet kan behöva annan hjälp än rent faktisk hjälp för att få sina grundläggande behov tillgodosedda.

RegR fann i en dom att en man med bristande minnesfunktioner och orientering inte hade rätt till assistansersättning. Mannens behov av hjälp och vägledning var av relativt kontinuerlig art, eftersom han mycket snabbt glömde vad som sagts till honom och vad han gjort. Det kunde dock inte anses vara fråga om ett behov av sådan aktiv tillsyn som var av övervakande karaktär. Även om det med hänsyn till hans bristande minnesfunktioner var påkallat med en personalkontinuitet i den hjälp han erhöll och en kännedom om hans funktionshinder, kunde det ändå inte anses att hjälpen var tvungen att ges av ett begränsat antal personer och att den förutsatte ingående kunskaper om honom. RegR fann att behovet av personlig assistans inte översteg i genomsnitt 20 timmar per vecka. (RÅ 2003 ref.33)

Vissa personer med svåra funktionsnedsättningar, framför allt barn och ungdomar, med medicinska skäl som shunt, epilepsi och astma kan vara beroende av någon som har ingående kunskaper om personen och funktionshindret och som kan tillgodose behovet av annan hjälp i form av omvårdnad vid andningssvårigheter, anfall etc. Om det däremot är frågan om sjukvårdande insatser lämnas inte assistansersättning (51 kap. 5 § SFB). Insatserna ges då inom ramen för hälso- och sjukvården enligt lagen (1982:763) om hälso- och sjukvård (HSL).

RegR har funnit att ett tolvårigt barn hade behov av annan hjälp som förutsatte ingående kunskaper om honom. Utredningen i målet visade att barnet, som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behövde hjälp med sina grundläggande behov, även hade behov av andra aktiva insatser för att hindra att barnet förstörde inredning eller föremål eller skadade sig självt eller andra. En sådan aktiv tillsyn förutsatte – bland annat med hänsyn till barnets svårigheter att kommunicera – ingående kunskaper om barnet och

föll enligt RegR inom ramen för dess grundläggande behov. (RÅ 1997 ref. 23 I)

Hjälpsatser av tillsynskaraktär i allmänhet bör inte ingå i de grundläggande behoven (RAR 2002:6 till 51 kap. 2 § SFB).

Behov av personlig assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap är liksom de övriga grundläggande behoven i lagtexten formulerat som ett eget fristående behov. Det är viktigt att utreda vad det är som gör att personen har behov som förutsätter ingående kunskap och vad denna kunskap består av.

Vid bedömning av de fem olika grundläggande behoven är det en given förutsättning att personen i dessa situationer har behov av ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Behovet av personlig assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap avser en särskild kunskap som i högsta grad är kopplat till individen utifrån dennes individuella förutsättningar.

9.4 Andra personliga hjälpbehov som inte tillgodoses på annat sätt

Om man bedömer behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning. I nästa steg bedöms behovet av personlig assistans för andra personliga behov som inte tillgodoses på något annat sätt (9 a § andra stycket LSS). För att en viss insats ska kunna nekas på grund av att behovet tillgodoses på annat sätt, ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172).

Det är viktigt att uppmärksamma om behovet varierar utifrån tid på dygnet, vardag och helg eller någon annan ledighet. Behovet kan även se olika ut från dag till dag. I utredningen ska man ta ställning även till andra samhällsinsatser.

Andra personliga behov kan till exempel vara behov av hjälp med att träna, arbeta eller studera. Det kan också vara behov av hjälp med att sköta sitt hem, utföra sina fritidsintressen eller annat som leder till att personen kan leva ett liv så likt andra som möjligt. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64)

Många personer med funktionshinder behöver hjälp med träning för att uppehålla och förstärka funktionsförmågan. Förutsättningen är ofta att en eller ett par personer instrueras av till exempel habiliterings- eller rehabiliteringspersonal i att hjälpa till med träningen. Den personliga assistenten ska, i vissa fall efter att ha fått särskilda instruktioner, kunna utföra enklare insatser av detta slag. Men personlig assistans ska inte ersätta det expertstöd eller den behandling som en funktionshindrad person kan behöva. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 64 och 175) Se även avsnitt 9.5.

Hjälp med hushållssysslor grundar rätt till assistansersättning endast om hjälpen består av insatser som utförs tillsammans med personen med funktionsnedsättning som ett led i det personliga stödet. Jfr RÅ 1997 not 165.

9.5 Totala behovet av assistansersättning

Efter bedömningen av grundläggande behov och andra personliga behov bedömer man slutligen det totala behovet av personlig assistans och det antal assistanstimmar som behövs för att tillgodose behovet. Det totala behovet beräknas till ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, då personen har behov av personlig assistans i sin dagliga livsföring. (51 kap. 9 § SFB)

Exempel

Alfredos behov av personlig assistans för grundläggande behov infaller vid olika tider under dagen. Försäkringskassan beräknar behovet till 3,5 timmar per dag. Han behöver därutöver personlig assistans för andra personliga behov, så som sin del av hemmets sysslor, matlagning, städning, tvätt, när han ska träna, genomföra sociala aktiviteter och liknande. Utöver detta har han inget behov av personlig assistans. Hans behov av hjälp med andra personliga behov infaller vid olika tidpunkter och bedöms vara 5 timmar per dag. Alfredos totala behov av assistans uppgår alltså till i genomsnitt 8,5 timmar per dag.

I bedömningen av det totala antalet timmar utgår Försäkringskassan från den försäkrades behov. Behov som uppstår på grund av andra skäl som till exempel kan hänföras till de personliga assistenterna, schemaläggning eller liknande beaktas inte. Det är den försäkrades behov av personlig assistans i den dagliga livsföringen som är avgörande för hur många timmar som kan beviljas (51 kap. 2 och 3 §§ SFB). Försäkringskassan ska inte väga in om de beviljade timmarna medför eventuella problem vid schemaläggningen för assistenterna eller om antalet beviljade timmar i sig gör det svårt för en anordnare att ordna assistansen.

Under en period på sex månader varierar antalet dagar beroende på hur perioden förläggs i almanackan. Men antalet dagar kan högst bli 184. Om man räknar med 184 dagar kan den försäkrade aldrig gå miste om assistanstimmar oavsett hur perioden förläggs.

Här nedan följer några exempel på hur assistansersättning kan beräknas.

Exempel

Anuk bedöms ha rätt till assistansersättning med 54 timmar per vecka. Försäkringskassan beviljar Anuk högst 1 419 timmar per sex månader för sina behov av personlig assistans i den dagliga livsföringen. Följande beräkning gäller: $54 \text{ veckotimmar} / 7 \text{ dagar} = 7,714285 \text{ timmar per dag}$ $\times 184 \text{ dagar} = 1\,419,4 \text{ timmar} = 1\,419 \text{ timmar per sex månader}$.

 Exempel

Försäkringskassan prövar frågan om assistansersättning för Kim som går i skolan på hemorten. I ansökan yrkas assistansersättning även under skoltid. Kim bedöms dock inte ha särskilda skäl för att få assistansersättning under skoltid. Under en normal vecka går Kim i skolan måndag till fredag kl. 8.00 till 15.00 och får där sitt assistansbehov tillgodosett.

Försäkringskassan bedömer att Kims behov av hjälp med de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan.

Inför beslut om att bevilja assistansersättning per sexmånadersperiod görs följande bedömning. Kim bedöms ha behov av personlig assistans med fyra timmar per skoldag och med åtta timmar för övriga dagar.

Antal dagar per kalenderår då Kim inte går i skolan är 181. Antal timmar per år för skolfri tid: 8 timmar per dag x 181 dagar = 1 448 timmar per år.

Antal skoldagar per kalenderår i hemkommunen är 184. Antal timmar per år under skoldagar: 4 timmar per dag x 184 dagar = 736 timmar per år.

Totalt bedöms Kim ha behov av personlig assistans med 2 184 timmar per år, det vill säga med $2\,184 / 2 = 1\,092$ timmar per sexmånadersperiod.

Inför beslutet strävas efter att sexmånadersperioderna i almanackan läggs ut så att beviljade timmar ska fördelas så jämt som möjligt mellan skolterminer och skollov. Ett alternativ kan vara att bevilja timmar per kvartal eller annan tidsperiod för att bättre jämnar ut timmarna mellan skoltid och skolfri tid. Ytterligare ett alternativ är att ta ställning till två perioder med olika antal timmar som avlöser varandra. Varje period kan då anpassas till de förutsättningar som ges vad gäller lov-dagar och helger m.m.

Försäkringskassan beslutar att Kim har rätt till assistansersättning med 36 timmar per vecka för tid då Kim går i skolan (51 kap. 3 § och 106 kap. 25 § SFB). Försäkringskassan beviljar Kim att högst använda 1 092 timmar under en sexmånadersperiod (51 kap. 9 § SFB).

9.5.1 Metodstöd – skriva beslut om rätten till assistansersättning

I samband med bedömningen påbörjar handläggaren sitt förslag till beslut vilket görs i en mall för beslutsbrev. Efter föredragning fattar beslutsfattaren sitt beslut. Det förberedda brevet med förslag till beslut omvandlas till ett beslut genom att brevet dateras och signeras efter eventuella uppdateringar. (Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 Att skriva beslut i Försäkringskassan)

Anser beslutsfattaren vid föredragningen att ärendet behöver utredas ytterligare lämnas ärendet åter till handläggaren. Beslutsfattaren ska i journal ange vilka kompletteringar som göras och varför.

9.6 Olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömning av behovet av personlig assistans

Detta avsnitt beskriver olika förhållanden att ta hänsyn till vid bedömningen av rätten till assistansersättning.

9.6.1 Jour och beredskap

I vissa fall kan en person med funktionshinder ha behov av hjälp i form av jour- eller beredskapstjänstgöring.

Vid bestämmande av assistansersättning ska en assistanstimme anses motsvara fyra timmar för jour eller sju timmar för beredskap (6 § RFV:s föreskrifter [RFFS 1993:24] om assistansersättning).

Med tid för jour avses tid under vilken den personliga assistenten inte utför en aktiv arbetsinsats men finns till förfogande i den funktionshindrade personens omedelbara närhet. Med tid för beredskap avses tid då assistenten i stället finns till förfogande på någon annan plats, exempelvis i sitt hem (6 § RFFS 1993:24). Detta innebär att jour i regel endast kan beviljas under dygnsvila.

Tid för jour- och beredskapstjänstgöring räknas med när antalet assistanstimmar beviljas. Behöver personen en aktiv arbetsinsats under dygnsvilan, räknas tiden för den insatsen enligt de vanliga reglerna.

9.6.2 Dygnsvila

Assistansersättning kan beviljas under dygnsvila, om den hjälp som behövs är av mycket privat karaktär och därför bör ges av en person som den försäkrade har valt och har förtroende för (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64 och 70). Det handlar om situationer när det är angeläget att begränsa antalet personer som hjälper den försäkrade. Insatserna under dygnsvilan kan vara i form av såväl aktiva insatser som insatser i form av jour och beredskap.

I bedömningen av behovet av personlig assistans under dygnsvilan ingår flera viktiga bedömningsmoment. Det är viktigt att utreda hur behovet ser ut för att därefter ta ställning till om det ska tillgodoses genom assistansersättning och då i form av aktiva insatser, jour eller beredskap.

Exempel

Maja behöver personlig assistans under natten då hon på grund av sitt funktionshinder inte kan tillkalla hjälp eller besöka toaletten om så skulle behövas. Försäkringskassan bedömer att Majas behov kan tillgodoses via jour. Dygnsvilan beräknas till 8 timmar per dygn. Försäk-

ringskassan beviljar assistansersättning enligt reglerna för beräkning av jour med 2 timmar per dygn.

Exempel

George behöver personlig assistans under natten för att vända sig och gå på toaletten. Under den övriga tiden behöver han ha någon i sin närhet om han skulle behöva hjälp med något. Georgs dygnsvila är 8 timmar. Av dessa timmar bedöms behovet av praktiska insatser till 1 timme. Återstående tid bedöms kunna tillgodoses via jour. Jouren beräknas då på 7 timmar, $7 \text{ timmar} / 4 \text{ timmar} = 1,75 \text{ timmar}$. Totalt beviljas 2,75 timmars assistansersättning under dygnsvilan.

9.6.3 Behov som tillgodoses på något annat sätt

I bedömningen av rätten till assistansersättning ingår att ta ställning till om behovet av personlig assistans för andra personliga behov tillgodoses på något annat sätt. (9 a § LSS)

För att personen ska kunna nekas en viss insats, till exempel assistansersättning, med motivering att behovet tillgodoses på något annat sätt ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172). Detta ska ställas mot kraven inom socialtjänsten, där den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på något annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt på särskilt angivna villkor. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. (4 kap. 1 § SoL)

Hjälpbehoven kan tillgodoses till exempel genom att personen får andra insatser från samhället. Det kan vara omvårdnad i en bostad med särskild service, genom insatser som ges av personal knuten till barnomsorg, skola eller daglig verksamhet eller genom vad som normalt faller under makars ansvar för varandra eller föräldrars ansvar för vårdnad och tillsyn enligt föräldrabalken. (prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 20)

RegR har i ett avgörande slagit fast att det förhållandet att en förälder får vårdbidrag för ett barn med funktionsnedsättning inte påverkar bedömningen av rätten till personlig assistans (RÅ 1997 ref. 23 I). Om barnet beviljas personlig assistans kan detta däremot påverka rätten till vårdbidrag, eftersom vårdbidraget bland annat ska kompensera den särskilda vård och tillsyn som ett barn med funktionsnedsättning behöver (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 66).

9.6.4 Barn med funktionsnedsättning

Barns rätt till personlig assistans och assistansersättning diskuterades bland annat vid införandet av LSS och LASS. I förarbetena ansågs personlig assistans vara av grundläggande betydelse för barn som hade ett omfattande omvårdnadsbehov under hela dygnet eller stor del av dygnet. Det ansvar en förälder har som vårdnadshavare enligt föräldrabalken, att ansvara för bar-

nets personliga förhållande och se till att barnets behov blir tillgodosedda med hänsyn till ålder, utveckling och övriga omständigheter, är detsamma oavsett om barnet har ett funktionshinder eller inte. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 65 och 66)

Ett normalt föräldraansvar innebär något helt annat än den arbetsinsats ett barn med omfattande funktionshinder kräver. Föräldraansvar kan därför sägas avse den normala vårdsnaden av ett barn som alla barn har behov av oavsett funktionshinder. Tiden och insatsen som går åt till att hjälpa ett barn med funktionshinder att äta, sköta sin hygien, klä sig, röra sig, förflytta sig, kommunicera etc., är betydligt mer omfattande och krävande än för andra barn i motsvarande ålder.

När regeringen tillsatte en särskild utredare i april 1995 för att se över finansiering och regelsystemet för assistansen var ett förslag att barn under 16 år inte skulle ha rätt till personlig assistans eller assistansersättning. Regeringen var dock inte beredd att utesluta barn från personlig assistans och assistansersättning. Regeringen föreslog i stället att i klargörande syfte komplettera lagstiftningen med en bestämmelse som angav att vårdnadshavarens ansvar för barnets behov av omvårdnad, trygghet, fostran, utveckling och tillsyn enligt föräldrabalken särskilt ska beaktas i bedömningen av barns behov av personlig assistans. (prop. 1995/96:146, avsnitt 6.3, s. 16–17)

Socialutskottet satte sig emot regeringens förslag och menade att det redan fanns en vedertagen princip på handikappområdet att compensation ska lämnas för extra omvårdnadsbehov, merarbete och merkostnader till följd av funktionshinder. Denna princip tillämpades av försäkringskassorna i bedömningen av vårdbidrag och handikappersättning. Utskottet ansåg att principen skulle gälla även vid bedömningen av rätten till assistansersättning. Vid bedömning av barns rätt till personlig assistans/assistansersättning och omfattningen av insatsen ska hänsyn tas till det som normalt kan anses falla inom ramen för föräldraansvaret. Det är behovet av extra tillsyn och omvårdnad med anledning av funktionshindret som ska ligga till grund för bedömningen om rätten till personlig assistans. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 16 och 18)

Det är således bara de hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i ifrågavarande ålder som läggs till grund för bedömningen av behovet av personlig assistans. Det innebär att förälderns ansvar för ett barns omvårdnad helt naturligt måste bedömas vara mer omfattande ju yngre barnet är.

RegR har i ett avgörande bedömt att behoven av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS är av begränsad omfattning för ett barn utan funktionshinder i tolv års ålder (RÅ 1997 ref. 23 I). Det är därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodoses barnets grundläggande behov.

Slutsatsen av domen är att föräldrar inte har ansvar för att tillgodose de grundläggande behoven rent praktiskt för barn i tolv års ålder.

Vid utredning om ett barns behov av personlig assistans med de grundläggande behoven är det lämpligt att utreda barnets totala behov av hjälp med samtliga grundläggande behov. Därefter ta man ställning till vad av det totala behovet av hjälpen med de grundläggande behoven som beror på funktionshindret. Jämför med vad ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder behöver hjälp med. Det är alltså det extra omvårdnadsbehovet som ska ligga tillgrund för rätten till assistansersättning.

Men hänsyn till domen som refereras ovan, RÅ 1997 ref. 23, gäller detta tillvägagångssätt för barn upp till tolv års ålder. För barn i tolv års ålder och därutöver bedöms behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven på samma sätt som för vuxna.

När ställning ska tas till behov av hjälp med andra personliga behov är det åldersadekvata behov, det vill säga behov som är rimliga utifrån barnets ålder, som ska vara vägledande utöver de behov som är föranledda av funktionshindret. Detta gäller oavsett om barnet är yngre eller äldre än tolv år. Även för barn gäller att insatserna ska göras tillsammans med barnet som ett led i det personliga stödet (51 kap. 6 § SFB). I förarbetena anges det att vid bedömning av om personen har behov av en insats enligt LSS måste jämförelser göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172).

I övrigt gäller samma principer för vad som är personlig assistans för barn som för vuxna. Personlig assistans är ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Den personliga assistansen är ett medel för att ett barn med funktionshinder ska kunna leva ett liv så likt andra barn i samma ålder som möjligt.

I en regeringsrättsdom framkommer att ett 6-årigt barn med funktionshinder som har arbetsledaransvar för sina assistenter inte ansågs berättigad till förhöjt timbelopp för den arbetsledande uppgiften. Den arbetsledande uppgiften utfördes av barnets mor. Arbetsledningen ansågs inte vara av den omfattningen att den gick utöver det ansvar som en förälder har enligt föräldrabalken för ett barn i den åldern (RÅ 2004 ref. 16).

9.6.5 Grundläggande behov vid vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet

Huvudregeln i socialförsäkringsbalkens bestämmelser om assistansersättning är att ersättning inte beviljas för tid då personen med funktionsnedsättning vistas i eller deltar i förskola, skola eller daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig. Men om det finns särskilda skäl kan assistansersättning beviljas även för dessa situationer. (106 kap. 25 § SFB.)

RegR konstaterade i en dom att av dåvarande 4 § LASS, numera 106 kap. 24 § SFB har ansetts följa att det normala är att en person med funktionsnedsättning som deltar i verksamhet som omfattas av paragrafen ska anses få sina grundläggande behov tillgodosedda inom den verksamheten. Sådan tid ska man därför inte ta hänsyn till när omfattningen av de grundläggande behoven bestäms enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB. Endast om det finns sär-

skilda skäl ska denna regel frångås och tiden för deltagande i bland annat daglig verksamhet således kunna ingå i timberäkningen enligt tidigare 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) (RÅ 2000 ref. 11).

Det som framkommer i domen ovan är att om en person inte bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 106 kap. 25 § SFB ska ingen hänsyn tas till behov av personlig assistans för de grundläggande behoven som infaller under den tiden personen vistas i dessa verksamheter. Om personen däremot bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid dessa verksamheter ska hänsyn tas till behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven som infaller under vistelse i dessa verksamheter. Se även avsnitt 10.4.

9.6.6 Makars gemensamma ansvar

Med makars ansvar för varandra avses normalt det gemensamma ansvar för hem och hushåll som finns makar emellan (1 kap. 2 § äktenskapsbalken). Två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (sambor) ska likställas med personer som är gifta och registrerade partner vid prövningen av rätten till assistansersättning (FKRS 2006:14).

RegR har i två domar berört frågan om hur rätten till assistansersättning påverkas av det ansvar som makar har gentemot varandra. Målen rörde två kvinnor med omfattande funktionshinder och som därför var beroende av hjälp för att klara sina grundläggande behov. Regeringsrätten framhöll att det behov av jour och beredskap som fanns i allt väsentligt fick anses vara tillgodosett av de hemmavarande makarna. Vidare fastslog Regeringsrätten att makar har ett gemensamt ansvar för hushållet, och detta medförde att kvinnornas makar kunde anses böra stå för en stor del av göromålen i detta hänseende. Däremot skulle – med tanke på syftet med assistansreformen att funktionshindrade ska kunna leva som andra – en del av behovet som avsåg skötseln av hushållet tillgodoses genom personlig assistans. (RÅ 1997 not. 165, jfr prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176)

9.6.7 Föräldrar med funktionshinder

Ett barns behov av omvårdnad är principiellt inte en uppgift för föräldrarnas personliga assistent. Under den allra första tiden av ett barns liv är dock barnet känslomässigt och praktiskt totalt beroende av någon vuxen, oftast en förälder. Först gradvis kan barnet utveckla en uppfattning om sig självt och relatera till andra personer. Det är därför viktigt för barnets utveckling att det under denna tid kan få sina grundläggande behov tillgodosedda av bara ett fåtal vuxna personer. Om en förälder med funktionsnedsättning har en personlig assistent är det naturligt att assistenten under barnets första tid även hjälper föräldern med den praktiska omvårdnad om barnet som han eller hon inte kan ge själv. Det kan gälla till exempel vid amning och blöjbyten. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 66 och 176)

Barnets behov kan självfallet motivera andra eller ytterligare stödinsatser. Ansvaret för detta ligger hos kommunen. Personlig assistans till föräldern ersätter inte barnomsorg och annat stöd som barnet självt kan behöva. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2 och 14.1, s. 66 och 176)

Behovet av personlig assistans i föräldrarollen varierar efterhand som barnet växer och utvecklas och är störst under de första åren i barnets liv. Bedömningen av hur länge viss omvårdnad av barnet bör anses ingå i föräldrarnas personliga assistans måste avgöras i varje enskilt fall. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 66)

För en person med funktionshinder kan den personliga assistansen vara en viktig förutsättning för att kunna utöva ett föräldraskap.

9.6.8 Dubbel assistans

Det kan ibland behövas hjälp av flera assistenter samtidigt. När en person vistas i miljöer där det är nödvändigt med mänsklig lyfthjälp, kan två personer behövas för att ge assistans. Detta kan inträffa under resor, när man bor utanför hemmet, vid deltagande i fritids- och träningsaktiviteter etc. Ytterligare exempel på situationer som kan kräva dubbel assistans är rörelseträning för personer med stora rörelsehinder.

Från den 1 januari 2011 gäller att en försäkrad som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag m.m., eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), har utretts (9 a § fjärde stycket LSS).

Behovet av hjälp av en extra assistent bör vid t.ex. skötsel av hygien och vid av- och påklädning i vissa fall kunna underlättas genom att en lyft installeras i bostaden. Det bör kunna krävas av den enskilde att denne undersökt och övervägt alternativa lösningar för behoven av dubbel assistans. Även om han eller hon finner att behovet kan tillgodoses exempelvis genom bostadsanpassning, bör det även fortsättningsvis stå fritt för honom eller henne att välja att ansöka om dubbel assistans i stället. Det bör alltså räcka med att de alternativa lösningarna har utretts. (prop. 2009/10:176, s. 57)

Att möjligheterna ska ha utretts innebär att beslut om bostadsanpassning och en bedömning av en arbetsterapeut eller motsvarande utredning ska bifogas en ansökan om dubbel assistans. Så snart en utredning har presenterats av den enskilde ska han eller hon ha rätt till dubbel assistans om övriga villkor är uppfyllda, även om det finns möjlighet att tillgodose behovet på annat sätt, t.ex. genom beviljade hjälpmedel så länge hjälpmedlen inte rent faktiskt är installerade. Den som redan tagit reda på sina möjligheter i dessa avseenden behöver inte på nytt undersöka förutsättningarna, utan kan bifoga de beslut eller den utredning som redan finns. Om bostadsanpassningsbidrag över huvud taget inte är aktuellt får möjligheterna anses utredda redan med ett sådant konstaterande. (prop. 2009/10:176, s. 75)

Behovet av dubbel assistans kan uppstå både i situationer som gäller grundläggande behov och andra personliga behov. Det är individens behov av

dubbel assistans som är avgörande för om dubbla timmar kan beviljas. Försäkringskassan måste göra en individuell bedömning i varje enskilt fall. Behov som kan härledas till assistenten eller anordnaren ingår inte i bedömningen av rätten till assistansersättning. Försäkringskassan ska inte heller ta hänsyn till assistenternas schema eller behov för att kunna lägga ett schema.

För att utreda behovet av dubbel assistans är det viktigt att ta ställning till:

- i vilka situationer den dubbla assistansen behövs
- varför behov av dubbel assistans finns
- när behov av dubbel assistans finns
- i vilken omfattning dubbel assistans behövs

Behovet av dubbel assistans kan infalla både vid vissa avgränsade moment och under längre perioder. En given förutsättning i utredningen av dubbel assistans är att det redan finns en assistent. Beräkningen av den dubbla assistansen avser därför i normalfallet endast de moment där den dubbla assistansen behövs. Momenten däremellan ingår som regel inte i beräkningen av den dubbla assistansen. Det är således huvudsakligen endast tiden för den andra assistentens faktiska insatser som beaktas. Undantag kan göras vid allvarliga hälsorisker, se KRNS mål nr 2398-08 nedan.

Exempel

Judith behöver på grund av sin funktionsnedsättning dubbel assistans när hon ska duscha och utföra den dagliga träning som hon behöver för att bibehålla funktionsförmågan. Judith duschar en gång om dagen. Utredningen visar att det tar cirka 30 minuter per gång. Hon tränar varje dag och det tar cirka en timme per gång. Av den totala tiden, 1 timme och 30 minuter, framkommer det att det dubbla behovet vid duschning är begränsat till 15 minuter och vid träning till 20 minuter. Försäkringskassan beviljar dubbel assistans med totalt 35 minuter per dag.

Regeringsrätten har i en dom om dubbel assistans gjort samma bedömning som kammarrätten. Kammarrätten fann med åberopande av bl.a. förarbetsuttalanden att det vid fastställande av assistansersättning kan tas hänsyn till dubbel bemanning. Därför saknas enligt kammarrätten skäl för att inte tillämpa motsvarande synsätt även vid uträknande av om de grundlägganden behoven uppgår till 20 timmar (RR mål nr 3143-09). I och med Regeringsrättens dom är det klarlagt att vid beräkningen av tid för de grundläggande behoven ska hänsyn tas till behov av dubbel bemanning.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna inte kunde beviljas mer än de 7,5 timmes dubbel assistans under dagtid som Försäkringskassan beviljat. Hon menade att hennes behov inträffade slumpvis under den vakna delen av dygnet. Av intyg framgick även att hon lätt kunde drabbas av stressutlösta epilepsianfall där hon behövde hjälp av två personer. Kvinnan hade yrkat 15 timmar per dag. Kammarrätten anförde att beräkningen av tid för dubbel assistans i normalfallet ska utgå från den tid det tar att utföra en aktiv insats,

utan att hänsyn tas till omständigheter som hänför sig till assistenten, schemalägningsproblem och liknande. Domstolen anförde vidare att undantag kunde göras i fall då hjälpbehovet var av sådan art att det var förenat med allvarliga hälsorisker att medge dubbel assistans endast för den tid det tog att utföra aktiva insatser. Utredningen i målet gav enlig kammarrättens mening inte stöd för att sådana allvarliga hälsorisker förelåg i kvinnans fall. Prövningen skulle därför göras utifrån den faktiska tid som det tog att utföra de aktiva insatser som kvinnan var i behov av. I domskälen jämförde kammarrätten med KRNS mål nr 3219-08. I den domen instämde kammarrätten med länsrättens bedömning. Länsrätten fann att en man var i behov av dubbel assistans under all vaken tid samt två timmar under natten. Detta med hänsyn till att hans epilepsi var av kontinuerligt, omfattande och samtidigt helt oförutsägbart slag och att han vid anfall krävde snabba insatser för att inte skadas. (KRNS mål nr 2398-08)

Nedanstående dom ger exempel på särskilda omständigheter, livräddande insatser, som domstolen tagit hänsyn till för att bevilja dubbel assistans.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna behövde hjälp av två assistenter under hela tiden vid måltider eftersom kvinnan hade mycket lätt för att sätta i halsen. Det behövdes också två assistenter under en timme efter måltidens slut eftersom kvinnan fick upp mat under denna tid och kunde sätta i halsen. När så skedde hade man en till två minuter på sig för livräddande insatser. Man måste vara två personer eftersom kvinnan då reflexmässigt kastade sig på rygg. Kvinnan vägde 75 kg och var stark. En person måste hålla henne upprätt och en person frilägga hennes luftvägar från de mycket stora mängder segt slem som snabbt bildades. Kammarrätten godtog tre timmars dubbel assistans i samband med måltider på grund av kvävningensrisken. (KRNG mål nr 4738-01)

9.6.9 Tillfälligt utökat behov eller regelbundet återkommande behov?

Assistansersättningen ska bara täcka kontinuerliga behov. Men ibland behöver en person med funktionsnedsättning tillfälligt särskild eller utökad hjälp under till exempel en semesterresa. Då bör behovet av utökad assistans prövas av kommunen inom ramen för LSS. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 70)

Behov av personlig assistans för aktiviteter som är inplanerade och regelbundet återkommande ska ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning medan behov som bedöms vara av mer tillfällig natur inte ingår i bedömningen.

Med regelbundet återkommande avses till exempel behov som uppstår med anledning av

- semesteruppehåll eller lov inom barnomsorg, skola och daglig verksamhet
- lov för studerande i eftergymnasial utbildning och
- den försäkrades semesterledighet

Om verksamheten däremot är stängd av andra skäl t.ex. akut på grund av sjukdom, strejk eller liknande är behovet av personlig assistans under motsvarande tid tillfälligt och ska inte ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning.

För att behov, som bedöms som regelbundet återkommande, ska ingå i bedömningen gäller att förutsättningarna för rätten till assistansersättning i övrigt är uppfyllda. (FKRS 2006:04)

Med tillfälligt utökat behov av personlig assistans menas i första hand en utökning av assistansen som beror på en tillfällig förändring i personens tillvaro och som gör att det behövs mer assistans eller fler personer för att tillgodose behovet. En semesterresa kan medföra ett tillfälligt utökat behov likväl som deltagande i en verksamhet för en kortare period. Rör det sig om en mer varaktig förändring ska man ta ställning till om personen har rätt till assistansersättning. (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1 s. 58)

Kommunen kan alltså bara tillgodose det utökade behovet av assistans i situationer av tillfällig karaktär. Med tillfällig karaktär menas sådant som inte ingår i bedömningen av rätten till assistansersättning. Däremot kan den som har assistansersättning resa på semester och utnyttja sina redan beviljade assistanstimmar. Detta gäller semesterresor både inom Sverige och utomlands.

Exempel

Lisa har assistansersättning med 100 timmar per vecka. Hon varken arbetar eller deltar i någon daglig verksamhet enligt LSS. Hon ska följa med sin pojkvän till England en vecka. Hon behöver 20 timmar mer för att kunna åka. Försäkringskassan bedömer att behovet inte är regelbundet återkommande och att timmarna därför är ett tillfälligt utökat behov som hon inte kan få assistansersättning för.

Exempel

Emanuel har assistansersättning med 70 timmar i veckan. Han vistas på sin dagliga verksamhet 20 timmar i veckan och har inte assistansersättning under den tiden. Den dagliga verksamheten är stängd sammanlagt sex veckor per år. Emanuel behöver assistansersättning under motsvarande tid när den dagliga verksamheten är stängd. I beräkningen av antalet timmar under en period av högst sex månader ingår den tid då verksamheten är stängd.

Exempel

Lisbeth har assistansersättning med 120 timmar per vecka. När Lisbeth arbetar har hon inget behov av assistans. På sin semester åker hon bland annat regelbundet till England. Hon behöver fler timmar, dels på grund av att hon har semester och inte är på jobbet och dels på grund av att hon inte är hemma. Vid beräkning av antalet assistanstimmar beaktar Försäkringskassan de extra timmar som motsvarar den tid

Lisbeth vanligen arbetar. De extra timmarna som uppkommer på grund av att Lisbeth under sin semester vistas i England ingår i bedömningen av rätten till assistansersättning eftersom behovet bedöms vara regelbundet återkommande.

Se även avsnitt 9.6.9

9.6.10 Behovsbedömning före flytt från föräldrahemmet, en gruppbostad eller en institution

För att den som har en funktionsnedsättning ska kunna planera att flytta hemifrån eller från en gruppbostad eller en institution är det viktigt att han eller hon före flyttningen kan få ett beslut från Försäkringskassan om rätt till assistansersättning. Försäkringskassan ska utreda behovet av personlig assistans efter flyttningen och besluta om assistansersättning. Se även kapitel 12.

10 Tid då assistansersättning inte betalas ut

Detta kapitel behandlar

- tid då assistansersättning inte betalas ut
- vård på en institution som tillhör eller drivs med medel från staten, en kommun eller ett landsting
- gruppbostad
- barnomsorg, skola och daglig verksamhet
- sjukvårdande insatser

10.1 Tid då assistansersättning inte betalas ut

De grundläggande förutsättningarna för att en person ska ha rätt till assistansersättning är att hon eller han omfattas av socialförsäkringsskyddet, ingår i personkretsen enligt LSS och har behov av hjälp med de grundläggande behoven under i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka (48 kap. 4 § och 51 kap. 2 och 3 §§ SFB)

106 kap. 24 § och 51 kap. 5 § SFB anger den tid och de situationer när en person inte kan få assistansersättning. Bestämmelserna behandlar olika boende-, vistelse- och vårdformer. Bestämmelserna anger vad som är huvudregeln och i 106 kap. 25 § SFB anges i vilka fall det finns undantag. Nedan lämnas en redogörelse för bestämmelserna. Därefter följer en redogörelse av de olika delarna i bestämmelserna.

Enligt 106 kap. 24 § och 51 kap. 5 § SFB kan en person inte få assistansersättning för tid då han eller hon

- vårdas på en institution som tillhör staten, en kommun eller ett landsting
- vårdas på en institution som drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- bor i en gruppbostad
- vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS.

Om det finns särskilda skäl, kan man få assistansersättning även när man vårdas för en kortare tid på sjukhus eller deltar i verksamheter enligt 106 kap. 24 § SFB (106 kap. 25 § SFB). Man kan inte få assistansersättning för sjukvårdande insatser enligt HSL (51 kap. 5 § SFB).

10.2 Vård på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting

Huvudregeln är att en person inte kan få assistansersättning när han eller hon vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting (106 kap. 24 § 1 och 2 SFB)

Det finns inga undantag från huvudregeln.

Däremot kan en person få assistansersättning under permissioner i hemmet eller någon annanstans i samband med vård på en institution om övriga förutsättningar är uppfyllda. Se även avsnitt 10.2.

10.2.1 Kortare sjukhusvistelse

Enligt huvudregeln kan man inte få assistansersättning när man vårdas på sjukhus. Man kan dock få assistansersättning vid en kortare sjukhusvistelse om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB)

Som kortare tid för vård på sjukhus bör räknas en tid på högst fyra veckor (RAR 2002:6 till 106 kap. 25 § SFB).

Man bör kunna få assistansersättning i ett initialt kortare skede även om sjukhusvistelsen visar sig bli långvarig (prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1, s. 21).

Särskilda skäl bör anses finnas i situationer där

- karaktären av funktionsnedsättningen gör det särskilt angeläget att den personliga assistenten finns till hands
- hälsotillståndet kräver att ett starkt begränsat antal personer med ingående kunskap om den personen med funktionsnedsättning personen finns till hands
- personens möjligheter att kommunicera kräver att en eller ett starkt begränsat antal personer med ingående kunskaper om personen finns till hands. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 15 och bet. 1995/96:SoU15, s. 16)

Anmälan kan ske på olika sätt, till exempel genom ett telefonsamtal eller skriftligt. En sådan anmälan ska även göras på blanketten RÄKNING – ASSISTANSERSÄTTNING (FK 3057) som ska lämnas senast den 5 i månaden efter redovisningsmånaden (13 § andra stycket RFFS 1993:24).

Den som får assistansersättning ska genast anmäla till Försäkringskassan om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas. Om personen har en legal ställföreträdare enligt föräldrabalken gäller upplysnings-skyldigheten i stället denne. Detta följer av 12 kap. FB (prop. 2008/09:200 s. 473). I denna skyldighet ingår att anmäla vistelse på sjukhus som påverkar rätten till assistansersättning.

I nära samband med att anmälan om sjukhusvistelse kommer in bör Försäkringskassan besluta om personen kan få assistansersättning under sjukhusvistelsen eller inte. Det är lämpligt att ett beslut om att bevilja assistans-

ersättning inte innehåller några begränsningar av de redan beslutade antalet timmar, såvida det inte finns uppenbara skäl för en sådan begränsning. Den försäkrade får själv avgöra hur många assistanstimmar han eller hon behöver använda på sjukhuset.

Ett beslut om assistansersättning under kortare sjukhusvistelse bör vara skriftligt. Om Försäkringskassan beviljar assistansersättning under en kortare sjukhusvistelse enligt den sökandes önskemål kan beslutet dock noteras i journalen och den sökande underrättas om beslutet genom utbetalningen av ersättningen.

Det är lämpligt att Försäkringskassan, om det är möjligt, i förväg tar ställning till om det finns särskilda skäl och hur länge personen kan behålla assistansersättningen under en eventuell kortare sjukhusvistelse i framtiden. Det kan till exempel ske i samband med att utredning om rätten till assistansersättning görs.

10.3 Gruppbostad

Den som bor i en gruppbostad kan inte få assistansersättning (106 kap. 24 § SFB). Det förutsätts att den anställda personalen på gruppbostaden ska klara den personliga hjälp som personen behöver i det normala vardagslivet och tillgodose behov av stöd och omvårdnad (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 70 och bet. 1992/93:SoU19 s. 26). Det finns inget undantag från denna bestämmelse.

Den som bor i en gruppbostad kan inte heller få assistansersättning när han eller hon deltar i daglig verksamhet, även om det skulle finnas särskilda skäl. (RÅ 2004 ref. 90)

Se även kapitel 11.

10.4 Barnomsorg, skola och daglig verksamhet

Huvudregeln säger att man inte kan få assistansersättning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS (106 kap. 24 § 4 SFB). Assistansersättning kan dock beviljas om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB).

Ett barn med funktionsnedsättning har ofta särskilda behov av stöd i barnomsorgen, skolan och under fritiden. Om barnets behov av särskilt stöd i till exempel förskolan och skolan inte tillgodoses inom ramen för den ordinarie verksamheten bör det vara huvudmannens uppgift att se till att resurser tillförs med hänsyn till barnets behov. Det kan till exempel innebära att personaltätheten höjs eller att elevassistans tillförs. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 65)

Barn med funktionshinder och vuxnas behov av särskilt stöd i till exempel barnomsorg, skola och daglig verksamhet bör i princip tillgodoses inom ramen för den kommunala verksamheten. Personlig assistans ska därmed

inte ersätta den personal som behövs för att bedriva verksamheten. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

Kommunen är skyldigt enligt annan lagstiftning – socialtjänstlagen, skollagen och LSS – att ge det stöd som behövs för att personerna i fråga ska kunna delta i verksamheterna. Det bör vara huvudmannens uppgift att se till att de resurser som krävs med hänsyn till den enskildes behov tillförs verksamheten, till exempel genom höjd personaltäthet, specialpedagogiskt stöd eller elevassistans. Denna avgränsning kan i många fall vara viktig ur kvalitativ synvinkel med hänsyn till de särskilda kvalifikationer och den yrkeskunskap som personalen inom de berörda verksamheterna besitter. (Bet. 1995/96:SoU15, s. 13 och 15)

I det allmänna skolväsendet ingår förskoleklass, grundskola, sameskola, särskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola och kommunal vuxenutbildning. Hit räknas även fristående förskoleklass, grundskola, särskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola (1 kap. 1, 3 och 8 §§ skollagen SFS nr: 1985:1100).

Det allmänna skolväsendet anordnar också pedagogisk verksamhet i form av förskoleverksamhet och skolbarnomsorg (1 kap. 1 § skollagen). Varje kommun svarar för att barnet erbjuds förskoleverksamhet och barnomsorg. Förskoleverksamheten avser barn som inte går i skolan. Skolbarnomsorgen avser barn till och med tolv års ålder som går i skolan. Förskoleverksamheten bedrivs i form av förskola, familjedaghem och kompletterande förskoleverksamhet. Skolbarnomsorgen bedrivs i form av fritidshem och familjedaghem. För barn mellan tio till tolv år kan skolbarnomsorgen även bedrivas i form av öppen fritidsverksamhet. Skolbarnomsorgen ska ta emot barn under den del av dagen då de inte vistas i skolan och under lov. Förskoleverksamhetens uppgift är att genom pedagogisk verksamhet erbjuda barn fostran och omvårdnad. Skolbarnomsorgens uppgift är att komplettera skolan samt erbjuda en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen. För att bedriva förskoleverksamhet och skolbarnomsorg ska det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och en god pedagogik kan tillgodoses. Förskoleverksamheten och skolbarnomsorgen ska utgå från varje barns behov. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver stöd i sin utveckling ska ges den omsorg som deras speciella behov kräver. (2 a kap. 1, 2 och 3 §§ skollagen).

Med skola enligt LASS bör avses sådan utbildning som ingår i det allmänna skolväsendet. Däremot bör inte till exempel folkhögskola, Statens skola för vuxna samt universitet räknas som skola (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB).

Undantaget innebär att assistansersättning kan beviljas även i samband med vistelse i barnomsorg, skola och daglig verksamhet om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB). Detta kan gälla exempelvis

- i situationer där den försäkrades funktionshinder skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än med sin eller sina personliga assistenter
- när det med hänsyn till personens hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands
- i situationer där funktionshindret gör det särskilt angeläget att den assistansberättigade har ett starkt begränsat antal personer knutna till sig
- om funktionsnedsättningen är sådan att personen behöver tillgång till någon som har ingående kunskap om honom eller henne och hälsotillståndet. (Prop. 1995/96:146, avsnitt 6.2, s. 15 och bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

RegR fann i en dom att till de grundläggande behoven hör också att kommunicera med andra och att därmed kunna upprätthålla sociala kontakter. I rättsfallet var mannens språkliga förmåga begränsad till enstaka ord och korta fraser och han uttryckte sig främst genom signaler i beteende och ansiktsuttryck. Det var svårt för utomstående att tolka dessa signaler. När han kände sig oförstådd blev han frustrerad och kunde då också bli aggressiv. Han hade svårt att vänja sig vid nya miljöer och främmande människor. RegR ansåg därför att han hade särskilda svårigheter att kommunicera med andra och behövde ha tillgång till en person med ingående kunskaper om honom. I hans fall ansågs det finnas sådana särskilda skäl som avses i 106 kap. 25 § SFB. (RÅ 2000 ref. 11)

10.4.1 Övrig skolgång och utbildning

När det gäller övrig skolgång eller utbildning som inte ingår i det allmänna skolväsendet kan assistansersättning beviljas om personen i övrigt uppfyller förutsättningarna för rätten till assistansersättning enligt 51 kap. SFB och skolgången eller utbildningen i övrigt inte omfattas av bestämmelserna i 106 kap. 24 § SFB.

Den som studerar vid folkhögskola kan få assistansersättning både under vistelsen där och under de perioder som han eller hon bor hemma, om förutsättningarna för rätt till assistansersättning är uppfyllda. Assistansersättning kan beviljas till den som bor i studenthem eller en liknande boendeform där omvårdnad inte ingår. Se även kapitel 11.

Exempel

Estrid har assistansersättning under hela dygnet. Hon har tidigare arbetat men planerar nu att börja studera vid ett universitet. Estrid behöver personlig assistans för att kunna genomföra studierna. Hon vill ha sin vanliga assistans även under studierna. Det finns inget hinder för att hon ska få den redan beviljade assistansersättningen vid studierna.

 Exempel

Else är beviljad assistansersättning. Hon tänker läsa en ettårig skrivarkurs på en folkhögskola. Under kurstiden kommer hon att bo på folkhögskolans internat. I internatet ingår ingen form av vård eller omvårdnad. Else behöver personlig assistans för att kunna genomföra studierna. Hon vill ha sin vanliga assistans även under studierna. Det finns inget hinder för att hon ska få den redan beviljad assistansersättningen under studietiden.

10.5 Sjukvårdande insatser

Assistansersättning beviljas inte för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL (51 kap. 5 § SFB). Personlig assistans ska därmed inte ersätta den omvårdnad, som sjukvårdshuvudmannen är skyldig att ge. Det finns inget undantag från bestämmelsen.

Vid gränsdragningen mellan personlig assistans och sjukvårdsuppgifter är det viktigt att skilja på insatser som är att betrakta som egenvård på den försäkrades ansvar och på insatser enligt HSL under medicinskt yrkesansvar.

Socialstyrelsen har nya föreskrifter kring egenvård som gäller från och med den 15 juli 2009. Syftet med föreskrifterna är att stärka patientsäkerheten och klargöra hur hälso- och sjukvården ska gå till väga när man bedömer att en åtgärd kan utföras som egenvård. Den egenvård som patienten ansvarar för själv faller inte under hälso- och sjukvårdens ansvar. Däremot har hälso- och sjukvården ett ansvar för bedömningen, uppföljningen och planeringen av egenvården. Det är den legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som ska bedöma om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. I bedömningen ingår om egenvård är lämpligt i det enskilda fallet och de risker som kan finnas med egenvård ska analyseras (Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2009:6 om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård).

I Socialstyrelsens meddelandeblad från juni 2009, Socialstyrelsens föreskrifter om bedömning av egenvård, ges en beskrivning av bakgrund m.m. till de nya föreskrifterna.

11 SFB och andra stödformer

Detta kapitel behandlar de avgränsningar som behöver göras mot andra stödformer för personer med funktionshinder. Redogörelsen är inte uttömmande. Det kan finnas andra avgränsningar som kan vara aktuella i enskilda ärenden hos Försäkringskassan.

Detta kapitel behandlar

- bostad enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra
- begreppet omvårdnad – var innebär det?
- SFB och LSS
- SFB och SoL
- SFB och speciella skolformer
- vissa andra boendeformer
- särskilt utbildningsstöd/assistans
- personligt biträde till arbetshandikappad

11.1 Bostad enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra

Personer med funktionshinder har under stora delar av 1900-talet varit hänvisade till att bo på institutioner såsom mentalsjukhus, anstalter, vårdhem och sjukhus. Under 1960-talet började institutionerna att avskaffas. I stället eftersträvades mindre och mer hemlika boendeformer. På 1970-talet genomfördes en rad åtgärder för att personer med funktionshinder skulle kunna bo i en egen bostad. LSS med dess olika specificerade insatser har än mer bidragit till att personer med funktionshinder kan bo och leva som andra. Det innebär att bo i en fullvärdig bostad som är personens privata och permanenta hem, och som inte har en institutionell prägel. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 3 och 25)

Samhället har enligt SoL en skyldighet att ordna lämplig bostad och service för personer med funktionshinder. Personer med omfattande funktionshinder har dessutom rätt till bostad enligt LSS. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Syftet med LSS är att verksamhet och insatser enligt lagen ska främja jämlikhet i levnadsvillkoren och full delaktighet i samhällslivet för de personer som lagen omfattar. Målet är att personer med funktionshinder ska få möjlighet att leva som andra. (5 § LSS)

Av SoL framgår att socialnämnden ska verka för att personer som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livs-

föring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra (5 kap. 7 §). Detta kan innebära att personen får bo på ett sätt som är anpassat efter behov av särskilt stöd. Insatsen ”bostad med särskild service” är enligt SoL en rättighet för den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt. Insatsen ska tillförsäkra personen en skälig levnadsnivå och förutsätter en individuell behovsbedömning där hänsyn tas till personens helhetssituation. SoL är en ramlag utan specificerade insatser och ger inte personen en ovillkorlig rätt till en viss typ av insats. Det är alltså fullt möjligt att kommunen föreslår en alternativ insats så länge den tillgodoser behovet och medför en skälig levnadsnivå. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Boendeformernas benämningar och innehåll, både vad avser SoL och LSS, kan variera från kommun till kommun. Det kan vara svårt att klart avgränsa och skilja de olika boendeformerna från varandra. Under senare år har en rad mellanformer utvecklats utifrån strävan att tillgodose olika individuella behov och lokala förutsättningar. Det är därför lämpligt att Försäkringskassan hämtar in dokumentation och beslut från kommunen som styrker vilken slags boendeinsats enligt LSS eller SoL som personen med funktionsnedsättning som söker assistansersättning har blivit beviljad. Se även kapitel 7 och kapitel 10.

11.2 Begreppet omvårdnad – vad innebär det?

Vid utredning om rätten till assistansersättning och dess omfattning är det viktigt att utreda boende- och vistelseformerna eftersom det är avgörande för om personen kan få assistansersättning eller inte. Det har också betydelse för omfattningen av antalet assistanstimmar. Försäkringskassan måste ta ställning till om en annan insats enligt till exempel LSS och SoL påverkar rätten till assistansersättning. Huvudmannen för insatser enligt LSS och SoL är kommunen.

Begreppet omvårdnad finns i såväl LSS och SoL. Gemensamt är att det inte finns någon allmänt vedertagen definition av begreppet, men däremot kan dess syfte och innehåll beskrivas.

11.2.1 Omvårdnad enligt LSS

Alla verksamheter enligt LSS ska vara grundade på respekt för personens självbestämmande och integritet. Personen ska i största möjliga utsträckning ges inflytande över de insatser som ges. I verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. (6 § LSS)

Vidare gäller även att insatser enligt LSS ska anpassas till personens individuella behov och utformas på ett sätt så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv (7 § LSS).

I insatserna enligt 9 § 5–8 och 10 samt insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår omvårdnad (9 c § LSS). Hit hör bland annat insatserna korttidsvistelse utanför det egna hemmet, boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet och bostad med särskild service för vuxna eller annan anpassad bostad för vuxna (9 § 6,8 och 9 LSS).

Det finns inte någon allmänt vedertagen definition av omvårdnad enligt LSS. Begreppet fanns även i omsorgslagen. Av förarbetena framkommer det att i begreppet ingår en skyldighet att stödja och hjälpa personen med dagliga behov som hon eller han har svårigheter att klara själv. Det kan till exempel vara hjälp med att sköta hygien, att äta, klä sig, att gå och förflytta sig liksom hjälp med att klara till exempel personliga inköp. Omvårdnaden ska ges utifrån personens behov. I ansvaret för omvårdnaden ligger också att hjälpa personen så att hon eller han får den hjälp som behövs från sjukvården, tandvården och de hjälpmedel som behövs. I begreppet ingår även att se till att misstankar om övergrepp och andra brott polisanmäls så att de blir utredda och föremål för åtgärd. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182)

Omvårdnad kan ses som ett samlingsbegrepp för allt som en person behöver hjälp med i sin dagliga livsföring. Det innebär att omvårdnad innehåller både stöd och service som ska tillgodose personens individuella, psykiska, fysiska och sociala behov. Omvårdnaden kan bestå av såväl praktisk hjälp som av mer vägledande natur, allt beroende på personens behov och förutsättningar. Omvårdnaden syftar till att underlätta för personen att leva som andra. Oavsett innehåll ska omvårdnaden ges på ett sådant sätt att den stärker personens tilltro till sin egen förmåga. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 39)

Omvårdnad kan konkret innebära hjälp med att:

- äta, dricka och förflytta sig
- sköta personlig hygien och att klä sig
- sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp
- kommunicera, upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering
- göra tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg samt hjälp med att planera framåt
- göra hälso- och sjukvård, inklusive rehabilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och tandvård tillgänglig
- se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot personen polisanmäls (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, s. 39)

Behovet av omvårdnad varierar mellan olika personer. Det kan också variera över tid för en och samma person till exempel på grund av att personen blir äldre eller att behovet förändras. Omvårdnaden ska därför kontinuerligt anpassas efter de omständigheter som råder och hela tiden svara mot personens aktuella situation och behov. (Bostad med särskild service för vuxna

enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 42)

Det ska finnas den personal som behövs för att ge ett gott stöd, en god service och omvårdnad i verksamheter enligt LSS (6 § LSS). Personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som kan krävas för varje specifik uppgift (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 171).

I kombination med vissa vistelseformer kan det förekomma att personen är beviljad personlig assistans enligt LSS eller SFB. Kontinuiteten i det personliga stödet är inte alltid samma sak som att staten ska stå för kostnaden via assistansersättningen. Det kan i stället betyda att den personliga assistenten kan komma att få en annan uppdragsgivare under denna tid. Se även avsnitt 10.3.

11.2.2 Omvårdnad enligt SoL

I SoL finns det särskilda bestämmelser för olika grupper. Personer med funktionshinder är en av dessa grupper. Insatser för personer med funktionshinder kallas i SoL omsorger om funktionshindrade. Med omsorger avses insatser i form av service och omvårdnad som omfattas av socialtjänstlagen. Med service avses bland annat:

- praktisk hjälp med hemmets skötsel, till exempel städning och tvätt
- hjälp med inköp
- hjälp med ärenden på post och bank
- tillredning av måltider eller distribution av färdiglagad mat

Med omvårdnad avses vad som mer behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov, bland annat:

- hjälp med att dricka, klä sig och förflytta sig
- hjälp med att sköta personlig hygien
- insatser för att bryta isolering
- insatser för att känna trygghet och säkerhet

(SOSFS 2000:5 och SOSFS 2005:8)

11.3 SFB och LSS

I LSS finns tio insatser angivna (9 § LSS). Personer som tillhör lagens personkrets har rätt till insatserna i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § 1–9, om de behöver sådan hjälp i sin dagliga livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Personer som tillhör lagens personkrets, första och andra gruppen, har även rätt till insatser enligt 9 § 10 (7 § LSS).

Personen ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till personens individuella behov och utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som

behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv. (7 § LSS)

En insats enligt LSS ska endast ges om personen har begärt det (8 § LSS). Det är alltså frivilligt för personen att delta i till exempel daglig verksamhet eller att använda sig av korttidstillsyn i samband med skoldagen eller under lovet. Detta gör att assistansersättning kan betalas ut under den tid personen inte deltar i sådana verksamheter om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Länsstyrelsen har inom länet ansvar för tillsyn över verksamheter enligt LSS. Länsstyrelsen har rätt att inspektera verksamheten. Länsstyrelsen ska också informera och ge råd till allmänheten i frågor som rör verksamheten, ge kommunen råd i deras verksamhet, verka för att kommunerna och landstingen planerar för att kunna tillgodose framtida service och stödbehov. Länsstyrelsen ska också främja samverkan mellan kommunerna, landstingen och andra samhällsorgan. (26 § LSS)

För rätt till assistansersättning krävs att en person för sin dagliga livsföring har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB).

Nedan beskrivs de olika insatserna och hur de påverkar rätten till assistansersättning.

11.3.1 Råd och stöd

Insatsen ger rätt till stöd från personer med särskild kunskap om hur det är att leva med funktionshinder. Det kan vara kuratorer, psykologer, sjukgymnaster, arbetsterapeuter m.fl. Rådgivning och annat personligt stöd är ett komplement till rehabilitering och habilitering som ges via HSL eller SoL. Landstinget ansvarar i regel för denna insats. (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1)

Assistansersättning kan beviljas vid de tillfällen personer har rådgivning och stöd om behovet av personlig assistans finns i samband med dessa tillfällen och behovet i övrigt är förenligt med bestämmelserna i SFB.

11.3.2 Personlig assistans eller ekonomiskt stöd

Biträde av personlig assistans eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans enligt LSS förutsätter att det finns behov av personlig assistans för de grundläggande behoven (9 a § LSS). Om behovet av hjälp med de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har personen rätt till assistansersättning (51 kap. 3 § SFB). Se även kapitel 3 och kapitel 9.

11.3.3 Ledsagarservice

Insatsen ledsagning ges som ett led för att underlätta för personen att ha kontakter med andra. Ledsagningen syftar till att bryta isolering som ofta kan bli följden av ett funktionshinder. Insatsen bör ha karaktären av en per-

sonlig service och anpassas efter de individuella behoven. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 178)

Den som inte har behov av personlig assistans, alltså inte har behov av hjälp med de grundläggande behoven, utan har behov av hjälp för att till exempel delta i samhälls- och kulturlivet kan i stället ha rätt till ledsagarservice.

Assistansersättning är inte förenlig med ledsagning. Har personen behov av hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka har han eller hon även rätt assistansersättning för andra behov som inte tillgodoses på något annat sätt. I dessa behov ryms de behov som ledsagningen är tänkt att tillgodose. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om ledsagning.

11.3.4 Kontaktperson

En kontaktperson är en medmänniska som hjälper till att minska den sociala isoleringen. Kontaktpersonen kan underlätta för den enskilde så att hon eller han kan komma ut och träffa människor. (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1)

En kontaktperson ska inte tillgodose de behov som en personlig assistent hjälper till med. En kontaktperson ska inte hjälpa individen med den personliga omvårdnaden.

Assistansersättning kan beviljas under den tid personen träffar sin kontaktperson om ett behov av personlig assistans finns som i övrigt är förenligt med bestämmelserna i socialförsäkringsbalken.

11.3.5 Avlösarservice i hemmet

Avlösarservice i hemmet är till för att anhöriga, eller familjehemsförälder, ska få avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Insatsen kan både vara regelbunden och till för oförutsedda situationer. Den ska kunna beviljas när som helst på dygnet. Omvårdnad ingår i insatsen (9 a § LSS). (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1)

Assistansersättning är inte förenlig med avlösarservice i hemmet. Assistansersättning kan inte beviljas för samma tid och behov som insatsen avlösarservice tillgodoser. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om avlösarservice i hemmet.

11.3.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

Genom att personen med funktionshinder får korttidsvistelse utanför det egna hemmet ska de anhöriga kunna få avlösning och utrymme för avkoppling. För personen med funktionshinder kan korttidsvistelsen både tillgodose behovet av miljöombyte och rekreation och ge möjlighet till personlig utveckling. Korttidsvistelsen kan förläggas till ett korttidshem eller i en annan familj – en stödfamilj. Sommarläger och annan lägerverksamhet kan också

vara en form av korttidsvistelse. Även kortkurser vid folkhögskola eller liknande kan beviljas under insatsen korttidsvistelse. Insatsen kan även ses som ett led i att bryta ett beroendeförhållande mellan barn och föräldrar (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.6, s. 77). Omvårdnad ingår i insatsen korttidsvistelse (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel röra sig om hjälp med att sköta hygien, klä sig, gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, 14.1, s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen är på korttidsvistelse utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

11.3.7 Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov

Kommunen ska enligt skollagen bedriva fritidsverksamhet för skolpliktiga barn till och med tolv års ålder. Insatsen enligt LSS ger barn med funktionshinder som är över tolv år ålder rätt till korttidstillsyn utanför det egna hemmet före och efter skolans slut, under lovdagar, studiedagar och längre lov. Omvårdnad ingår i denna insats (9 c § LSS). (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 178, se även avsnitt 11.2.1)

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv, till exempel hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen har korttidstillsyn utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

11.3.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet

Insatsen rymmer två olika boendeformer: familjehem och bostad med särskild service. Boendeformerna är frivilliga och ska vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö till barnets hem (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 179). Barn och ungdomar som inte kan bo hos sina föräldrar kan ha rätt att bo i en annan familj eller i en bostad med särskild service. Det kan dels vara fråga om ett komplement till föräldrahemmet för barn som bor hos sina föräldrar en del av tiden, dels en ersättning för att bo i föräldrahemmet. (Socialstyrelsens allmänna råd 1994:1). Omvårdnad ingår i denna insats. I bo-

stad med särskild service för barn och ungdomar ingår dessutom fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1

Familjehem

Familjehem avser flera olika funktioner inom samhällets stöd till barn och ungdomar. Insatsen boende i familjehem enligt LSS innebär att ett barn bor i en annan familj än den egna (9 § 8 LSS, prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 179).

Det går inte alltid att dra en skarp gräns mellan vad som är korttidsvistelse i form av boende i en stödfamilj och vad som är boende i ett familjehem. Korttidsvård kan bland annat ges genom att som har en funktionsnedsättning under en kortare eller längre tid bor i en annan familj, en stödfamilj. Ett barn kan också behöva bo hos en annan familj under veckorna men tillbringa helger och skollov hos föräldrarna. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8 och 14.1, s. 80 och 179)

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna hur stor ersättningen bör vara beroende på hur mycket stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut som ett beskattningsbart arvode som ingår i den sjukpenninggrundande inkomsten. Se vidare www.skl.se

Omvårdnad ingår i insatsen familjehem. I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

I förarbetena framhåller man att rätten till övriga stöd- och serviceinsatser ska gälla för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i familjehem på samma sätt som för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i sina föräldrahem (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8, s. 80). Assistansersättning kan därför beviljas för de assistansbehov som inte tillgodoses genom familjehemsplaceringen. Det är lämpligt att Försäkringskassan utreder ersättningsfrågan med den kommun som ansvarar för barnets familjehemsplacering för att undvika kompensation med både assistansersättning och familjehemsersättning för samma tid (timmar).

Bostad med särskild service för barn eller ungdom

Bostad med särskild service är en insats som ska ses som ett komplement till föräldrahemmet. Orsaken kan vara både barnets eller den unges skolsituation och ett mycket omfattande omvårdnadsbehov. Bostaden kan också vara centrum för fördjupade och specialiserade habiliteringsinsatser. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8, s. 81)

Bostaden delas av ett litet antal barn. Den bör vara utformad som en vanlig bostad och ska fungera så hemligt som möjligt. Ett sådant boende kan vara föranlett av att barnet eller ungdomen på grund av funktionshinder behöver undervisning eller medicinsk eller annan vård som inte finns tillgänglig i hemkommunen. Bostäderna ska kunna användas flexibelt och efter barnets och familjens behov. Det är fråga om bostäder med mångsidiga användningsmöjligheter där olika inslag av förstärkta resurser kan erbjudas. Det är ofta fråga om att tillgodose komplicerade omvårdnadsbehov och det är i första hand omvårdnadsbehovet som föranleder valet av denna boendeform (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.8 och 14.1, s. 81–82 och 179). Omvårdnad ingår i denna insats (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 181–182).

I bostäder med särskild service för barn och ungdom tillhandahålls omvårdnad och service i en sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans.

Assistansersättning kan beviljas när barnet bor hemma under till exempel veckoslut och skolfrier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

11.3.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

Insatsen bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna reglerar inte i detalj hur boendet för vuxna ska vara organiserat men tre huvudformer kan urskiljas:

- gruppboestad
- serviceboestad
- annan särskilt anpassad bostad

Med anledning av LSS mål och grundläggande principer har lagstiftaren lämnat öppet för andra boendalternativ och för en utveckling av olika boendeformer. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 33)

Gruppboestad och serviceboestad är att betrakta som bostäder med särskild service. I båda bostadsformerna ingår omvårdnad (9 c § LSS). I bostad med särskild service, gruppboestad och serviceboestad, ingår också fritidsverksamheter och kulturella aktiviteter (9 c § LSS). Se även avsnitt 11.2.1.

Gruppbostad

I en gruppbofastad ska det finnas fast bemanning som i huvudsak ska täcka de boendes hela stödbefov vid alla tider på dygnet. En gruppbofastad består vanligtvis av ett litet antal lägenheter, i regel tre till fem lägenheter, som är grupperade i villor, radhus eller flerfamiljshus kring gemensamma utrymmen.

Syftet med gruppbofastäder är att vuxna personer med funktionshinder som inte klarar ett eget boende eller ett boende i servicebofastad ändå ska ha möjlighet att lämna föräldrahemmet och skapa sig ett eget hem. Gruppbofastäderna ersätter också bland annat vårdhemsboende. Gruppbofastad är ett bostadsalternativ för personer som har ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. Bostadslägenheten i gruppbofastaden ska vara den försäkrades permanenta bostad. Detta ställer särskilda krav på bostadsstandarden. Huvudregeln är att de generella byggbestämmelser som gäller för bostäder i allmänhet, också ska gälla för bostadslägenheter i en gruppbofastad. (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 86–87 och 180)

I en gruppbofastad finns det fast anställd personal som bas. Därför bör personlig assistans normalt inte beviljas för den som bor i en gruppbofastad. De boende ska ha inflytande och medbestämmande över vilken personal som ska hjälpa dem i bostaden. Med det kan finnas behov av personlig assistans vid fritidsaktiviteter och andra aktiviteter utanför bostaden. Kommunen har ansvar både för att tillhandahålla och finansiera personlig assistans för personer som bor i en gruppbofastad, om den försäkrade önskar sådan och det finns ett behov av assistans. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175 och 177)

Assistansersättning beviljas inte för tid då en person bor i en gruppbofastad (106 kap. 24 § SFB). Se även avsnitt 10.3.

Servicebofastad

En servicebofastad består av ett antal lägenheter som har tillgång till gemensam service och fast anställd personal. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Servicebofastad innebär att den funktionshindrade personen har en egen bostad från vilken han eller hon dygnet runt kan tillkalla närbelägen servicepersonal. Lägenheterna är fullvärdiga bostäder och ofta anpassade efter den enskildes behov. I servicebofastaden finns ofta tillgång till annan gemensam service, till exempel restaurang, matdistribution och hobbylokaler (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 86 och 180).

Insatsen servicebofastad är en mellanform mellan att bo i ett helt självständigt boende och i en lägenhet i en gruppbofastad. Denna mellanform kan rymma flera olika typer av boende. För samtliga gäller att lägenheterna ska vara fullvärdiga och att dygnet runt-stöd, utifrån den enskildes behov, erbjuds i den egna lägenheten av en fast personalgrupp. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Assistansersättning kan beviljas för den som bor i en servicebostad för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses i boendet.

Särskilt anpassad bostad

Annan särskilt anpassad bostad för vuxna kan vara en lägenhet utan fast bemanning där den fysiska miljön anpassats efter den boendes behov (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.9 och 14.1, s. 87 och 179).

Med en särskilt anpassad bostad för vuxna avses en bostad med en viss fysisk grundanpassning till de behov som en person med funktionsnedsättning har. Däremot ingår ingen fast bemanning. Assistansersättning kan betalas ut under förutsättning att övriga krav är uppfyllda.

11.3.10 Daglig verksamhet

Den som tillhör grupp ett och grupp två i LSS personkrets har rätt till daglig verksamhet om personen har behov av insatsen och behovet inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Rätten gäller personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och som inte utbildar sig.

Huvudregeln säger att assistansersättning inte betalas ut för tid då personen vistas eller deltar i daglig verksamhet enligt LSS (106 kap. 24 § SFB). Undantaget säger dock att om det finns särskilda skäl kan assistansersättning betalas ut (106 kap. 25 § SFB). Se kapitel 10.

11.4 SFB och SoL

11.4.1 Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL

Kommunen ska tillhandahålla olika boendeformer för personer med särskilda behov (5 kap. 5 § andra stycket och 7 § tredje stycket SoL).

Till de särskilda boendeformerna för service och omvårdnad hör ålderdomshem och andra servicehus. Dit hör även gruppboende för äldre samt sjukhem. Hit räknas dessutom bostäder med särskild service för personer som till följd av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i livsföringen.

Assistansersättning kan beviljas till den som bor i dessa boendeformer för de omvårdnads- och assistansbehov som inte omfattas av kommunens beslut om bistånd i form av särskilt boende och vård- och omsorgsinsatser.

11.4.2 Hemtjänst

Personlig assistans bör beviljas i sådan omfattning att den enskildes hela behov av personliga stödinsatser kan tillgodoses, även sådant stödbehov som sett för sig kanske inte skulle ge rätt till personlig assistans. Den personliga assistenten ökar då möjligheterna att samordna samhällets insatser för den svårt funktionshindrade. Assistenten ska exempelvis kunna utföra

arbetsuppgifter som annars utförs av den sociala hemtjänsten enligt SoL. (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176)

Meningen är dock inte att assistenten för svårt funktionshindrade personer till alla delar ska ersätta hemtjänstens insatser. Städning, inköp och liknande uppgifter som inte görs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet, ska inte tas med vid beräkningen av behovet av personlig assistans (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 175–176). Med liknande uppgifter kan avses till exempel matlagning, tvätt av kläder och övrig klädvård.

Den enskilde kan ibland vilja ha städning, inköp eller liknande uppgifter utförda under tider då han eller hon själv arbetar eller deltar i annan verksamhet och inte är hemma. I sådana fall kan personen inte få dessa uppgifter utförda som personlig assistans. Detsamma gäller om personen i övrigt väljer att få insatserna utförda av en städfirma, kommunens hemtjänst eller liknande. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

11.4.3 Familjehem enligt SoL

Familjehem enligt SoL innebär ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot personer som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna (6 kap.1 § SoL).

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna på hur stor ersättningen bör vara i förhållande till det stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut i form av ett beskattningsbart arvode som är SGI-grundande. Se vidare www.skl.se

Assistansersättning kan beviljas för de omvårdnads- och assistansbehov som inte omfattas av familjehemsplaceringen. Det är lämpligt att Försäkringskassan utreder ersättningsfrågan med den kommun som ansvarar för barnets familjehemsplacering så både assistansersättning och familjehemsersättning inte betalas ut för samma tid (timmar).

11.5 SFB och speciella skolformer

11.5.1 Elevhem vid statliga specialskolor

Den statliga specialskolan ger undervisning på grundskolenivå. Det finns sex specialskolor för gravt hörselskadade barn och ungdomar. Skolorna är samlade i en myndighet, Specialskolemyndigheten (SPM). Specialskolans läroplan är tioårig. Fem skolor är regionala och täcker sammanlagt hela landet. Det är Manillaskolan (Stockholm), Birgittaskolan (Örebro), Östervångskolan (Lund), Vänerskolan (Vänersborg) och Kristinaskolan (Härnösand). Dessa fem skolor är också kunskapscenter. Åsbackaskolan är riksrekryterande och har två resurscenter, ett för dövblinda och ett för utvecklingsstörda barn och ungdomar med hörselskada. Hällsboskolan är

resurscenter för språkstörda barn och ungdomar. Ekeskolan är resurscenter för synskadade barn och ungdomar.

Eleverna vid specialskolan med kunskapscenter och specialskolans resurscenter har möjligheter att vistas i elevhem under skolveckorna. Enligt skollagen ansvarar då staten för att eleverna utan extra kostnader får tillfredsställande förhållanden (7 kap. 4 § skollagen [1985:1100]). Vid elevhemmen finns fast anställd personal som ansvarar för elevernas omvårdnad.

Vid boende i elevhem vid ovannämnda skolor tillhandahålls stöd och omvårdnad i sådan omfattning att elevernas personliga hjälpbehov normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 9.3.

11.5.2 Boende vid riksgymnasier

Riksgymnasier för döva och gravt hörselskadade ungdomar

Döva och hörselskadade ungdomar har rätt till gymnasieutbildning som är anpassad efter deras funktionshinder. Örebro kommun får i sin gymnasieskola anordna utbildning för döva ungdomar från hela landet. Denna utbildning vänder sig även till dem som på grund av språkstörning behöver insatser av samma slag som döva. Utbildningen ges av Riksgymnasiet för döva (RGD). Örebro kommun får även anordna utbildning som bygger på muntlig kommunikation med tekniska hjälpmedel för hörselskadade ungdomar från hela landet. Utbildningen ges av Riksgymnasiet för hörselskadade (RGH). (9 kap. 1 § gymnasieförordningen [1992:394])

För elever som behöver och önskar det ska Örebro kommun anvisa kost och logi. Kommunen ska även svara för att eleverna har tillgång till den hjälp i övrigt som föranleds av funktionshindret. (9 kap. 13 § gymnasieförordningen [1992:394]). Hemkommunen svarar för kostnaderna för utbildningen (12 § gymnasieförordningen [1992:394]). För elever i RGD och RGH förekommer följande boendeformer: veckohemsfamilj, elevhem, elevvåning och elevkollektiv.

Vid boende i elevhem tillhandahålls omvårdnad och service i sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 9.3.

Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning

Gymnasieskolan ingår i det offentliga skolväsendet. I gymnasieskoleverksamheten ingår Rh-anpassad utbildning. Utbildningen är speciellt anpassad för ungdomar med svåra rörelsehinder. Med svårt rörelsehindrad avses i detta sammanhang att personens rörelsehinder ensamt eller i kombination med något annat funktionshinder medför att hon eller han inte kan följa ett program i den reguljära gymnasieskolan och därför behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. Personen ska också vara i behov av habilitering och i vissa fall ha behov av boende i elevhem och omvårdnad i boendet. En skolungdom som bedöms uppfylla dessa krav har rätt att få utbildning vid en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning om personen har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och kan påbörja utbildningen senast under första kalenderåret då personen fyller 21 år. (5 kap. skollagen)

Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning finns för närvarande i fyra kommuner i Sverige: Stockholm, Göteborg, Kristianstad och Umeå.

Frågor om intagning till Rh-anpassad utbildning vid riksgymnasierna prövas av Rh-nämnden. Eleven ansöker själv till nämnden. Den försäkrade kan överklaga beslutet hos Skolväsendets överklagningsnämnd.

Riksgymnasieeleverna garanteras en anpassad undervisning inom gymnasieskolans nationella, specialutformade eller individuella program och omvårdnadsinsatser i form av elevboende och habilitering. Riksgymnasieverksamheten kan därför sägas bestå av tre delar, skola, elevboende och habilitering, som finansieras av stat, kommun och landsting.

Hemkommunen ersätter kostnader för boende och omvårdnad i boendet. Hemlandstinget ersätter kostnader för habilitering. Hemkommunen och hemlandstinget ersätter kostnaderna för boende respektive habilitering med en tredjedel av de genomsnittliga kostnaderna för insatserna per elev. (SOSFS 2006:2) Två tredjedelar av den totala kostnaden finansieras av staten via Socialstyrelsens institut för särskilt utbildningsstöd, Sisus. Eleven betalar en avgift för kost och logi. Avgifter får inte tas ut av eleven för kostnader i boendet eller för habiliteringen (5 kap. 31 § skollagen).

Vid boende i elevhem tillhandahålls omvårdnad och service i sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut för denna tid. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolfrier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 11.3.

11.6 Vissa andra boendeformer

Gruppboende ska inte förväxlas med kollektiva boendeformer där exempelvis flera personer som har personlig assistans på eget initiativ bor tillsammans men där var och en för sig har personlig assistans.

Assistansersättning kan betalas ut till elever som studerar vid folkhögskolor både under vistelsen där och under de perioder som eleverna bor hemma, om förutsättningarna för rätt till assistansersättning är uppfyllda. Assistansersättning kan betalas ut till dem som bor i studenthem eller liknande boenformer där omvårdnad inte ingår.

11.7 Särskilt utbildningsstöd/assistans

Särskilt utbildningsstöd/assistans kan utformas som en personlig praktisk hjälp av samma karaktär som den personliga assistansen enligt LSS och LASS. Särskilt utbildningsstöd/assistans finns reglerad i förordningen (2005:1074) om statligt bidrag till särskilt utbildningsstöd. Särskilt utbildningsstöd/assistans erbjuds personer med svåra rörelsehinder eller andra funktionshinder och ges endast i vissa utbildningssammanhang. Det gäller studier vid folkhögskola, högskola och universitet.

Särskilt utbildningsstöd/assistans finansieras genom statligt bidrag, som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten. Särskilt utbildningsstöd/assistans är kostnadsfri för användaren och organiseras som regel lokalt genom utbildningsanordnaren. Inom universitet och högskola sker den undantagsvis även genom kommunen eller enskilda assistansanordnare. Den försäkrades behov styr utformningen av särskilt utbildningsstöd/assistans.

Flera folkhögskolor har byggt upp en organisation med egen assistanspersonal. Folkhögskolorna söker som regel bidrag från Specialpedagogiska skolmyndigheten samtidigt med ansökningar om andra statsbidrag som är avsedda för utbildningsinsatser för personer med funktionshinder.

Deltagare i folkhögskolekurser kan få assistans oberoende av typ av funktionshinder. Vid högskolekurser ges assistans endast till studerande med rörelsehinder.

En kombination av personlig assistans (genom LSS, SFB eller SoL) och assistans genom särskilt utbildningsstöd är möjlig, men den försäkrade kan inte få både särskilt utbildningsstöd och personlig assistans för samma timmar. Deltagaren kan även välja om han eller hon enbart vill ha assistansersättning eller enbart assistans genom särskilt utbildningsstöd.

11.8 Personligt biträde till personer med arbetshandikapp

Bestämmelserna om personligt biträde åt en person med arbetshandikapp finns i förordningen (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp.

En arbetsgivare kan få ett statligt bidrag till arbetsbiträde för en person med funktionsnedsättning som utan hjälp har svårt att få eller behålla ett arbete. Bidraget ska kompensera arbetsgivaren för de merkostnader som uppstår för att biträda personen på arbetsplatsen. Arbetsförmedlingen beslutar om bidrag till arbetsbiträde.

När den försäkrade har personlig assistans för att kunna utföra arbetsuppgifter som lönearbete, motsvarar assistansfunktionen dels insatser som ett arbetsbiträde gör, dels ytterligare personliga stödinsatser som den försäkrade har behov av i denna situation (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 176).

Om en person har rätt till assistansersättning kan därför det totala behovet av assistanstimmar i arbetssituationen medräknas. Då kommer assistansersättningen att ersätta bidraget till arbetsbiträde.

12 Beslut hos Försäkringskassan

Detta kapitel behandlar

- beslut av särskilt utsedd beslutsfattare och av handläggare
- kommunikering, rätten att lämna uppgifter muntligt och avvikande mening
- motivering av beslut
- underrättelse om beslut
- interimistiska beslut
- beslut med förbehåll
- ersättning för retroaktiv tid
- omprövning och överklagande

12.1 Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare

Den 1 januari 2008 upphörde socialförsäkringsnämnderna. Beslut i ärenden som tidigare avgjorts i socialförsäkringsnämnd fattas i stället av en tjänsteman hos Försäkringskassan (prop. 2006/07:117, Vissa sjukförsäkrings- och pensionsfrågor, m.m.). En ny beslutsordning ska tillämpas för dessa ärendeslag (avsnitt Försäkrings- och bidragsärenden Försäkringskassans arbetsordning [2005:1]).

Beslutsordningen innebär att en handläggare tar fram och sammanställer uppgifter och överlämnar en utredning till en föredragande. Föredraganden kvalitetssäkrar ärendet. Efter kvalitetssäkringen ska föredraganden föredra ärendet för en särskilt utsedd beslutsfattare. Då ska föredraganden redogöra för omständigheterna i ärendet och skälen för det föreslagna beslutet.

Beslutsfattaren ska besluta i ärenden om

- bilstöd till personer med funktionshinder,
- sjukersättning och aktivitetsersättning,
- handikappersättning och vårdbidrag,
- livränta eller fråga om arbetsskada till följd av annat än olycksfall,
- assistansersättning och

Det som beslutsfattaren ska besluta om är

- rätten till ersättningen eller bidraget,
- ersättningens eller bidragets storlek och
- andra beslut som fattas i anslutning till beslutet om rätten till ersättningen eller bidraget.

Inriktningen är att andra beslut så långt som möjligt fattas i samband med beslutet om rätten till ersättning eller bidraget.

Utredningen ska tas fram och ställas samman av en annan person (handläggaren) än beslutsfattaren och föredraganden.

12.2 Kommunikering

Om ett ärende har tillförts uppgifter av någon annan än den försäkrade själv, får Försäkringskassan inte fatta ett beslut som går den försäkrade emot utan att han eller hon har underrättats om och fått tillfälle att yttra sig över de nytillkomna uppgifterna. Material som har hämtats ur andra ärenden eller som lämnats av annan anledning än som bilaga till den aktuella ansökan ska också kommuniceras. Det finns vissa undantag från kommunicerings-skyldigheten, till exempel om uppgiften saknar betydelse för utgången i ärendet. Denna skyldighet regleras i 17 § förvaltningslagen (1986:223) (FL) och beskrivs i vägledning (2004:7) Försäkringskassan och förvaltnings-lagen.

Inom assistansersättning går dock Försäkringskassan utöver FL:s krav på kommunicering och ger i vissa fall den försäkrade tillfälle att yttra sig över de uppgifter som hämtats in från den försäkrade själv. Se närmare om detta i metodstödet nedan.

12.2.1 Metodstöd – kommunicering

Om ärendet tillförts material av någon annan än personen själv och beslutet på ett eller annat sätt är negativt för honom eller henne ska du kommunicera materialet. Material som du har hämtat ur andra ärenden eller som lämnats av annan anledning än som bilaga till den aktuella ansökan ska också kommuniceras. Kommunicering behöver dock inte ske om en sökande får fullt bifall till sin ansökan.

Kommunicering kan genomföras efter hand, så snart något nytt tillförts ärendet. Den kan också genomföras i samband med att utredningen slutförs vilket är det tillvägagångssätt som valts vid handläggning av assistansersättning. Kommuniceringen görs därför efter att ärendet har kvalitetssäkrats. Rent praktiskt går kommuniceringen till så att kopior av de handlingar som innehåller nytillkomna uppgifter skickas till personen.

Om du har fått uppgifter i ett samtal med personen själv anses uppgifterna inte ha tillförts ärendet av någon annan. Det finns därför ingen skyldighet enligt FL att kommunicera dessa uppgifter. Inom assistansersättning är det dock ofta många uppgifter som tas in från den försäkrade själv, till exempel uppgifter som hämtas in vid ett hembesök. För att du ska vara säker på att du har uppfattat den försäkrade rätt är det värdefullt att den försäkrade får möjlighet att läsa igenom och yttra sig över dessa uppgifter. Kommunicering av alla uppgifter i ärenden om assistansersättning bör därför ske i samtliga fall när du överväger att helt eller delvis avslå en ansökan om assistansersättning eller när du överväger att helt eller delvis dra in assistansersättningen.

Information om tänkt beslut

Det finns inte någon skyldighet enligt FL för Försäkringskassan att upplysa en försäkrad om det beslut som Försäkringskassan överväger att fatta. Det är dock ofta lämpligt att göra det i kommunikeringsskrivelsen. På det viset får den försäkrade reda på hur Försäkringskassan uppfattar underlaget i ärendet. Informationen är en förutsättning för att den försäkrade ska kunna ta ställning till det kommunicerade materialet. Det innebär i så fall att Försäkringskassan meddelar den försäkrade vilket beslut som övervägs, om detta innebär helt eller delvis avslag, och vad som brister för att ersättning ska kunna beviljas. Detsamma gäller när Försäkringskassan överväger att besluta om indragning eller nedsättning.

Mallar

Det finns mallar dels för kommunikering enligt 17 § FL och dels för informationen om tänkt beslut. Det finns även en kombinationsmall om kommunikering och information sker samtidigt vilket är fallet i de flesta ärenden om assistansersättning.

12.3 Rätten att lämna uppgifter muntligt

Handläggningen i Försäkringskassan är normalt skriftlig med vissa muntliga inslag. Om en försäkrad i samband med en kommunikering vill lämna uppgifter muntligt, ska han eller hon få den möjligheten – om det kan ske med hänsyn till arbetets behöriga gång (14 § FL). Bakgrunden till regeln är att många enskilda är ovana att uttrycka sig skriftligt och därför kan ha svårt att lämna uppgifter till myndigheterna på det sättet (prop. 1985/86:80 s. 25).

Bestämmelsen ger dock inte någon rätt att kräva ett formligt sammanträde. Någon rätt för den försäkrade att närvara vid föredragning för en beslutsfattare finns alltså inte. Bestämmelsen innebär inte heller någon rätt att tala med just den person som ska besluta i ärendet. I första hand hänvisas en försäkrad att lämna uppgifter muntligt till handläggaren och i andra hand till föredraganden. Det får avgöras från fall till fall vilket som är mest praktiskt. Det är dock svårt att vägra den försäkrade att kontakta beslutsfattaren om han eller hon kräver det. I praktiken innebär detta att det inte kommer att vara någon skillnad, när det gäller rätten att lämna uppgifter muntligt, mellan ärenden som omfattas av den nya beslutsordningen och övriga ärenden hos Försäkringskassan.

12.4 Avvikande mening

Om beslutsfattaren och föredraganden är oeniga om utgången i ett ärende har föredraganden rätt att få sin avvikande mening antecknad (19 § andra stycket FL). Den avvikande meningen ska framgå av beslutet. (Se Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 Att skriva beslut i Försäkringskassan)

12.5 Beslut om assistansersättning av särskilt utsedd beslutsfattare

När det gäller assistansersättning avgörs följande frågor av en särskilt utsedd beslutsfattare.

- I beslut om rätten till assistansersättning ingår att sökanden tillhör den svenska socialförsäkringen (5 och 6 kap. SFB) eller omfattas av svensk försäkring enligt förordning 1408/71 eller förordning 883/2004.
- Rätten till assistansersättning med ett visst antal assistanstimmar per vecka, månad eller längre tid men längst sex månader då sökanden har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring (51 kap. 9 § SFB). I beslutet anges vilken grupp i personkretsen som sökanden bedöms tillhöra. Av beslutsbrevet ska framgå storleken på det preliminärt utbetalade beloppet per månad.
- Inte rätt till assistansersättning. I beslutet anges om sökanden bedöms tillhöra eller inte tillhöra personkretsen (51 kap. 2 § SFB).
- Från vilken tidpunkt assistansersättning beviljas (51 kap. 9 § SFB)
- Beslut om särskilda skäl för förhöjt timbelopp om frågan prövas i samband med rätten till assistansersättning (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Förläggning i almanackan av tidsperiod då assistansersättning beviljas (51 kap. 9 § SFB)
- Ändring av förläggning i almanackan av tidsperioden. Den försäkrade kan framställa om att få en annan slutavräkningsperiod, så att perioden till exempel infaller per kalenderhalvår. Även om timmarna per månad inte ändras så kan ett tillmötesgående av framställan innebära att slutavräkningsperioden måste förkortas en period för att komma i fas med till exempel kalenderhalvåret (51 kap. 9 § SFB)
- Interimistiska beslut att bevilja assistansersättning (112 kap. 2 § SFB)
- Beslut om att inte bevilja assistansersättning vid vård på institution och gruppboende (106 kap. 24 § SFB)
- Beslut om särskilda skäl vid vistelse i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB)
- Rätten till assistansersättning vid tvåårsomprövning och vid väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB)

12.6 Beslut om assistansersättning av handläggare

Följande frågor avgörs av handläggare om frågorna inte prövats i samband med rätten till assistansersättning.

- Beslut om att assistansersättning inte beviljas på grund av att sökande inte tillhör den svenska socialförsäkringen (5 och 6 kap. SFB) eller omfattas av svensk försäkring enligt förordning 1408/71 eller förordning 883/2004
- Beslut om utbetalning (51 kap. 11 och 14–18 §§ SFB; 6, 10 och 11 §§ förordningen [1993:1091] om assistansersättning).
- Från och med – tidpunkt och tidsperiodens förläggning
- Beslut om särskilda skäl för förhöjt timbelopp (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Beslut om undantag från kravet att lämna in tidsredovisning varje månad och att bevilja undantag från kravet att använda särskilt formulär för tidsredovisning (13 § RFFS 1993:24)
- Beslut om särskilda skäl vid kortare sjukhusvård (106 kap. 25 § SFB)
- Beslut om när utbetalningen ska upphöra vid indragning av assistansersättning, i de fall som utredningen om detta inte varit klarlagd vid beslutstillfället (RAR 2002:6 till 112 kap. 5 § SFB).
- Beslut om att assistansersättning upphör när en person avlidit (51 kap. 9 § SFB)
- Preskription (107 kap. 12 § SFB)
- Utredningsåtgärder (110 kap. 14 § SFB)

12.7 Beslut gäller omedelbart eller vid en senare tidpunkt

Ett beslut i ett ärende om assistansersättning ska gälla omedelbart, om inte något annat anges i beslutet (112 kap. 5 § SFB).

I de fall som Försäkringskassan drar in ersättningen på grund av att de grundläggande behoven inte uppgår till mer än 20 timmar i veckan gäller följande allmänna råd:

Om den försäkrade behöver tid att ordna sitt stödbehov på annat sätt bör ett beslut om att inte längre betala ut assistansersättning gälla från en senare tidpunkt, dock senast från och med den tredje månaden efter den då beslutet fattades.

För den som själv anställer sina personliga assistenter och är skyldig att betala lön under de personliga assistenternas uppsägningstid bör ett beslut om att inte längre betala ut assistansersättning gälla från och med den tidpunkt då uppsägningstiden upphör. Detta gäller under förutsättning att uppsägningstiden följer av lag (RAR 2002:6 till 112 kap. 5 § SFB).

12.7.1 Metodstöd – utredning om från och med när ett beslut om indragning ska gälla

Om Försäkringskassan överväger att dra in assistansersättningen ska du kontakta den försäkrade efter att ärendet har kvalitetssäkrats. Kontakten bör vara personlig. Du bör fråga den försäkrade om han eller hon vill att Försäkringskassan kontaktar kommunen med syfte att förbereda kommunen på eventuella stödinsatser från deras håll. Du bör också fråga om den försäkrade vill att du informerar assistansanordnaren. Kontakten dokumenteras i journalen.

Om det framstår som lämpligt kan du ta upp dessa frågor med den försäkrade redan i ett tidigare skede, till exempel vid ett hembesök eller annat personligt möte. Det är dock mycket viktigt att den försäkrade då inte får uppfattningen att Försäkringskassan redan har tagit ställning i ärendet.

Exempel

Isak köper personlig assistans av ett assistansföretag. Den 17 maj beslutar Försäkringskassan att han inte längre har rätt till assistansersättning därför att de grundläggande behoven inte uppgår till mer än i genomsnitt 20 timmar i veckan. Utredningen inför beslutet i ärendet visar att Isak kommer att få stöd från kommunen från den 1 juli. Assistansersättningen dras därför in från och med juli månad.

12.8 Motivering av beslut

Ett beslut ska innehålla de skäl som bestämt utgången av ärendet. Det finns ett antal undantag från skyldigheten att motivera ett beslut (20 § FL).

Assistansersättningen ska bedömas individuellt. Det är viktigt med en individuell motivering där det framgår hur Försäkringskassan har tänkt mot bakgrund av de bestämmelser som är aktuella. Motiveringen hjälper sökanden att förstå om beslutet stämmer med hennes eller hans yrkande och är även ett stöd vid ett eventuellt överklagande.

För en närmare beskrivning av bestämmelserna om motivering av beslut se Vägledning 2004:7 *Försäkringskassan och förvaltningslagen* och Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 Att skriva beslut i Försäkringskassan.

12.9 Underrättelse om beslut

I underrättelse om beslutet kan det vara lämpligt att upplysa om att assistansersättningen ska omprövas sedan två år förflutit från det att frågan om rätten till ersättning senast prövades och att den försäkrade genast ska anmäla ändrade förhållanden. Det kan också vara lämpligt att den försäkrade informeras om storleken av schablonbeloppet och om reglerna för utbetalning och redovisning av utförd assistans. Det bör dock påpekas att utbetalning med schablonbeloppet inte är ett beslut. Beslut om timbelopp tas endast om personen har ansökt om förhöjt timbelopp.

Det kan vara lämpligt att Försäkringskassan klargör den försäkrades yrkande. Om beslutet om utbetalning inte överensstämmer med yrkandet ska detta motiveras (20 § FL).

Ett beslut om utbetalning till annan (51 kap. 19 § SFB) ska dokumenteras exempelvis i journalen. Hon eller han ska muntligen eller skriftligen underättas om beslutet. Av anteckningen i journalen ska framgå när beslutet fattas, vem som fattat beslutet och vad som beslutats.

12.10 Interimistiska beslut

Om det inte utan betydande dröjsmål kan avgöras om någon har rätt till assistansersättning men det finns sannolika skäl för att sådan rätt finns, ska Försäkringskassan besluta att ersättning ska betalas ut med ett skäligt belopp om detta är av väsentlig betydelse för personen med funktionsnedsättning. Detsamma gäller om det står klart att rätt till assistansersättning finns men ersättningens belopp inte kan bestämmas utan betydande dröjsmål (112 kap. 2 § och 108 kap. 10 § SFB).

Assistansersättningen bör anses vara av väsentlig betydelse för den funktionshindrade personen, om det inte finns särskilda omständigheter som talar mot detta. Även om kommunen beslutat om att bevilja ersättning för personlig assistans enligt 9 § LSS i avvaktan på Försäkringskassans beslut, bör assistansersättningen anses vara av väsentlig betydelse (112 kap. 2 § och 108 kap. 10 § SFB).

Om Försäkringskassan bedömer att ett beslut i ärendet kan fattas först efter tre månader eller mer efter det att ansökan eller anmälan kom in, är det lämpligt att Försäkringskassan tar ställning till om ett interimistiskt beslut kan fattas.

Det är lämpligt att ett interimistiskt beslut om assistansersättning inte avser längre tid än sex månader, om inte särskilda skäl talar för att beslutet bör avse längre tid.

Ett interimistiskt beslut om indragning eller minskning av en beslutad ersättning får inte fattas i ärenden om assistansersättning (112 kap. 4 § SFB).

Ett interimistiskt beslut om rätt till assistansersättning kan motivera att ett interimistiskt beslut om löpande handikappersättning eller vårdbidrag fattas i avvaktan på det slutliga beslutet om assistansersättning. Detta minskar riskerna för överkompensation genom att samma hjälpbehov kan kompenseras dubbelt.

12.11 Beslut med förbehåll

Personlig assistans bör alltid övervägas som alternativ för barn och ungdomar till att bo utanför föräldrahemmet och för vuxna till att bo på en institution. Med personlig assistans kan också möjligheterna förbättras för personer som bor på vårdhem eller psykiatriska sjukhus att flytta från institutionerna (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 64).

För att en flyttning ska kunna planeras är det viktigt att personen med funktionsnedsättning redan före flytten får ett beslut om antalet beviljade assistanstimmar. Detta besked kan vara en förutsättning för att den försäkrade eller hans ställföreträdare ska kunna bestämma sig för att flytta.

Inför planerad flyttning från en institution bör Försäkringskassan fatta beslut med förbehåll att beslutet gäller under förutsättning att den försäkrade faktiskt flyttar från institutionen i fråga. På motsvarande sätt bör beslut kunna fattas vid flyttning från en gruppbostad (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB)

12.12 Ersättning för retroaktiv tid

Assistansersättning får inte beviljas för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts. Detsamma gäller ansökan om ett förhöjt timbelopp, det vill säga ett förhöjt timbelopp kan tidigast beviljas en månad före ansökningsmånaden (51 kap. 7 § SFB).

Det kan vara lämpligt att Försäkringskassan klargör den försäkrades yrkande. Om beslutet om utbetalning inte överensstämmer med yrkandet ska detta motiveras (20 § FL).

Ett grundläggande villkor för att assistansersättning ska betalas ut är att den sökande har beviljats rätt till assistansersättning med ett visst antal assistanstimmar. Ett annat villkor för utbetalning är att den försäkrade har fått personlig assistans och att hon eller han har haft en sådan kostnad för assistansen som ska ersättas genom assistansersättningen.

I en dom från RegR aktualiseras frågan om hur bestämmelserna i LASS (numera SFB) ska tillämpas när en person med funktionsnedsättning, som enligt beslut av Försäkringskassan har befunnits i princip ha rätt till assistansersättning för tid före beslutsdagen, begär att få sådan ersättning utbetald.

RegR anför att det för utbetalning krävs att personen faktiskt har fått assistans under den tid som ersättningen avser och att assistansen dessutom har gett upphov till en sådan kostnad för personen som är av ersättningsgill natur och därmed inte omfattas av till exempel begränsningsregeln i 51 kap. 16 § SFB.

Avgörande vikt bör enligt RegR fästas vid de förhållanden som faktiskt rådde när personen fick assistansen. Om arbetet utfördes av en person som då levde i hushållsgemenskap med personen med funktionsnedsättning och inte var anställd av kommunen eller något fristående organ, bör det i princip inte vara möjligt att sätta begränsningsregeln ur spel genom att i efterhand träffa avtal som innebär att personen i fråga ska anses ha haft en sådan anställning under förfluten tid.

Det bör normalt inte krävas att också kontant betalning ska ha skett före beslutsdagen. Ett beviljat anstånd med betalningen av avgiften i avvaktan på Försäkringskassans beslut bör inte vara något hinder för Försäkringskassans utbetalning.

RegR har i målet fäst avseende vid att det på ett tidigt stadium av ansökningsförfarandet gjordes klart för Försäkringskassan att ett visst bestämt fristående organ var avsett att fungera som arbetsgivare. RegR ansåg att utbetalning av assistansersättning skulle göras för den retroaktiva tiden. (RÅ 2000 not 176)

Det kan vara lämpligt att tillämpa ovanstående resonemang både vid ett förstagångsbeviljande och vid beviljande av fler assistanstimmar i ett redan pågående ärende.

12.13 Omprövning och överklagande

Den som inte är nöjd med Försäkringskassans beslut kan begära att beslutet omprövas (113 kap. 7 § SFB). En sådan begäran ska göras inom två månader från den dag hon eller han fick del av beslutet (113 kap. 19 § SFB).

Om den försäkrade inte är nöjd med beslutet efter omprövning kan hon eller han överklaga hos förvaltningsrätten (113 kap. 10 § SFB). Ett sådan överklagande ska också göras inom två månader från den dag hon eller han fick del av beslutet (113 kap. 20 § SFB).

Förvaltningsrättens avgörande får överklagas hos kammarrätt vars dom eller beslut i sin tur får överklagas hos Regeringsrätten. Det krävs prövningstillstånd i kammarrätt och Regeringsrätten.

Även det allmänna ombudet hos Försäkringskassan får överklaga Försäkringskassans beslut.

Försäkringskassan kan på eget initiativ eller på begäran ändra ett oriktigt beslut (113 kap. 3 § SFB).

En utförlig beskrivning av reglerna om överklagande finns i RFV:s Vägledning 2001:7 *Omprövning, ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut*.

13 Assistansersättningens timbelopp

Detta kapitel behandlar assistansersättningens timbelopp

- timbeloppet
- förhöjt timbelopp

13.1 Timbeloppet

Assistansersättningen är ett statligt bidrag för att täcka kostnader för personlig assistans. Assistansersättning beviljas endast om den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB).

Man kan köpa personlig assistans från någon som anordnar assistans, till exempel ett kooperativ, ett företag eller en kommun. För den som har kostnader för personliga assistenter (själv är arbetsgivare) ska det ingå sådana kostnader som normalt har samband med anställningen och arbetsgivaransvaret (prop. 2007/08:61, Kostnader för personlig assistans s. 21).

Det är inte möjligt för den assistansberättigade att använda medlen till annat än betalning för assistans till exempel genom att betala ett lägre pris än schablonersättningen. Det går inte heller att på något annat sätt dra nytta av ersättningen för något annat ändamål än köp av assistans. Den som själv är arbetsgivare för sina personliga assistenter får endast använda ersättningen för att betala kostnader som har samband med anställningen av assistenterna. Assistansersättning, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, får därför inte användas för andra utgifter för den försäkrade. (Prop. 2007/08:61, s. 20)

Ersättningen betalas ut varje månad och beräknas efter det belopp per assistanstimme som regeringen fastställer för varje år (51 kap. 11§ SFB). För 2009 har regeringen fastställt beloppet till 247 kronor. Försäkringskassan ska för varje år lämna förslag på schablonbelopp för det kommande året. Innan dess ska Svenska kommunförbundet höras (5 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Inom ramen för schablonbeloppet får den försäkrade, eller den som han eller hon köper assistans av, avgöra hur stor del av beloppet som ska användas till lön och andra omkostnader (prop. 2007/08:61, s. 19).

Med kostnader för personlig assistans avses löne- och lönebikostnader, assistans- och utbildningsomkostnader, arbetsmiljöinsatser, personalomkostnader och administrationskostnader (5 a § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

I allmänna råd (2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]) anges följande:

”Med löne- och lönebikostnader bör avses samtliga lönekostnader och kostnadsersättningar till anställda, lagstadgade sociala avgifter, särskild löneskatt, premier för försäkringar, skattepliktiga förmåner och andra liknande ersättningar och kostnader.

Med assistansomkostnader bör avses kostnader som den försäkrade har för sina personliga assistenter i samband med gemensamma aktiviteter utanför bostaden. Som exempel kan nämnas resekostnader för assistenterna samt inträdesavgifter och liknande kostnader för assistenter vid aktiviteter tillsammans med den försäkrade.

Med utbildningsomkostnader bör avses kostnader för kurser, lärare och föreläsare samt lokaler för utbildning och fortbildning av assistenter och ersättningsberättigade. Vidare bör avses kostnader för handledning av assistenter utöver lönekostnader för assistenterna.

Med arbetsmiljöinsatser bör avses kostnader för att stärka arbetet för en god arbetsmiljö för de personliga assistenterna. Som exempel kan nämnas kostnader för hjälpmedel av enklare slag, kostnader för att lösa arbetsmiljöfrågor, insatser för att möjliggöra personalens hygien och för att ordna med jourrum till assistenten. Assistansersättningen bör inte täcka kostnader för andra hjälpmedel än kostnader för enklare arbetstekniska hjälpmedel som exempelvis handskar och förkläden.

Med personalomkostnader bör avses kostnader för företagshälsovård, friskvård, kaffe, hudkräm, tvål och liknande till assistenterna samt personalarrangemang, personaldagar och liknande aktiviteter.

Med administrationskostnader bör avses kostnader för att administrera assistansen. Det kan till exempel handla om kostnader för köp av administrativ hjälp, inventarier, resor, revision, företagsförsäkringar samt kostnader till arbetsgivar- och branschorganisation eller liknande.”

Att jourrum räknas som en arbetsmiljöinsats innebär inte något krav på att den försäkrade ska avsätta ett särskilt rum att användas av assistenterna under jourtid. I vilken mån en arbetsgivare har ett sådant ansvar framgår till vissa delar av annan författning och genom överenskommelser med arbetsmarknadens parter.

Kostnader för jourrum kan till exempel vara en sängplats om rummet är avsett att användas under dygnsvilan och andra nödvändiga möbler etc. för jourrummet. Det kan också vara kostnader för enklare avskärmningar i ett rum.

Det som sägs om insatser för att möjliggöra personalens hygien täcks även av kostnadsslaget personalomkostnader, till exempel kostnader för tvål, handdukar och toalettpapper. Det innebär inte kostnader för att till exempel bygga till separata toaletter och sanitetsutrymmen för den personliga assistenten.

Kostnader uppstår av olika anledningar och betalas därför på olika sätt. Omkostnader för personlig assistans kan ersättas av assistansersättningen. Privata kostnader har alla för hushållet, inträdesavgifter, resor med mera.

Därför är den assistansberättigades privata resor med bil tillsammans med en assistent exempel på kostnader för resa som ska betalas av den som reser och inte av assistansersättningen. De merkostnader man kan ha på grund av en funktionsnedsättning kan ligga till grund för bidrag i form av till exempel vårdbidrag och handikappersättning.

Dåvarande Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet har i en rapport om hjälpmedelsansvarets fördelning mellan landsting och kommuner framhållit bland annat följande:

Om den försäkrade till följd av ett funktionshinder är i behov av en anpassad säng eller lyft i sin bostad bör detta kunna betraktas som ett hjälpmedel i den dagliga livsföringen även om de också används av personalen. En individuellt anpassad rullstol som körs av vårdare eller personal bör betraktas som ett individuellt hjälpmedel och inte som en arbetsteknisk utrustning. Arbetsgivarens ansvar avser endast sådan arbetsteknisk utrustning som krävs för att förebygga och förhindra ohälsa och olycksfall bland personalen. (LOKAH-rapporten, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, Stockholm 1996)

13.2 Förhöjt timbelopp

Om det finns särskilda skäl kan Försäkringskassan, efter ansökan från den försäkrade, besluta att assistansersättningen ska betalas ut med ett högre belopp än schablonbeloppet. Det förhöjda beloppet får inte överstiga schablonbeloppet med mer än tolv procent (51 kap. 11 § SFB). Det förhöjda timbeloppet är därför högst 277 kr för år 2009. Ansökan om förhöjt timbelopp kan göras på en särskild blankett, FK 3051. Förhöjt timbelopp kan beviljas tidigast från månaden före ansökningsmånaden (51 kap. 7 § SFB).

Bedömningen om den försäkrade har rätt till förhöjt timbelopp görs i två steg. I det första steget utreder Försäkringskassan om det finns särskilda skäl för att få förhöjt timbelopp. Visar utredningen att det inte finns särskilda skäl avslår Försäkringskassan ansökan om förhöjt timbelopp på den grunden. Bedömer Försäkringskassan att det finns särskilda skäl inleds steg två. I det andra steget ska Försäkringskassan bedöma om den försäkrades behov av särskilda assistansinsatser faktiskt medför förhöjda timkostnader. (5 § RFFS 1993:24)

Bedömningen av rätten till förhöjt timbelopp ska göras individuellt. Ställning ska tas till de särskilda behov den försäkrade har och de kostnader detta medför. (Socialutskottets betänkande 1996/97SoU7y s. 7)

För en försäkrad som beviljats förhöjt timbelopp ska det preliminära beloppet grundas på den beräknade genomsnittliga timkostnaden i stället för schablonbeloppet (7 § RFFS 1993:24 tredje stycket). Avräkning ska också göras med den beräknade genomsnittliga timkostnaden i stället för schablonbeloppet (8 § RFFS 1993:24 andra stycket). Se även avsnitt 16.6.

Ett beslut om förhöjt timbelopp bör gälla så länge som Försäkringskassan anser att det finns särskilda skäl. Vid köp av personlig assistans bör beslutet begränsas till att gälla en viss anordnare.

13.2.1 Särskilda skäl för förhöjt timbelopp

Med särskilda skäl bör avses behov av assistansinsatser som medför förhöjda kostnader för den försäkrade (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB).

De särskilda skälen kan till exempel vara följande. Behov av:

- en assistent med speciell kompetens (prop.1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138 och bet. 1996/97:SoU7y s. 7)
- en assistent som fungerar som arbetsledare för att samordna assistansen i sin helhet och ge assistenterna särskilt stöd i arbetet (KRNS mål nr 8377-98)
- assistans som till mer än hälften är förlagd på obekväm arbetstid (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB)

Det kan även finnas ytterligare skäl till att förhöjt timbelopp kan beviljas. Exemplen ovan är inte uttömmande.

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för att bevilja förhöjt timbelopp är en given förutsättning att personen har behov av personlig assistans i den meningen att stödet är personligt utformat och ges av ett begränsat antal personer.

Genomgående för de särskilda skälen är att det är individens behov som till exempel medför att assistenten måste arbeta som arbetsledare, ha en speciell kompetens eller arbeta på obekväm arbetstid.

En assistent som har en viss kompetens förväntar sig en lön som motsvarar kompetensen. Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för rätt till förhöjd ersättning tas ingen hänsyn till assistentens kompetens i det fall kompetensen inte stämmer med individens behov.

Speciell kompetens

Den som får personlig assistans kan behöva personal med speciell kompetens. Vid införandet av schablonbeloppet framkom det att man kan behöva en särskilt kvalificerad assistent, assistenter som behöver särskild utbildning eller dylikt (prop. 1996/97:150, avsnitt B.1, s. 138).

Normala kostnader för assistenternas utbildning, vidareutbildning, fortbildning, handledning, arbetsledning osv. ryms i timbeloppet. I det följande ges exempel på sådana kvalifikationer och utbildningar som kan medföra extra kostnader utöver vad som normalt inryms inom timbeloppet.

Särskilda kvalifikationer och särskild kompetens kan vara till exempel barnskötarutbildning, undersköterskeutbildning eller vårdprogram med inriktning mot personer med utvecklingsstörning. Det kan också vara frågan om teckenspråksutbildning, andra kommunikationskurser, kurser i olika träningsprogram m.m.

Behov av speciell kompetens kan även gälla fortbildning om olika funktionshinder, lyftteknik, kvalificerad omvårdnad eller tekniska hjälpmedel m.m. På liknande sätt kan det vara aktuellt med en introduktionsutbildning

vid nyanställning, upplärning genom att tjänstgöra parallellt med en annan assistent eller en längre tids upplärning på grund av den försäkrades behov av kvalificerad upplärning.

Behovet av regelbunden handledning kan också räknas som särskild utbildning. Det kan till exempel gälla hjälp att äta via mun eller sond och att utföra träningsprogram av olika slag.

Arbetsledning

Det kan krävas någon form av arbetsledning för att samordna assistansen och ge assistenterna stöd i arbetet (bet.1996/97:SoU 7y s. 7). En arbetsledare kan också vara en personlig assistent med högre lön som fungerar som arbetsledare i stället för den försäkrade. Kammarrätten konstaterade att en kvinna född 1971 inte hade förmåga att själv vara arbetsledare för sina assistenter. Hon hade avtal med brukarkooperativet JAG och hade behov av en så kallad servicegarant eftersom hon på grund av kommunikationssvårigheter inte själv kunde vara arbetsledare. Kammarrätten ansåg med stöd av tidigare 10 § andra stycket LASS numera 51 kap. 11 § SFB att det förelåg särskilda skäl för att, utöver schablonbeloppet, betala ut ersättning med de yrkade 9 kronorna per timme. (KRNS mål nr 8377-98)

I en regeringsrättsdom framkommer att ett 6-årigt barn med funktionshinder som har arbetsledaransvar för sina assistenter inte ansågs berättigat till förhöjt timbelopp för den arbetsledande uppgiften. Den arbetsledande uppgiften utfördes av barnets mor. Arbetsledningen ansågs inte vara av den omfattningen att den gick utöver det ansvar som en förälder har enligt föräldrabalken för ett barn i den åldern. (Rå 2004 ref. 16)

Obekväm arbetstid

Kostnaden för arbete på obekväm arbetstid bör anses utgöra särskilda skäl för att bevilja ett högre timbelopp om mer än hälften av assistanstimmarna är förlagda till obekväm arbetstid (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB). Enligt arbetstidslagen (1982:673) räknas jourtid som arbetstid. Vid beräkningen av arbetstid ska därför jourtid medräknas. Antalet jourtimmar som är förlagda till obekväm arbetstid divideras med fyra (se 9.6.1) och läggs därefter samman med aktiva assistanstimmar för att konstatera om mer än hälften av timmarna är förlagda till obekväm arbetstid.

13.2.2 Utredning av det förhöjda timbeloppets storlek

Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade behöver särskilda assistansinsatser är det lämpligt att i rimlig omfattning begära in uppgifter om beräknade kostnader för dessa insatser. Utredningen bör ha dessa uppgifter som utgångspunkt. Riksförsäkringsverkets allmänna råd används som ledning för vilka kostnader som kan anses vara en kostnad för personlig assistans (RAR 2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]). Se även under avsnitt 13.1.

I allmänna råd (RAR 2002:6 till 51 kap. 11 § SFB) anges följande.

Som utgångspunkt för hur schablonbeloppet lämpligen kan fördelas på olika kostnader bör löne- och lönebikostnader svara för 87 procent av schablonbeloppet och övriga kostnader för 13 procent.

Som ledning för bedömningen av övriga kostnader vid förhöjt timbelopp bör följande ungefärliga procentsatser användas:

5–8 procent för administrationskostnader,

2–3 procent för utbildningsomkostnader,

1–2 procent för assistansomkostnader och

1–2 procent för arbetsmiljöinsatser och personalomkostnader.

Vid bedömningen är det viktigt att tänka på att förhållandena kan variera mycket från individ till individ. För den som till exempel reser mycket med anledning av förtroendeuppdrag eller i tjänsten kan det finnas skäl att godta en annan procentuell fördelning. Det kan också finnas personer som har höga utbildningskostnader beroende på till exempel hög omsättning på personliga assistenter.

Det förhöjda timbeloppet ska avrundas till närmaste krontal, eller om det slutar på 50 öre, till närmaste högre krontal. (5 § förordningen [1993:1091])

Ett beslut om förhöjt timbelopp som medför att ett högre belopp än schablonen beviljas är preliminärt. Det är först vid de löpande redovisningarna i samband med slutavräkningen som beloppet slutligen fastställs för avsedd period.

Beslutet efter ansökan om ett förhöjt timbelopp grundar sig på den beräkning den sökande gör av framtida kostnader. Det är först när perioden är avslutad som de verkliga kostnaderna kan presenteras i redovisningen. Redovisningen kan visa att kostnaden varit högre eller lägre än den beräknade kostnaden i beslutet. Försäkringskassan måste då åter igen bedöma om det verkliga utfallet stämmer överens med beslutet.

Utfallet måste stå i relation till beslutet. Har personen särskilda skäl för utbildningskostnader men redovisar högre kostnader för lön finns ingen relation till beslutet eftersom Försäkringskassan inte har prövat utifrån särskilda skäl förknippat med lönekostnader. I sådana fall måste den sökande lämna in en ny ansökan om förhöjt timbelopp. Se även avsnitt 16.5.1

Den som beviljats ett förhöjt timbelopp behöver inte ansöka om ett högre timbelopp enbart av den anledningen att timbeloppet höjts vid ett årsskifte. För en försäkrad som i december månad har preliminär utbetalning av förhöjt timbelopp gäller följande. Försäkringskassan ska vid ingången av påföljande år räkna upp det förhöjda timbeloppet med den procentsats som schablonbeloppet ökat i förhållande till föregående år. Procentsatsen ska anges med en decimal (7 § RFFS 1993:24). Uppräkningen görs automatiskt i det administrativa systemet.

Vid bedömning av storleken på det förhöjda timbeloppet är det lämpligt att utgå från timbeloppets procentsatser och räkna från första kronan. Följande

exempel utgår från timbeloppet för 2009 som är 247 kronor. Som högst kan 277 kronor beviljas. Av timbeloppet motsvarar lönekostnader inklusive lönebikostnader 214,89 kronor. Det medför att 32,11 kronor kan fördelas på övriga kostnader: administration, utbildning, assistansomkostnader, arbetsmiljöinsatser och personalomkostnader.

Exempel

Einar ansöker om förhöjt timbelopp. Av ansökan framgår de beräknade kostnaderna enligt nedan.

Kostnadsslag	Kostnader som bedöms ingå i timbeloppet	Beräknade kostnader enligt ansökan	Godtagna kostnader
Löne- och lönebikostnader	214,89 kr	224 kr	224 kr
Administration	12,35 – 19,76 kr	26 kr	Totalt 32,11 kr
Utbildning	4,94 – 7,41 kr	10 kr	Se ovan
Assistansomkostnader	2,47 – 4,94 kr	5 kr	Se ovan
Arbetsmiljö och personalomkostnader	2,47 – 4,94 kr	4 kr	Se ovan
Summa:	247 kr	269 kr	256 kr

Einar bedöms uppfylla de särskilda skälen eftersom han behöver assistenter med särskild kompetens. Däremot bedöms inte utbildningsbehoven medföra särskilda assistansinsatser som berättigar till ett högre timbelopp. Vidare bedöms hans individuella förhållanden inte medföra sådana särskilda assistansinsatser i form av administration eller assistentomkostnader som berättigar till ett högre timbelopp.

Exempel

Leo ansöker om förhöjt timbelopp. De beräknade lönekostnaderna är samma som för Einar. Däremot är de övriga kostnaderna annorlunda.

Kostnadsslag	Kostnader som bedöms ingå i timbeloppet	Beräknade kostnader enligt ansökan	Godtagna kostnader
Löne- och lönebikostnader	214,89 kr	224 kr	214,89 kr
Administration	12,35 – 19,76 kr	13 kr	Totalt 32,11 kr
Utbildning	4,94 – 7,41 kr	7 kr	7 kr
Assistansomkostnader	2,47 – 4,94 kr	10 kr	Se ovan 4,94 kr
Arbetsmiljö och personalomkostnader	2,47 – 4,94 kr	4 kr	Se ovan
Summa:	247 kr	258 kr	247 kr

Löne- och lönebikostnaderna är högre än vad som ingår i timbeloppet. Försäkringskassan bedömer att Leo inte behöver särskilda assistansinsatser som berättigar till högre ersättning för lönekostnader. Kostnaderna för administration och utbildning ligger inom ramen för vad som anses ingå i schablonbeloppet och godtas med den begärda summan. Assistansomkostnaderna överstiger vad som anses ingå i schablonen. Leos individuella förhållanden bedöms dock inte medför sådana särskilda assistansinsatser som berättigar till högre ersättning för omkostnader. Totalt godtas 32,11 kr för övriga kostnader eftersom det preliminärt utbetalade timbeloppet inte får understiga schablonbeloppet.

Exempel

Alva ansöker om förhöjt timbelopp på grund av höga ob-kostnader för assistenterna. Till ansökan bifogar hon löneunderlag, avtal och andra handlingar. Mot bakgrund av dessa handlingar och tidredovisningar bedömer Försäkringskassan att 55 procent, dvs. mer än hälften av de beviljade assistanstimmarna utförs på obekväm arbetstid.

Kostnadsslag	Kostnader som bedöms ingå i timbeloppet	Beräknade kostnader enligt ansökan	Godtagna kostnader
Löne- och löne- bikostnader	214,89 kr	224 kr	224 kr
Varav ob inklu- sive sociala av- gifter 40 % för ob	19,63 kr	32,20 kr	
Administration	12,35 – 19,76 kr	13 kr	13kr
Utbildning	4,94 – 7,41 kr	7 kr	7 kr
Assistansom- kostnader	2,47 – 4,94 kr	10 kr	4,94 kr
Arbetsmiljö och personalomkostn	2,47 – 4,94 kr	4 kr	4 kr
Summa:	247 kr	258 kr	253 kr

Av schablonbeloppet på 247 kr beräknas löne- och lönebikostnader vara 87 procent (214,89 kr). Av löne- och lönebikostnader beräknas 19,63 kr utgöra ob-kostnader inklusive sociala avgifter för ob-kostnader. Beräkningen grundas på Försäkringskassans förslag till timbelopp för 2009 där ob-kostnaden beräknas till 11,5 % på beräknad grundlön 121,88 kr = 14,02 kr x 1.4 (tilläggsfaktor för sociala avgifter) = 19,63 kr.

De beräknade lönekostnaderna inklusive ob-kostnader är högre än motsvarande kostnader som bedöms ingå i timbeloppet. De beräknade kostnaderna för administration och utbildning ligger inom ramen för vad som anses ingå i schablonbeloppet och godtas med yrkad summa. Yrkade kostnader för assistansomkostnader överstiger vad som anses ingå i schablonbeloppet. Försäkringskassan bedömer att Alvas individuella förhållanden inte medför sådana särskilda assistansinsatser som berättigar till högre kostnader för assistansomkostnader.

Exempel

Rosina har efter ansökan beviljats förhöjd timersättning med 267 kronor på grund av höga lönekostnader och höga kostnader för utbildning. Vid slutavräkningen för perioden har hon redovisat sina kostnader. Kostnader som godtagits framgår nedan.

Kostnadsslag	Kostnader som bedöms ingå i schablonen	Beräknade kostnader vid ansökan	Godtagna kostnader i beslut	Godtagna kostnader över/under schablon vid redovisningen
Lön och lönebikostnad	214,89 kr	225,00 kr	225,00 kr	10,11 kr
Administration	12,35 kr – 19,76 kr	38,38 kr	19,76 kr	0 kr
Utbildning	4,94 kr – 7,41 kr	15,00 kr	15,00 kr	7,59 kr
Ass.omkostnader	2,47 kr – 4,94 kr	2,45 kr	2,45 kr	-0,02 kr
Arbetsmiljö	2,47 kr – 4,94 kr	5,45 kr	4,94 kr	0
Totalt	247,00 kr	286,28 kr	267,15 kr	17,68 kr

Vid slutavräkningen görs en beräkning av godtagna timkostnader som över- eller understiger schablonen. Hänsyn tas endast till kostnader som överstiger det övre intervallet, om förhöjt timbelopp beviljats för kostnadsslaget. För den aktuella perioden har totalt 17,68 kronor per timme godkänts utöver schablonbeloppet 247 kronor. Timbeloppet för den slutavräknade perioden fastställs därför till $247 + 17,68 = 264,68$ kronor för Rosina.

14 Kommunen och Försäkringskassan

Detta kapitel behandlar

- beslut till kommunen
- utbetalning till kommunen
- kommunens betalningsansvar
- sjukdom hos ordinarie assistent
- ändrade förhållanden

14.1 Beslut till kommunen

Försäkringskassan ska skicka en underrättelse om beslutet till den försäkrades bosättningskommun (51 kap. 21 § SFB). Denna underrättelse ska enbart innehålla de uppgifter som kommunen behöver, till exempel uppgifter om antal timmar, tidsperiod och timersättningens storlek. När det gäller beslut enligt 51 kap. 18 § SFB, ska underrättelsen också innehålla uppgift om att den försäkrade är ur stånd att själv ta hand om sin ersättning. Försäkringskassan ska inte skicka en kopia av hela beslutet eftersom det kan innehålla integritetskänsliga uppgifter som omfattas av sekretess enligt 28 kap. 1 § OSL.

Detta gäller vid beslut

- om assistansersättning inklusive interimistiska beslut (112 kap. 2 § SFB)
- efter tvåårsomprövning (51 kap. 12 § SFB)
- om utbetalning till kommunen när den försäkrade genom kommunen fått biträde av personlig assistans (51 kap. 17 § SFB)
- om att assistansersättning ska betalas ut till kommunen eller till någon annan person för att användas till kostnader för personlig assistans till den försäkrade när Försäkringskassan bedömt att den försäkrade är ur stånd att själv ta hand om ersättningen (51 kap. 18 § SFB).

Försäkringskassan ska underrätta den försäkrades bosättningskommun om det belopp som kommunen ska betala till Försäkringskassan. Kommunen ska även underrättas om ändringsbeslut om det har betydelse för kommunens ersättningsskyldighet. En underrättelse kan ske muntligt eller skriftligt. (51 kap. 23 § SFB)

14.2 Utbetalning till kommunen

Kommunen har rätt att ta ut en avgift av den försäkrade för personlig assistans inom ramen för assistansersättningen (18 § LSS)

Om någon har fått personlig assistans genom en kommun får Försäkringskassan besluta att assistansersättningen ska betalas ut till kommunen i den

utsträckning den motsvarar kommunens avgift för assistansen (51 kap. 17 § SFB). Försäkringskassan bör, senast inför den första utbetalningen i ett ny-beviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning. Försäkringskassan bör besluta att assistansersättningen ska betalas ut till kommunen om kommunen sedan tidigare står för kostnaden för personlig assistans enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (RAR 2002:6 till 51 kap. 17 § SFB). 51 kap. 17 § SFB tar i första hand sikte på de fall där den försäkrade själv låtit bli att ansöka om assistansersättning och kommunen därmed ensam initierat ärendet hos Försäkringskassan. Bestämmelsen kan dock även tillämpas om det till exempel senare visar sig att kommunen har svårt att få in avgiften från den försäkrade (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 198). Av 51 kap. 17 § SFB följer också att Försäkringskassan inte bör betala ut ersättning till kommunen för personlig assistans som beviljats enligt socialtjänstlagen.

14.3 Kommunens betalningsansvar

Den kommun där den försäkrade personen är bosatt ska betala kostnaderna för de första 20 assistanstimmarna per vecka. Försäkringskassan ska därför underrätta bosättningskommunen om sitt beslut att bevilja assistansersättning och om det belopp som kommunen ska betala. Kommunen ska varje månad betala det angivna beloppet till Försäkringskassan (51 kap. 22 och 23 §§ SFB).

Försäkringskassan ska senast den 15:e i varje månad debitera kommunen den ersättning som kommunen ska betala. Betalningen ska därefter ha inkommit senast den sista vardagen i samma månad. Vid för sen betalning får dröjsmålsränta enligt räntelagen (1975:635) debiteras (9 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

För att underlätta hanteringen av kommunens betalningsansvar finns en maskinell rutin som omfattar alla ärenden med löpande beslut. I samband med den månatliga utbetalningen debiteras den aktuella bosättningskommunen varje månad för 87 (20:7x365:12) timmars assistans multiplicerat med registrerat timbelopp per ersättningsberättigad person. Rutinen är framåtsyftande varför Försäkringskassan vid beslut med retroaktiv verkan måste debitera kommunen manuellt.

Kommunen har rätt att ta del av slutavräkningar (51 kap. 23 § SFB) men har små möjligheter att bevaka resultatet av dem. Det är därför lämpligt att Försäkringskassan återbetalar assistansersättning utan att kommunen gjort anspråk på den. Det är också lämpligt att Försäkringskassan tillsammans med kommunen utvecklar rutiner för informationsutbyte och betalning för kommunens kostnadsansvar.

Exempel

Edit får den 22 maj ett beslut om beviljad assistansersättning. Beslutet gäller från den 1 januari samma år under förutsättning att hon fått personlig assistans från den tidpunkten. Beslutet registreras i IT-stödet

den 23 maj. Det innebär att kommunen första gången debiteras maskinellt för juni månad. Försäkringskassan måste därför debitera kommunen manuellt för tiden januari–maj.

Exempel

En kommun har för Anton betalat 114 318 kronor för en sexmånadersperiod (6 månader x 87 timmar per månad = 522 timmar x timbeloppet 219 kronor). Vid slutavräkningen konstateras att Anton har använt 487 assistanstimmar per sexmånadersperiod. En sexmånadersperiod kan som mest innehålla 184 dagar oavsett hur perioden förläggs i almanackan. För en genomsnittlig vecka har personen använt 18,53 timmar enligt följande beräkning: $487 \text{ timmar} / 184 \text{ dagar} = 2,6467 \text{ timmar per dag} \times 7 \text{ dagar (det vill säga en vecka)} = 18,53 \text{ timmar}$. De använda timmarna understiger således 20 timmar per vecka. Eftersom kommunen har betalat för 522 timmar under perioden ska Försäkringskassan återbetala 7665 kronor till kommunen ($522 - 487 \text{ timmar} = 35 \text{ timmar} \times 219 \text{ kronor}$). Under denna slutavräkningsperiod har Anton inte haft rätt till assistansersättning. Försäkringskassan bör utreda om det föreligger väsentligt ändrade förhållanden enligt 51 kap. 12 och 13 §§ SFB.

Kommunens ersättningsskyldighet ska grunda sig på det beviljade antalet timmar. För den som beviljats 25 assistanstimmar per vecka men som under en tvåveckorsperiod utnyttjar till exempel 19 timmar ena veckan och 26 timmar den andra ska kommunen ändå finansiera sammanlagt 40 timmar (prop. 1996/97:146, avsnitt 6.2, s. 11). Kommunen blir alltså ersättningsskyldig för hela den period som det slutliga beslutet avser.

Den som ibland, till exempel växelvis, vistas i sådana boende-, vård- och vistelseformer som inte räknas med i de grundläggande behoven, eller där de grundläggande behoven helt eller delvis är tillgodosedda, kan beviljas assistansersättning om de grundläggande behoven överstiger 20 timmar per vecka beräknat på ett genomsnitt av samtliga veckor som ingår i perioden. Enligt 51 kap. 22 § SFB ska kommunen betala för de första 20 assistanstimmarna per vecka. Vid beräkningen av kommunens betalningsansvar ska de utnyttjade timmarna under en slutavräkningsperiod fördelas på det antal veckor som medräknats vid beviljandet av assistansersättning under perioden. Det innebär att om det i den beviljade perioden ingår veckor då de grundläggande behoven inte räknats med, ska kommunen inte betala för dessa veckor eftersom inga assistanstimmar har utnyttjats. Se även KRNS mål nr 4984-02. Eftersom bosättningskommunen via IT-systemet debiteras för varje vecka måste Försäkringskassan hantera återbetalningen manuellt. Se även avsnitt 9.3.

Exempel

Berit ansöker om assistansersättning. Hon ska vårdas växelvis på ett avlastningshem under 14 dagar och därefter vara hemma under 14 dagar. Kommunen ansvarar för omvårdnaden på avlastningshemmet.

När Berit är hemma bedöms hennes grundläggande behov uppgå till 42 timmar per vecka, dvs. i genomsnitt 6 timmar per dag. Under en fyraveckorsperiod uppgår hennes grundläggande behov till i genomsnitt 21 timmar per vecka, dvs. $(2 \text{ veckor} \times 42 \text{ timmar} + 2 \text{ veckor} \times 0 \text{ timmar}) / 4 \text{ veckor}$. Försäkringskassan beviljar Berit assistansersättning eftersom hennes grundläggande behov överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan. Vid slutavräkningen konstateras att Berit utnyttjat de beviljade timmarna då hon är varit hemma men inte på avlastningshemmet. Det innebär att kommunen endast ska betala för 20 timmar de veckor som Berit utnyttjat assistansersättningen i hemmet.

Kommunen har betalat 114 318 kronor (87 timmar per månad x 6 månader x timbeloppet 219 kronor) men ska endast betala 57 159 kronor $(87 \text{ timmar} / 4 \text{ veckor} \times 2 \times 6 \text{ månader} \times \text{timbeloppet } 219 \text{ kr})$. Försäkringskassans ska därför betala tillbaka 57 159 kronor till kommunen.

Eftersom kommunens ersättning till Försäkringskassan ska basera sig på det beviljade antalet timmar kan det vid slutavräkningen visa sig att någon har utnyttjat färre timmar än vad som beviljats. Kommunen har därför betalat in ett för högt belopp. Detta ska i så fall regleras. Därför har det införts en bestämmelse om att kommunen har rätt att ta del av slutavräkningen. (51 kap. 23 § SFB, prop. 1996/97:146, avsnitt 6.2, s. 11)

Exempel

Johan har beviljats assistansersättning med 392 timmar under en fyramånadersperiod (en månad antas vara fyra veckor). En preliminär utbetalning görs varje månad med ersättning motsvarande 98 assistansersättningstimmar $(392 \text{ timmar} / 4 \text{ månader})$ eller 24,5 timmar i veckan).

Under den sista månaden vistas Johan under en veckas tid på sjukhus. Han anmäler detta till Försäkringskassan enligt 110 kap. 46 § SFB. Försäkringskassan har redan tidigare bedömt att Johan inte har rätt till assistansersättning under sjukhusvistelse. Vid slutavräkningen konstateras att 367,5 timmar utnyttjats under fyramånadersperioden $(392 \text{ beviljade timmar} \text{ minus } 24,5 \text{ timmar} \text{ då Johan vistats på sjukhus})$.

Försäkringskassan fastställer kommunens betalningsansvar enligt 51 kap. 22 § SFB till att gälla för 15 av de 16 veckor för vilka beslutet gällde.

Om redovisningen vid slutavräkningen (se avsnitt 16.5.2) visar att timkostnaden varit högre eller lägre måste även debiteringen korrigeras. Även i detta fall kan Försäkringskassan underlätta genom att återbetala den summa som kommunen betalat för mycket utan att kommunen behöver göra något anspråk. I de fall kommunen har betalat för lite debiterar Försäkringskassan en kommun manuellt.

14.4 Sjukdom hos ordinarie assistent

Kommunen har ett basansvar för insatsen personlig assistans. Det innebär bland annat att kommunen ansvarar för tillfälliga utökningar av assistansen, till exempel när den ordinarie personliga assistenten är sjuk. Med tillfällig utökning avses såväl att rent faktiskt tillhandahålla en vikarie som att lämna ekonomisk ersättning om den försäkrade själv ordnar en vikarie. Om den försäkrade gett i uppdrag åt kommunen att anordna assistansen betalar kommunen för de extra kostnader för vikarie som uppstår när den ordinarie assistenten är sjuk. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 72 och 73) Se även avsnitt 15.7 och avsnitt 16.1.

Regeringsrätten hade i ett mål att ta ställning till om kommunen, under ordinarie assistents sjukdomstid, skulle ersätta den sökande med ett belopp motsvarande de faktiska kostnadsökningarna eller med assistansersättningens fastställda timbelopp. Kvinnan i målet hade redan beviljats assistansersättning med schablonbeloppet för de timmar för vilka hon begärde ersättning från kommunen. Regeringsrätten fann att kommunen endast var skyldig att ersätta kvinnan för de faktiska kostnadsökningarna till den del dessa inte täcktes av den redan beviljade assistansersättningen (RegR-dom 1225-03).

14.5 Ändrade förhållanden m.m.

Kommunen förutsätts upplysa Försäkringskassan om ändringar som den känner till, till exempel att den försäkrade flyttat till en gruppbostad. Ett annat exempel kan vara att det sker ändring av förhållanden som rör frågan om den funktionshindrade ska omfattas av SFB (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 197).

Kommunen ska anmäla till överförmyndaren när en person som omfattas av 1 § LSS kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man (15 § 6 LSS).

15 Utförande av beslut

Detta kapitel behandlar

- grund för månadsutbetalning
- underlag inför beslut om utbetalning
- möjliga betalningsmottagare
- hushållsgemenskap
- skattskyldighet
- arbetstid
- tid som jämföras med lämnad assistans
- förverkande, utmätning och överlåtelse

Assistansersättning betalas ut månadsvis med ett visst belopp för det antal beviljade assistanstimmar som en person har fått assistans. Den som har rätt till assistansersättning kan antingen köpa personlig assistans av en assistansanordnare eller själv anställa personliga assistenter. En kombination av alternativen är också möjlig. Den försäkrade kan själv ta emot ersättningen eller begära att utbetalningen görs till någon annan. Försäkringskassans Vägledning 2005:1 Utbetalning av socialförsäkringsförmåner behandlar bland annat frågor om

- hur ofta utbetalning sker
- när eller vid vilken tidpunkt utbetalning sker
- till vem utbetalning sker
- på vilket sätt utbetalning sker
- vem aviseras om utbetalningen

Övriga frågor som behandlar utbetalning av assistansersättning finns i detta kapitel.

15.1 Grund för månadsutbetalning

Assistansersättningen betalas vanligen ut varje månad med ett preliminärt belopp. Beloppet ska motsvara det timbelopp som regeringen fastställt multiplicerat med antalet beviljade assistanstimmar i genomsnitt per månad för varje tidsperiod som assistanstimmar beviljats enligt 51 kap. 9 § SFB (7 § första stycket RFFS 1993:24). Vid beräkning av det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad avrundas antalet minuter nedåt till närmaste hel timme (12 § andra stycket RFFS 1993:24).

Om assistanstimmar beviljas för en tidsperiod om en månad eller längre ska perioden räknas från och med ingången av den månad som assistansersättning börjar betalas ut för (4 § RFFS 1993:24).

Om det finns särskilda skäl får utbetalningen för en månad i stället grundas på det aktuella behovet av assistanstimmar under den månaden (7 § fjärde stycket RFFS 1993:24). Det aktuella behovet kan vara fler eller färre timmar än de som genomsnittligt beviljats för månaden. En förutsättning för att en annan utbetalning än det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad ska kunna göras är att det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av tidsperioden. Särskilda skäl för att betala ut fler timmar bör därför endast anses finnas om det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av tidsperioden (RAR 2002:6 till 7 § RFFS 1993:24). Vid bedömningen är det lämpligt att Försäkringskassan också ser till att det inte är fråga om ett sådant tillfälligt behov av assistanstimmar, som kommunen ska svara för.

Exempel

Simon funderar på att studera på folkhögskola men vill först gå en ”pröva på-kurs” under två månader. Under dessa två månader kommer folkhögskolan att tillgodose hans assistansbehov genom ett särskilt utbildningsstöd. Därför kommer Simon att behöva använda färre assistanstimmar för den tid då han går kursen. Simon räknar med att komma hem varje helg.

Försäkringskassans utredning visar att det finns särskilda skäl att grunda utbetalningen på behovet av assistanstimmar för den aktuella månaden. Simon har dessutom tillräckligt med assistanstimmar kvar under tidsperioden. Därför tillämpar Försäkringskassan 7 § fjärde stycket RFFS och RAR till 7 § RFFS 1993:24. Genom denna lösning undviker Simon att få för mycket assistansersättning utbetald och att bli återbetalningsskyldig av denna anledning.

Exempel

Stina är beviljad 2 600 timmar för varje sexmånadersperiod. Vid slutavräkningen för en period framgår att hon har fått assistans med endast 1 456 timmar. Utredningen visar att Stina har svårt att få tag på rätt personliga assistenter.

Försäkringskassan bedömer att den fortsatta rätten till assistansersättning inte påverkas. I stället för månatliga utbetalningar betalas assistansersättningen ut för de faktiskt utnyttjade timmarna tills Stina hittar rätt assistenter.

15.2 Tillståndskrav, anmälningsskyldighet och tillsyn av verksamhet med personlig assistans

Från den 1 januari 2011 krävs tillstånd av Socialstyrelsen för den som vill bedriva yrkesmässig verksamhet med personlig assistans. En assistansberättigad person som är arbetsgivare åt sina assistenter är skyldig att göra en anmälan till Socialstyrelsen (23 § LSS). En rätt utformad tillståndsskyldighet säkerställer den assistansberättigades möjligheter att ha inflytande över när,

hur och av vem assistansen utförs. Tillståndsplikt kan göra det lättare för de assistansberättigade att överblicka vilka anordnare som finns att välja på. (Prop. 2009/10:176, s. 25)

Från den 1 januari 2011 klargörs det att Socialstyrelsen har tillsyn över all verksamhet enligt LSS, således även personlig assistans oavsett hur den bedrivs (25 § LSS och prop. 2009/10:176, s. 77). Regeringen vill betona att tillsynen i första hand ska bedrivas utifrån den assistansberättigades intresse och med utgångspunkten att den enskilde ska få de behov som ligger inom ramen för insatsen tillgodosedda genom den personliga assistansen (prop. 2009/10:176, s. 24).

15.3 Underlag inför beslut om utbetalning

Utbetalning till den försäkrade själv enligt 51 kap. 14–16 §§ SFB

På ansökan kan den försäkrade ange till vilket konto utbetalningen ska göras. Om hon eller han senare vill ändra mottagande konto är det lämpligt att detta görs skriftligt.

Beslut om utbetalning till kommunen enligt 51 kap. 17 § SFB

Av de insända räkningarna med uppgift om utförd assistans enligt LSS ska det framgå för hur många timmar som kommunen utfört personlig assistans. Beslutet omfattar utbetalning till kommunen för retroaktiv tid.

Kommunen kan också begära att få utbetalning i de fall kommunen har svårt att få in avgiften från den försäkrade. Det är lämpligt att begäran görs skriftligt. Det ska finnas underlag för att bedöma begäran.

Beslut om utbetalning till annan på Försäkringskassans initiativ enligt 51 kap. 18 § SFB

Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade på grund av orsaker som nämns i paragrafen är ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen måste det finnas underlag till stöd för bedömningen.

Beslut om utbetalning till annan på den försäkrades begäran enligt 51 kap. 19 § SFB

Det ska finnas en skriftlig begäran från den försäkrade, antingen på ansökan om assistansersättning eller på en separat handling om utbetalning ska kunna göras till någon annan. Det ska finnas ett avtal om personlig assistans mellan den försäkrade och den valda assistansanordnaren (inklusive kommunen). Den valda assistansanordnaren ska ha F-skattsedel och, i förekommande fall, vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket (gäller inte kommunen) (6 a § RFFS 1993:24). Om det visar sig att en anordnare inte längre har F-skattsedel ska assistansersättningen betalas ut till den försäkrade själv eller någon annan som denne begär att ersättningen ska gå till, som uppfyller förutsättningarna enligt 6 a § RFFS 1993:24.

Begäran om byte av betalningsmottagare

En begäran om att assistansersättningen ska betalas ut till en ny betalningsmottagare ska ha kommit in till Försäkringskassan senast den sista vardagen i månaden före den månad då utbetalningen till den nya betalningsmottagaren har begärts (6 a § RFFS 1993:24).

Metodstöd – när en begäran om betalningsmottagare kommer in för sent

Om en begäran om ny betalningsmottagare lämnas in efter den sista vardagen i föregående månad är det ändå viktigt att handläggaren så långt det är möjligt tar ställning till vart pengarna ska gå. Råder det oklarheter i utbetalningsfrågan kan utbetalningen i ett sådant läge gå till den försäkrades eget konto, eftersom huvudregeln är att assistansersättningen ska betalas ut till den försäkrade själv. Handläggaren behöver då kontakta den försäkrade för att få uppgift om till vilket konto ersättningen ska betalas för att undvika att ersättningen skickas på utbetalningskort.

15.3.1 Kan barn själva anställa sina assistenter?

Skatteverket behandlar i ett rättsligt ställningstagande (2006-11-03, dnr 131 590173-06/111) frågan om barn själva kan anställa sina personliga assistenter.

Se www.skatteverket.se/rattsinformation.

Skatteverket bedömer att en underårig inte med rättslig verkan kan betala ut ersättning för arbete till sin personliga assistent. Ersättningen får i stället anses utbetald av den underåriges förmyndare, vanligen någon av barnets föräldrar. Det innebär att någon av föräldrarna ska registreras i Skatteverkets arbetsgivarregister. I vissa undantagsfall kan det bli aktuellt att registrera den som är underårig som arbetsgivare. Det kan avse en underårig som fyllt 16 år och som med överförmyndarens samtycke bedriver näringsverksamhet (rörelse) samt anlitar arbetskraft i verksamheten (13 kap. 13 § föräldrabalken [FB]). Det kan också avse underårig med eget hushåll och som i hushållet betalar ut arbetsersättning som innebär skyldighet att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter.

Skatteverkets ställningstagande klargör att barn under 18 år som huvudregel inte själva kan anställa sina personliga assistenter. Barn som fyllt 16 år kan i undantagsfall och med överförmyndarens samtycke bedriva näringsverksamhet (rörelse) med flera anställda för att ordna assistans åt fler ersättningsberättigade än barnet självt.

Detta innebär att föräldrar till ett omyndigt barn kan köpa assistans av en assistansanordnare eller själva anställa assistenter för barnets räkning. I de fall som de själva anställer assistenter för sitt barns räkning är det inte fråga om ett köp av personlig assistans, vilket betyder att assistansersättningen ska redovisas på samma sätt som om den försäkrade (barnet) själv hade anställt sina personliga assistenter. Se vidare avsnitt 16.5 Slutavräkning.

15.4 Möjliga betalningsmottagare

Den försäkrade själv enligt huvudregeln (51 kap. 14–16 §§ SFB).

Kommunen kan efter begäran och Försäkringskassans beslut få en engångsutbetalning för retroaktiv tid om kommunen beviljat ersättning för personlig assistans enligt LSS före beslutet om assistansersättning (51 kap. 17 § SFB). Försäkringskassan bör, senast inför den första utbetalningen i ett nybeviljat ärende, fråga kommunen om den har beslutat om personlig assistans enligt LSS och därför kan ha anspråk på assistansersättning. **Kommunen** kan efter begäran och Försäkringskassans beslut få utbetalning om det visat sig att kommunen har svårt att få in avgiften för personlig assistans från den försäkrade (51 kap. 17 § SFB).

Kommunen kan på begäran från den försäkrade efter Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

En kommunal myndighet kan efter Försäkringskassans initiativ och beslut vara betalningsmottagare om den försäkrade av orsaker som anges i paragrafen har bedömts vara ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen (51 kap. 18 § SFB). Om ersättningen ska betalas ut till kommunen ska en underrättelse om beslut skickas till kommunen. Underrättelsen ska bara innehålla uppgift om att ersättningen kommer att skickas till kommunen, från och med tidpunkt och att den försäkrade inte bedöms vara i stånd att själv ta hand om assistansersättningen. **Någon annan person** kan efter Försäkringskassans initiativ och beslut vara betalningsmottagare om Försäkringskassan bedömt att den försäkrade av orsaker som anges i paragrafen är ur stånd att själv ha hand om assistansersättningen (51 kap. 18 § SFB).

En juridisk person som anordnare av assistans kan på begäran av den försäkrade och Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

En fysisk person som anordnare av assistans kan på begäran av den försäkrade och Försäkringskassans beslut vara betalningsmottagare (51 kap. 19 § SFB).

15.5 Hushållsgemenskap

Att tillhöra någons familj och att leva i hushållsgemenskap sammanfaller begreppsmässigt inte helt. Ett vuxet barn anses normalt tillhöra förälderns familj även sedan hon eller han har flyttat hemifrån och inte har någon hushållsgemenskap med sin förälder. Ett önskemål från en person med funktionshinder om att ha en familjemedlem eller en annan samboende som personlig assistent bör så långt som möjligt tillgodoses av kommunen eller ett fristående organ som därmed kommer att ansvara för anställnings- eller uppdragsförhållandet. (prop. 1994/95:77, avsnitt 4.2, 6.1 och 6.4, s. 16, 17, 23 och 25)

Assistansersättningen betalas enligt huvudregeln ut till den försäkrade. Assistansersättningen ska ersätta kostnader för personlig assistans (51 kap. 2 § SFB). Ersättning som den försäkrade själv betalar till någon som hon eller

han lever i hushållsgemenskap med räknas dock inte i något fall som kostnad för assistansen (51 kap. 16 § SFB). Det innebär att assistansersättning inte beviljas i de fall den försäkrade själv betalar ut lön för en personlig assistent som hon eller han bor tillsammans med, till exempel en make eller ett barn.

Om den försäkrade vill ha någon som hon eller han delar hushåll med som personlig assistent måste den försäkrade köpa assistans av en assistansanordnare som är fristående från hushållet. Hushållsmedlemmen får då anställas som assistent av anordnaren. Man kan alltså inte vara arbetsgivare för en assistent som man lever i hushållsgemenskap med. Om den försäkrade själv anställer personliga assistenter (egen arbetsgivare) ska Försäkringskassan kontrollera att assistenten inte lever i hushållsgemenskap med den försäkrade. Om så är fallet måste den assistent som delar hushåll med den försäkrade vara anställd av annan (51 kap. 11, 14–16 §§ SFB).

Handelsbolag, aktiebolag och ekonomiska föreningar är exempel på fristående organ. Dessa bolagsformer är egna juridiska personer. Därför kan en person som bor i samma hushåll som den försäkrade både arbeta som assistent åt honom eller henne och vara bolagsman i ett handelsbolag, ägare eller delägare av ett aktiebolag eller medlem i en ekonomisk förening. Den försäkrade kan köpa assistans av dessa juridiska personer eftersom de ses som fristående i förhållande till hushållet. Observera dock att Skatteverket inte alltid godkänner handelsbolag som näringsdrivande och därför i sådana fall avslår handelsbolagets ansökan om F-skattsedel. Det gäller exempelvis föräldrar som bildar ett handelsbolag enbart för att bedriva assistans åt det egna barnet. En försäkrad som vill att en hushållsmedlem är assistent kan också köpa personlig assistans av kommunen eller av en fysisk person som bedriver assistansverksamhet som enskild näringsidkare (enskild firma) och som inte hör till hushållet.

Exempel

Eva har assistansersättning. Hon vill att maken och två andra personer ska vara hennes assistenter. Maken har egen firma med F-skattsedel (han är enskild näringsidkare). Eva avser därför att köpa personlig assistans från makens firma och få assistans av maken och de två andra personerna som är anställda av maken.

På grund av att makarna lever i hushållsgemenskap kan inte assistansersättning betalas ut för tid som maken arbetat som assistent. Det beror på att maken driver assistans i form av en enskild firma (enskild näringsidkare) och inte genom en juridisk person. En enskild näringsidkare (fysisk person) som delar hushållsgemenskap med den försäkrade ses inte som fristående. Eva vänder sig därför till kommunen som på hennes uppdrag anställer maken som assistent.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Evas make äger ett aktiebolag.

Eftersom aktiebolaget är en juridisk person och ses som fristående från hushållet kan assistansersättning betalas ut för den utförda assistansen.

Exempel

Bessam är beviljad assistansersättning. Han avser att vara egen arbetsgivare för sina assistenter. Bessams hustru och den vuxne sonen, som inte bor med makarna, ska vara personliga assistenter.

Assistansersättning betalas ut till Bessam för den assistans som sonen kommer att utföra. Ersättning betalas inte ut för den assistans som hustrun avser att utföra eftersom Bessam och hans hustru tillhör samma hushåll. Försäkringskassan upplyser om att hustrun måste vara anställd av någon annan för att assistansersättning för hustruns del också ska kunna betalas ut.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Bessam äger ett aktiebolag tillsammans med sonen. Bolaget bedriver assistans enbart åt Bessam.

Eftersom aktiebolaget är en juridisk person och ses som fristående från hushållet kan assistansersättning betalas ut för den utförda assistansen.

Exempel

Vera har assistansersättning. Hennes make har ett aktiebolag som Vera vill ska vara anordnare för hennes assistans. Avsikten är att maken själv och makarnas dotter ska vara assistenter. Vera begär att assistansersättningen ska betalas ut till aktiebolaget.

Bolaget ses som självständigt i förhållande till de inblandade hushållsmedlemmarna. Förutsättningarna för att bolaget ska kunna ge assistans till Vera är därför uppfyllda.

15.6 Skattskyldighet

Assistansersättningen är skattefri för den försäkrade (8 kap. 19 § inkomstskattelagen [1999:1229]). Däremot är de ersättningar som betalas ut till de personliga assistenterna skattepliktiga. I LSS-reformen förutsattes att inkomstskatt tas ut på den ersättning som den personliga assistenten får, oavsett om denne tillhör samma familj som personen med funktionsnedsättning eller inte.

Om en fristående organisation åtagit sig arbetsgivaransvaret, bör denna också fullgöra de åtaganden som i olika avseenden följer med arbetsgivaransvaret (prop. 1992/93:159, avsnitt 3.2.2, s. 73).

När en person ordnar assistansen på annat sätt än genom kommunen är det hon eller han själv, eller det fristående organet, som blir arbetsgivare för assistenten. Med arbetsgivarrollen följer en hel del skyldigheter. Skyldigheter finns till exempel att göra skatteavdrag och att betala in arbetsgivaravgifter. (Prop. 1994/95:77, avsnitt 4.1 och 4.2, s. 11, 12 och 15)

Med lagändringen den 1 juli 2008 har det blivit tydligt att hela den assistansersättning som ett anordnarföretag får från den försäkrade blir en inkomst i näringsverksamheten som ska tas upp som intäkt. De utgifter som företaget har för sin verksamhet får sedan bedömas på vanligt sätt, dvs. om det är fråga om utgifter för att förvärva och bibehålla inkomster och därmed dras av som kostnad enligt inkomstskattelagen (1999:1229) (Prop. 2007/08:61, s. 20).

Den som avser att bedriva näringsverksamhet som anordnare av personlig assistans ska registrera sig som arbetsgivare hos Skatteverket som också kan utfärda F-skattsedel till anordnare av assistans. För mer information om F-skattsedel, se vidare på www.skatteverket.se. Ett av villkoren för F-skattsedel är att näringsverksamhet ska bedrivas. Det är lämpligt att Försäkringskassan tar kontakt med Skatteverket vid frågor om F-skattsedel m.m.

Den som själv anställer sina assistenter kan sköta hela assistansen själv eller välja att köpa viss administration av annan. Han eller hon kan dock inte själv ta ut medel ur assistansersättningen för eget arbete. Det beror på att assistansersättningen är skattefri för den som får ersättningen. Medel som är skattefria hos mottagaren kan inte användas som skattefri ersättning för utfört arbete.

Handelsbolag, aktiebolag och ekonomiska föreningar är exempel på självständiga juridiska personer. De ses som fristående i förhållande till den försäkrade. Därför kan den försäkrade både köpa assistans av bolaget och samtidigt vara bolagsman i ett handelsbolag, ägare eller delägare i ett aktiebolag eller medlem i en ekonomisk förening som sköter assistansen. Skatteverket framhåller vikten av att bolaget eller den ekonomiska föreningen har F-skattsedel i de fall den försäkrade köper assistans av bolaget eller föreningen. Om F-skattsedel saknas blir den försäkrade skyldig att göra skatteavdrag vid varje tillfälle ersättning betalas ut. Om detta inte görs kan Skatteverket i efterhand kräva den försäkrade på skattebeloppet.

Den försäkrade kan också köpa personlig assistans av en fysisk person som bedriver assistansverksamhet i egen näringsverksamhet (enskild firma). Detta under förutsättning att näringsidkaren har F-skattsedel. Om denne inte har F-skattsedel måste den försäkrade, utöver att göra skatteavdrag, betala arbetsgivaravgifter på samma sätt som om han själv anställde personliga assistenter.

En försäkrad som är egen näringsidkare kan dock inte köpa assistans av sin egen firma (fysisk person), eftersom denna inte kan ses som fristående i förhållande till den försäkrade. Den försäkrade kan alltså inte bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Assistansersättningen är enligt lag skattefri för den försäkrade och kan därför inte utgöra inkomst i dennes enskilda näringsverksamhet.

Exempel

Anders har assistansersättning. Han har en egen firma och har F-skattsedel. Han bedriver näringsverksamhet som anordnare av assistans åt två andra personer. Den egna firman är en fysisk person, inte en juridisk person. Anders vill nu köpa sin egen personliga assistans av sin firma.

Försäkringskassan upplyser honom om att han inte kan bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Även om han i övrigt bedriver en näringsverksamhet med personlig assistans åt andra personer måste den egna assistansen hållas separat.

Exempel

Samma förutsättningar som ovan men Anders äger ett aktiebolag och har F-skattsedel. Eftersom aktiebolaget är en juridisk person kan Anders köpa assistans av sitt bolag.

15.7 Arbetstid

Det finns en bestämmelse som begränsar möjligheterna att betala ut assistansersättning när en assistent arbetar för många timmar (51 kap.16 § SFB). Reglerna anknyter till de arbetstidsregler som finns i lagen om arbetstid med mera i husligt arbete. Reglerna gäller för en person som själv är arbetsgivare för sina assistenter. Utbetalningen får normalt, i dessa fall, endast gälla högst full arbetstid.

Lagen om arbetstid med mera i husligt arbete reglerar arbetstiden för en arbetstagare som arbetar i arbetsgivarens hushåll. Den ordinarie arbetstiden får vara högst 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor. I vissa undantagsfall kan den ordinarie arbetstiden förlängas. När det finns särskilda skäl får övertid tas ut med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar under ett kalenderår. (2–4 § lagen [SFS 1970:943] om arbetstid med mera i husligt arbete)

Detta innebär att Försäkringskassan normalt kan acceptera högst 40 timmar i veckan i genomsnitt per assistent när en enskild person själv är arbetsgivare. Ytterligare tid kan i vissa fall också vara ersättningsgrundande.

Den arbetstid som det här är fråga om är enbart assistentens arbetstid åt den försäkrade. Den arbetstiden ska alltså inte läggas samman med eventuell arbetstid som assistenten har hos en annan arbetsgivare (prop. 1994/95:77, avsnitt 6.1, s. 23). När det gäller personliga assistenter anställda av kommuner, kooperativ eller liknande förutsätter regeringen att frågor om arbetstid för personliga assistenter uppmärksammas per vecka. Försäkringskassan ska därför underrätta bosättningskommunen om sitt beslut att bevilja assistansersättning och om det belopp som kommunen ska betala. Kommunen ska varje månad betala det angivna beloppet till Försämrarnadens parter när de träffar kollektivavtal (prop. 1994/95:77, avsnitt 4.2, s. 17).

Exempel

Anders bedriver assistans som egen arbetsgivare och anlitar sin syster som personlig assistent. De bor inte tillsammans. Eftersom Anders inte bor med systemn betalas assistansersättning ut för assistans som utförs inom arbetstidsramarna enligt lagen om arbetstid med mera i hushusligt arbete. Om dessa arbetstidsramar överskrider betalas assistansersättning inte ut för de överskjutande timmarna.

Exempel

Vendela bedriver assistans som egen arbetsgivare. Av tidrapporterna framgår att en av assistenterna under flera månader arbetat i genomsnitt 49 timmar per vecka. I samband med utredning om arbetstiden för denne assistent upplyser Försäkringskassan Vendela om arbetstidsreglerna i lagen om arbetstid med mera i hushusligt arbete.

Försäkringskassan bedömer efter utredning att det inte finns särskilda skäl för att godta längre arbetstid än 40 timmar per vecka. Eftersom assistenten fortsätter att arbeta mer än 40 timmar per vecka beslutar Försäkringskassan att endast betala ut ersättning grundad på 40 timmars arbetsvecka för den assistenten.

Arbetstidslagen (1982:673) reglerar arbetstiden för arbetstagare som utför arbete för en arbetsgivares räkning (1 §). Lagen gäller inte arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll (2 §). I begreppet arbetstid ingår ordinarie arbetstid, övertid och jourtid. Med jourtid avses den tid då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande på arbetsstället för att vid behov utföra arbete. Den ordinarie arbetstiden får uppgå till i genomsnitt högst 40 timmar i veckan under en tid av fyra veckor. Den sammanlagda arbetstiden under en sjudagarsperiod får uppgå till högst 48 timmar i genomsnitt under en period om högst fyra månader (10 a §). En 48-timmarsvecka kan alltså bestå av högst 40 timmar ordinarie arbete plus åtta timmar jour.

Det finns ingen skyldighet för Försäkringskassan att göra en anmälan till Arbetsmiljöverket om en personlig assistent arbetar mer än vad arbetstidslagen (1982:673) eller lagen (1970:943) om arbetstid med mera i hushusligt arbete medger. Försäkringskassan har möjlighet att informera Arbetsmiljöverket om detta, men endast om uppgifterna inte omfattas av sekretess. En sekretessprövning enligt 28 kap. 1 § OSL måste göras. Om det kan anses vara till men för den försäkrade att vi lämnar ut uppgifter om att han eller hon själv (om han eller hon själv anställer sina personliga assistenter) eller assistansanordnaren (om den försäkrade köper assistans) bryter mot arbetslagarna ska Försäkringskassan inte lämna ut dessa. I begreppet "men" ryms även fullt rättsenliga åtgärder, det vill säga åtgärder som är sanktionerade och accepterade från samhällets sida. Om den försäkrade själv anställer sina personliga assistenter måste det anses vara till men för den försäkrade att Försäkringskassan lämnar ut dessa uppgifter. Om den försäkrade köper sin assistans av en anordnare får en bedömning göras från fall till fall.

Endast om den försäkrade samtycker till det kan uppgifterna lämnas ut utan en sekretessprövning (10 kap. 1 § OSL).

15.7.1 Metodstöd – informera Arbetsmiljöverket

Om en personlig assistent arbetar mer än vad arbetstidslagarna tillåter bör du kontakta den försäkrade och anordnaren och påtala att en assistent arbetar i en större utsträckning än tillåtet. Om ingen ändring sker bör Försäkringskassan överväga om anmälan ska göras till Arbetsmiljöverket. Du måste då göra en sekretessprövning för att kunna bedöma om en anmälan ska göras. Se vägledningen 2001:3 Offentlighet eller sekretess.

15.8 Tid som jämställs med lämnad assistans

Med lämnad assistans enligt 51 kap. 14 § SFB jämställs tid efter det att den försäkrade har avlidit eller tagits in på institution eller liknande, i den mån assistenten inte kan få ett annat godtagbart arbete och därför får lön från den försäkrade. Detta gäller dock högst under den tid som motsvarar uppsägningstiden enligt lag (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Bestämmelsen innebär att det endast är den försäkrade som själv anställer sina assistenter som får jämställa en viss tid med utförd assistans. (KRNG mål nr 876-05)

Uppsägningstiden regleras i 12 § lagen om arbetstid med mera i husligt arbete. I denna lag finns en grundläggande regel om minst en månads uppsägningstid för både arbetsgivare och arbetstagare. När arbetsgivaren säger upp den anställda är uppsägningstiden två månader om arbetstagaren har varit anställd sammanlagt minst fem år och tre månader om den sammanlagda anställningstiden är minst tio år.

För att utbetalning ska kunna göras för den aktuella tiden måste den försäkrade eller dennes dödsbo kan visa ett avtal där assistentens uppsägningstid framgår och att assistenten inte erbjudits ett annat arbete som kan anses vara godtagbart under uppsägningstiden.

Om det är skäligt att kräva att arbetsgivaren bereder arbetstagaren annat arbete hos sig är en uppsägning inte sakligt grundad (7 § LAS).

På tidsredovisningen till Försäkringskassan ska den försäkrade eller dödsboet ange den tid för vilken ersättning yrkas (13 § RFFS 1993:24). Det är den tid som assistenten skulle ha arbetat om den försäkrade inte vårdats på institution eller avlidit som ska anges. Den tid då assistenten kunnat beredas ett annat godtagbart arbete under uppsägningstiden ska inte anges på blanketten. Se även kapitel 15.

Vid sjukhusvistelse är det lämpligt att kontrollera om Försäkringskassan redan tagit ställning till assistans under en sjukhusvistelse (106 kap. 24 § SFB).

Utbetalningen grundas på redovisat antal timmar multiplicerat med schablonbeloppet (51 kap. 11 § SFB) eller de redovisade kostnaderna om det är i samband med slutavräkning.

Den tid för vilken assistenten får sjuklön av den försäkrade jämställs med lämnad assistans (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Endast tid för vilken den som själv anställer sina assistenter får jämföras med lämnad assistans. Assistansersättning betalas alltså ut för en assistents sjuklönekostnad bara till den som är egen arbetsgivare för sina assistenter. Den som köper assistans av ett assistansföretag eller en kommun får inte assistansersättning för assistentens sjuklönekostnad. På tidsredovisningen till Försäkringskassan ska därför bara den som själv anställer sina assistenter redovisa de timmar för vilka sjuklön betalats.

Assistenten får ingen ersättning för den första dagen i sjuklöneperioden (karensdag). De följande dagarna i sjuklöneperioden reduceras assistentens lön och andra anställningsförmåner (6 och 7 §§ lagen [1991:1047] om sjuklön). Se även avsnitt 16.1.

Exempel

Karin som själv anställt sina assistenter avled den 1 mars. Hon hade tre assistenter varav två hade en månads uppsägningstid och den tredje två månaders uppsägningstid. Dödsboet sade upp assistenterna den 1 mars.

Assistansersättning betalas ut till dödsboet för de timmar assistenterna skulle ha arbetat hos Karin under respektive assistents uppsägningstid, under förutsättning att de inte kan få ett annat godtagbart arbete.

15.9 Förverkande, utmätning och överlåtelse

Assistansersättningen förverkas om ersättningen inte tagits ut före utgången av det andra året efter det att beloppet förfallit till betalning. Ersättningen får inte utmätas eller överlåtas. Det innebär att den försäkrades fordran på assistansersättning hos Försäkringskassan inte kan utmätas. Det går inte heller att överlåta ersättningen förrän den förfallit till betalning (107 kap. 9 § SFB).

Exempel

Slutavräkning görs i april 2011 för fem av de sex månader som ingår i perioden. Räkning saknas för en månad. Om räkningen för den saknade månaden kommer in efter den 31 december 2013 kan någon utbetalning inte göras eftersom ersättning för den månaden är förverkad enligt 107 kap. 12 § SFB. Om räkningen kommer in senast den 31 december 2008 kan utbetalning göras om det finns särskilda skäl (10 § RFFS 1993:24).

16 Redovisning och avräkning

Detta kapitel behandlar

- tidsredovisning
- räkning för assistansersättning
- inlämningsdag
- månatlig avräkning
- slutavräkning
- kostnadsredovisning vid förhöjt timbelopp
- slutavräkning vid interimistiska beslut
- slutavräkning före periodens slut
- tilläggsräkning

16.1 Tidsredovisning

Den som beviljats assistansersättning ska för varje månad redovisa antalet utförda assistanstimmar på ett särskilt formulär, TIDSREDOVISNING (FK 3059). Uppgifterna ska lämnas för varje namngiven personlig assistent som anlitats under månaden. Assistenten ska bestyrka de uppgifter som lämnats på blanketten (13 § RFFS 1993:24). Bestämmelsen gäller för alla som arbetat som personlig assistent oavsett vilken relation hon eller han har till den försäkrade.

Den personliga assistenten styrker vanligen uppgifterna genom sin namnteckning. Om det sker på elektronisk väg är ett minimikrav, oavsett hur den tekniska lösningen ser ut, att de bestyrkta uppgifterna lagras under fyra år efter utbetalning och att det går att ta fram uppgifterna i läsbar form (Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om gallring [RA-MS 2000:27]).

Försäkringskassan får medge att uppgifterna i ett ärende lämnas på ett annat formulär (13 § RFFS 1993:24). Det är lämpligt att ge ett sådant medgivande om de uppgifter som lämnas överensstämmer med de uppgifter som begärs enligt det fastställda formuläret.

Den som själv anställer sina personliga assistenter ska också redovisa antal timmar som sjuklön betalats ut till den ordinarie assistenten (6 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Den som köper sin assistans ska inte redovisa timmar för vilka sjuklön betalats utan endast timmar då man faktiskt har fått assistans.

Ibland kan det visa sig att den försäkrade fått personlig assistans vid andra tider på dygnet än vad som framgår av Försäkringskassans utredning. Personen kan själv bestämma när på dygnet hon eller han behöver assistans. Det finns därför normalt ingen anledning för Försäkringskassan att utreda detta närmare. Detsamma gäller om hon eller han valt att ta ut beviljade as-

sistanstimmar som jourtimmar eller tvärtom. Vid en omprövning kan det däremot vara lämpligt ta upp sådant med den försäkrade. Förläggning av assistanstid inom barnomsorg, skola eller daglig verksamhet är dock bara tillåtet om Försäkringskassan beviljat timmar i någon av dessa verksamheter. Se även avsnitt 17.2.

16.1.1 Undantag från att lämna in tidsredovisning

Försäkringskassan får besluta att den försäkrade beviljas undantag från kravet på att lämna in tidsredovisning i de fall hon eller han kan visa motstående uppgifter på något annat sätt. Förutsättningen är att uppgifterna grundas på en redovisning som är ordnad på ett betryggande sätt (13 § RFFS 1993:24).

Det är endast den försäkrade själv som kan beviljas undantag. Men hon eller han kan utfärda en fullmakt till en fysisk person hos assistansanordnaren så att denne kan begära undantag för den försäkrades räkning. Även i denna situation är det dock alltid den försäkrade själv som beviljas undantag.

I allmänna råd RAR 2002:6 till 13 § RFFS anges följande:

Försäkringskassan bör endast bifalla en sådan begäran om den försäkrade kan visa att assistansanordnaren

- sedan tidigare är etablerad som anordnare
- har tillfredsställande rutiner för tidsredovisning så att föreskrifterna om redovisning kan följas och
- är villig att visa Försäkringskassan sin tidsredovisning om Försäkringskassan begär det.

För att få en uppfattning om hur redovisningen sköts är det lämpligt att den försäkrade lämnar in tidsredovisningar för ett antal månader innan ett undantagande beviljas. Beslutet om att bevilja undantag bör vara skriftligt och gälla tills vidare eller för en viss tid.

Om Försäkringskassan beviljar undantag bör Försäkringskassan kontrollera att tidsredovisningen utförts enligt föreskrifterna. Kontrollen bör ske minst en gång vartannat år och omfatta assistans som utförts under minst en månads tid. (RAR 2002:6 till 13 § RFFS)

Av beslutet om undantag från kravet på tidsredovisning ska det framgå vilken period undantaget avser. Detta följer av allmänna förvaltningsrättsliga principer. Det ska även framgå att Försäkringskassan kan återkalla undantaget om förutsättningarna som legat till grund för beslutet ändras. Den försäkrade kan när som helst häva Försäkringskassans undantag.

16.1.2 Uppgifter saknas

Skulle det visa sig att inlämnade tidsredovisningar inte är kompletta är det lämpligt att Försäkringskassan utreder varför uppgifterna saknas. Samma

sak gäller om Försäkringskassan upptäcker brister vid en kontroll. I första hand bör Försäkringskassan informera om de regler som gäller.

Det kan i sammanhanget nämnas att det finns möjlighet att under vissa förhållanden betala ut assistansersättningen till en kommun eller till någon annan person för att användas till kostnader för personlig assistans för den försäkrade. Detta gäller om den försäkrade till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller någon annan liknande orsak är ur stånd att själv ha hand om ersättningen (51 kap. 18 § SFB).

16.2 Räkning för assistansersättning

Den försäkrade ska efter utgången av varje månad lämna en sammanställning av de uppgifter om utförda assistanstimmar som finns på tidsredovisningarna till Försäkringskassan. Sammanställningen ska göras på blankett RÄKNING – ASSISTANSERSÄTTNING (FK 3057) (13 § RFFS 1993:24). Tid för vård på sjukhus ska också redovisas på blanketten. Se avsnitt 9.3. Den försäkrade ska underteckna räkningen på heder och samvete (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om den försäkrade har god man eller förvaltare är det normalt den gode mannen/förvaltaren som företräder honom eller henne i kontakterna med Försäkringskassan. Det innebär att räkningen kan undertecknas av den gode mannen/förvaltaren om det kan anses ingå i uppdraget (bevaka huvudmannens rätt). Även i de fall undertecknande sker av den gode mannen/förvaltaren ska detta göras på heder och samvete.

Om en god man/förvaltare vägrar att underteckna räkningen eller har strukit över texten ”heder och samvete”, bör Försäkringskassan utreda orsaken till detta. Det kan då komma fram att det är omöjligt för den försäkrade eller den gode mannen/förvaltaren att intyga riktigheten av uppgifterna på räkningen. Om den gode mannen/förvaltaren till exempel rent faktiskt inte kan uttala sig om hur många timmars assistans som den försäkrade tagit emot, kan denne av naturliga skäl inte intyga uppgifterna på heder och samvete. På samma sätt kan det vara omöjligt för den försäkrade att skriva under på heder och samvete om han eller hon på grund av sin sjukdom eller sin funktionsnedsättning saknar möjlighet att bedöma hur många assistanstimmar som lämnats.

För att bedöma om assistansersättning ändå kan betalas ut bör Försäkringskassan ta ställning till om man på annat sätt kan förvissa sig om att personen har fått personlig assistans. Ett sätt kan vara att med tidsredovisningen som grund bedöma om utbetalning kan göras. Ett annat sätt är att assistenternas handledare bekräftar, exempelvis genom sin namnteckning, att assistans har utförts i en viss omfattning. Dessa exempel är inte att jämföras med att den försäkrade lämnat uppgifter på heder och samvete, men de utgör ett kompletterande underlag för handläggaren att bedöma om ersättning ändå ska betalas ut.

Räkningen utgör ett viktigt kontrollinstrument inom assistansersättningen och undertecknande på heder och samvete ska göras om det inte är omöjligt.

Det är alltså endast undantagsvis som det kan göras utbetalningar som grundas på en räkning som inte är undertecknad.

Se vidare om heder och samvete samt god man, förvaltare och ombud i avsnitt 7.2. Se även om undertecknande av ansökan i avsnitt 3.1.

Om en försäkrad, som inte har god man eller förvaltare, på grund av sitt funktionshinder saknar möjlighet att själv skriva under räkningen, kan han eller hon ge sitt samtycke till att någon annan skriver under på heder och samvete, t.ex. ett ombud. Ett sådant samtycke fråntar inte den försäkrade från sitt ansvar. Se även om undertecknande efter samtycke i vägledningen 2004:7 Försäkringskassan och förvaltningslagen.

16.3 Inlämningsdag

Både tidsredovisningarna och räkningen ska vara Försäkringskassan till handa senast den 5 i andra månaden efter den månad redovisningen avser. Den månad som räkningen avser kallas redovisningsmånaden. Om redovisning inte har skett till Försäkringskassan senast den 5 i andra månaden efter redovisningsmånaden, får Försäkringskassan innehålla eller sätta ned månadsutbetalningen till dess redovisning skett (14 § RFFS 1993:24).

Exempel

Assistansersättningen för augusti betalas ut med ett preliminärt belopp den 20 augusti. Tidsredovisning och räkning för augusti ska vara inlämnade till Försäkringskassan senast den 5 oktober. Om handlingarna för augusti kommer in efter den 5 oktober görs ingen preliminär utbetalning för oktober månad.

Uppgifterna som den försäkrade lämnar på räkningen ligger till grund för den kommande slutavräkningen. Uppgifterna är därför av stor betydelse.

16.4 Månatlig avräkning

En avräkning (kvittning) för större avvikelser under en viss månad, i förhållande till det preliminärt beräknade timantalet för samma månad, ska göras på kommande månadsutbetalning. Detta ska ske om antalet redovisade assistanstimmar under en månad avviker mer än 10 procent från det timantal som den preliminära utbetalningen för månaden grundat sig på. Avräkningen ska göras med schablonbeloppet eller med det förhöjda timbeloppet (8 § RFFS 1993:24).

Månadsavräkning som medför tilläggsutbetalning ska bara ske om antalet resterande timmar för de återstående månaderna i tidsperioden inte understiger antalet beviljade assistanstimmar för dessa månader med mer än 10 procent (8 § RFFS 1993:24). Denna regel har tillkommit för att förhindra att den försäkrade i slutet av en tidsperiod får en stor tilläggsutbetalning, fastän de återstående timmarna för perioden inte räcker. Detta skulle leda till ett

stort överuttag av timmar med åtföljande återbetalning för den försäkrade vid slutavräkningen.

Antalet assistanstimmar avrundas vid avräkningen till närmaste hel timme. 30 minuter avrundas uppåt (12 § RFFS 1993:24).

I det följande beskrivs närmare hur avräkningen görs när personen redovisat färre timmar under en månad än det antal timmar hon eller han har fått ersättning för. Därefter beskrivs det motsatta fallet, det vill säga att personen har redovisat fler assistanstimmar än hon eller han fått ersättning för.

16.4.1 Färre timmar

Om personen har utnyttjat färre timmar under en månad än hon eller han fått preliminär ersättning för påverkas kommande månadsutbetalning endast om skillnaden är större än 10 procent. Då minskas kommande månadsutbetalning med ett belopp som motsvarar det antal timmar som överstiger 10 procent. Antalet överstigande timmar multipliceras då med schablonbeloppet eller beviljat förhöjt timbelopp (8 § RFFS 1993:24).

Den försäkrade har i tabellen nedan för månad 3 redovisat att han eller hon under månaden har använt 23 timmar färre än det genomsnittliga beräknade antalet. Det antal timmar som avviker mer än 10 procent är 6 timmar. Assistansersättning motsvarande dessa timmar avräknas som ett avdrag på kommande månadsutbetalning.

16.4.2 Fler timmar

Om personen har använt fler timmar under en månad än hon eller han preliminärt fått ersättning för, kan en tilläggsutbetalning göras under följande två förutsättningar. För det första måste det antal assistanstimmar som personen använt under månaden överstiga det antal hon eller han fått preliminär ersättning för med minst 10 procent. För det andra måste det finnas minst 90 procent kvar av det antal beviljade timmar som hänförs till de månader som är kvar i perioden. Eventuell tilläggsutbetalning görs på den kommande månadsutbetalningen. Timersättningen baseras på schablonbeloppet eller beviljat förhöjt timbelopp (8 § RFFS 1993:24).

Exempel

Oskar har beviljats 1 040 assistanstimmar för en tidsperiod på sex månader. Detta motsvarar efter avrundning 173 timmar/månad. Oskar har i nedanstående tabell under månad 2 använt fler assistanstimmar än de genomsnittligt beviljade assistanstimmarna för månaden. Han har använt 195 timmar i stället för 173 timmar. En 10-procentig avvikelse från 173 timmar är 17,3 avrundat till 17 timmar. Den totala avvikelsen är 22 timmar och det antal som överstiger 10 procent är 5 timmar.

För att kunna göra en tilläggsutbetalning måste det återstå minst 90 procent av antalet timmar för de återstående fyra månaderna, det vill säga $90 \text{ procent} \times (4 \times 173) = 623$ timmar. Görs en tilläggsutbetalning

motsvarande 5 timmar, återstår 687 timmar för fyra månader, vilket överstiger 623 timmar. En tilläggsutbetalning görs därför baserad på schablonbeloppet eller beviljat förhöjt timbelopp. Timbeloppet i exemplet är 219 kronor (år 2006).

Tabell 1: Exempel på redovisning av månatlig avräkning

	Preliminär utbetal- ning Tim kr	Redovisad kostnad Tim kr	Hela avvikelsen Tim	Avvikelse som över- stiger 10 % tim
Månad 1	173 * 219	176 * 219	+3	–
Månad 2	173 * 219	195 * 219	+22	+5
Månad 3	173 * 219	150 * 219	–23	–6
	+5 * 219			
Månad 4	173 * 219	205 * 219	+32	+15
	–6 * 219			
Månad 5	173 * 219	155 * 219	–18	–1
	+15 * 219			
Månad 6	173 * 219	173 * 219	–	–
	–1 * 219			
Summa tim	1 051	1 048		
Summa kr	233 235	230 826		

16.5 Slutavräkning

Den försäkrade ska redovisa att assistansersättningen har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (11 a § förordningen [1993:1091 om assistansersättning]). Redovisningen ska första gången göras vid slutavräkningen för den period som i sin helhet har beviljats fr.o.m. den 1 juli 2008 eller senare. Om assistansersättning exempelvis har beviljats för perioden april 2008 t.o.m. september 2008, ska redovisningen inte göras förrän efter den period som sedan beviljas, till exempel för oktober 2008 t.o.m. mars 2009. (Övergångsbestämmelserna till lagen [2008:202] om ändring i lagen [1993:389] om assistansersättning).

På räkningen för den sista månaden i varje tidsperiod för vilken assistanstimmar beviljats eller slutavräkning ska ske enligt 11 § RFFS 1993:24 ska den som köpt assistans redovisa hur stor del av assistansersättningen som

använts för köp av assistans. Om assistansanordnaren är en fysisk person ska den som köpt assistans intyga att anordnaren har F-skattsedel (13 § RFFS 1993:24). Ett innehav av F-skattsedel anses vara visat om det exempelvis på avtalet med anordnaren har angivits att denna har F-skattsedel. Om denna anordnare inte har F-skattsedel innebär detta att den försäkrade ska betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag på samma sätt som om han eller hon själv anställer assistenter. Den försäkrade ska i sådant fall också redovisa på samma sätt som den som själv anställt sina personliga assistenter. Om anordnaren är en juridisk person (aktiebolag, handelsbolag, ekonomisk eller ideell förening) bör denne också ha F-skattsedel eftersom den försäkrade i annat fall måste göra skatteavdrag vid varje tillfälle ersättning- en betalas ut. Om detta inte görs kan Skatteverket i efterhand kräva den försäkrade på skattebeloppet.

På den ovan nämnda räkningen ska den som själv anställt personliga assistenter redovisa uppgifter om samtliga kostnader för personliga assistenter som hon eller han har haft under perioden (13 § RFFS 1993:24).

Den assistansersättning som inte använts till att köpa personlig assistans eller till att betala kostnader för personliga assistenter ska betalas tillbaka till Försäkringskassan (51 kap. 20 § SFB).

En slutavräkning ska göras senast två månader efter utgången av varje tidsperiod för vilken assistansersättning beviljats. Slutavräkningen innebär att antalet utförda assistanstimmar ska räknas av mot antalet beviljade timmar för vilka assistansersättning har betalats ut. Om antalet utförda assistanstimmar är högre än antalet beviljade timmar begränsas antalet utförda timmar till det beviljade antalet. För den som själv anställt personliga assistenter och för den som beviljats assistansersättning med förhöjt timbelopp görs vid slutavräkningen också en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme mot den utbetalade tidsersättningen under perioden (10 § RFFS 1993:24). Normalt sett räcker det med redovisningen på räkningen men om Försäkringskassan finner anledningen till det ska den försäkrade på begäran visa underlaget till de redovisade kostnaderna (13 § RFFS 1993:24). Försäkringskassan får minska månadsutbetalningen till dess att den försäkrade har skickat in uppgifterna (14 § RFFS 1993:23).

Medför slutavräkningen att ersättning ska betalas tillbaka får Försäkringskassan hålla inne ett skäligt belopp för att räkna av det som har betalats för mycket (10 § RFFS 1993:24, 108 kap. 22 § SFB). Detta sker i regel automatiskt i IT-stödet för assistansersättning.

Om det är stor skillnad mellan beviljade och utnyttjade timmar och kvittning görs vid kommande preliminär utbetalning är det lämpligt att Försäkringskassan tar kontakt med den försäkrade och informerar om detta och eventuell möjlighet att dela upp det belopp som betalats ut för mycket.

16.5.1 Särskilda skäl för utbetalning efter slutavräkning

Sedan slutavräkning gjorts för en period får utbetalning för den perioden endast ske om det finns särskilda skäl (10 § RFFS 1993:24).

Löne- och lönebikostnader

Med särskilda skäl bör avses löne- och lönebikostnader som hör till en period för vilken slutavräkning skett men som förfaller till betalning under en senare tidsperiod (RAR 2002:6 till 10 § RFFS 1993:24). Eftersom lagändringen den 1 juli 2008 för den som själv anställt assistenterna innebär att det inte går att spara assistansersättning mellan avräkningsperioder kan det innebära svårigheter för denne att få medel till dessa kostnader. Syftet med rekommendationen är därför att underlätta för den som själv anställer sina assistenter att kunna betala lönekostnader som uppstår under en avräkningsperiod men som hör till en tidigare period. En förutsättning för att utbetalning ska göras för en senare period är att löne- och lönebikostnaderna varit lägre under den tidigare perioden och att timbeloppet, sett över en ettårsperiod, inte överstiger schablonbeloppet.

Saknad räkning och tilläggsräkning

Om det saknas en räkning för någon månad görs inte någon slutavräkning för den aktuella perioden. En slutavräkning ska alltid göras för en period (51 kap. 15 § SFB). Därför är det lämpligt att Försäkringskassan påminner den försäkrade om att lämna in räkning. Om underlaget ändå inte kommer in utgår Försäkringskassan vid slutavräkningen från att personen inte fått någon assistans under den månaden, dvs. antalet assistanstimmar sätts till 0 för den månaden. Det kan också komma in en räkning som innehåller tilläggsuppgifter eller som ersätter en redan inlämnad räkning (en tilläggsräkning).

Om den saknade räkningen eller tilläggsräkningen kommer in sedan slutavräkning gjorts för den period som räkningen avser får utbetalning göras om orsaken till det sena uppgiftslämnandet beror på ett enstaka förbiseende eller någon liknande omständighet (RAR 2002:6 till 10 § RFFS 1993:24).

Med tilläggsräkning avses en räkning som redovisar lämnade assistanstimmar inom ramen för ett gällande beslut. En räkning med anledning av ett beslut eller en dom om fler timmar för retroaktiv tid ska inte ses som en tilläggsräkning. Om någon har ansökt om fler timmar kan Försäkringskassan inte kräva att han eller hon redovisar de timmarna innan det finns ett beslut eller en dom om att fler timmar har beviljats. Frågan om utbetalning grundad på en räkning, som utvisar fler timmar, kan därför inte prövas enligt den ovan nämnda rekommendationen om särskilda skäl.

16.5.2 Kostnadsredovisning vid förhöjt timbelopp

En försäkrad som beviljats assistansersättning med förhöjt timbelopp ska redovisa samtliga kostnader för assistansen i samband med slutavräkningen (7 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning). Detta gäller både om den försäkrade anställer egna assistenter eller köper assistans (13 § RFFS 1993:24).

Redovisningen ska göras på räkningen för den sista månaden i varje tidsperiod. Om slutavräkning ska göras före tidsperiodens utgång på grund av att rätten till assistansersättning upphört eller ändrats, ska kostnadsredovisningen göras på räkningen för den sista månaden i den förkortade perioden.

På så sätt kommer alltid redovisningen att göras för den tid som slutavräkningen omfattar (11 § RFFS 1993:24).

För den som beviljats utbetalning med ett förhöjt timbelopp görs också en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme för den utförda assistansen mot den timersättning som Försäkringskassan betalat ut för perioden.

Den försäkrade ska visa underlaget till kostnaderna som redovisats på räkningen om Försäkringskassan begär det (13 § RFFS 1993:24). Underlaget kan variera från fall till fall beroende på vilken grund och för vilka slag av kostnader personen beviljats ett förhöjt timbelopp.

I avvaktan på att den försäkrade styrker uppgifterna får Försäkringskassan sätta ned månadsutbetalningen till dess underlaget har visats (14 § RFFS 1993:24).

Metodstöd – fastställa timbeloppet för period över årsskifte

Ta ställning till om du kan godkänna de redovisade kostnaderna. Räkna där-
efter ut genomsnittskostnaden per använd timme för hela perioden. Denna
genomsnittskostnad ska du registrera för tid före årsskiftet och den får inte
överstiga det årets högsta möjliga timbelopp (om den inte redan är registre-
rad). Eftersom det är svårt att veta om kostnaderna hänför sig till före eller
efter årsskifte kan du förutsätta att kostnaderna är högre efter årsskiftet.
Kostnaden för tiden före årsskiftet drar du av från hela periodens kostnad
varefter summan delas med antalet använda timmar för tid efter årsskiftet.
Det genomsnittliga timbeloppet som du får fram ska du registrera om räk-
ningarna som avser tid efter årsskiftet med.

Exempel

Parthena är beviljad 4 020 timmar per sexmånadersperiod och har as-
sistansersättning med förhöjt timbelopp. Hon har använt 3 980 timmar
under perioden november 2008–april 2009. De redovisade och god-
kända kostnaderna är 1 066 640 kronor för perioden. Parthena har an-
vänt 1 400 timmar under 2008. Kostnaden för 2008 blir 371 000 kro-
nor (1 400 timmar x 265 kr som är det högst timbeloppet 2008). För
att beräkna genomsnittlig timkostnad för 2009 minskar du 1 066 640
kr med 371 000 kr vilket ger 695 640 kronor. Denna summa delas
med 2 580 timmar som är resterande timmar i avräkningsperioden
(3 980 – 1 400 = 2 580 timmar). Om du alltså delar 695 640 kr med
2 580 timmar blir resultatet en kostnad på 269, 628 kronor per timme
för 2009. Beräkningen innebär att Parthena har rätt till följande be-
lopp.

Utbetalning för 2008: 371 000 kr (1 400 timmar x 265 kr).

Utbetalning för 2009: 695 640 kr (2 580 timmar x 269,628 kr).

Totalt för perioden: 1 066 640 kr

16.5.3 Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen

De kostnader som redovisas inför slutavräkningen kan vara högre eller lägre än de kostnader som det förhöjda timbeloppet grundas på. Då är det lämpligt att Försäkringskassan utreder anledningen till detta.

Om en högre kostnad visar sig bero på sådana omständigheter som utgör särskilda skäl för ett ännu högre timbelopp, kan Försäkringskassan göra en tilläggsutbetalning för slutavräkningsperioden. Efter ansökan kan Försäkringskassan pröva om den fortsatta utbetalningen ska grundas på det högre timbeloppet. Se även avsnitt 13.2.2.

Om kostnaderna har varit lägre än beräknade, ska den försäkrade betala tillbaka till Försäkringskassan. Vid kommande utbetalning får Försäkringskassan då hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har betalats för mycket, så kallad kvittning (10 § RFFS 1993:24). Det kan inträffa att de redovisade kostnaderna varit lägre än de kostnader som beviljats. Om orsaken till de lägre kostnaderna bedöms vara av mer tillfällig natur bör en sänkning av timbeloppet inte ske för nästkommande tidsperiod (RAR 2002:6 till 7 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Exempel

Under en sexmånadersperiod har Wei beviljats assistansersättning för 1 051 timmar. Wei har också beviljats förhöjt timbelopp med 229 kronor. Antalet utförda assistanstimmar för hela sexmånadersperioden är 1 048 timmar.

Wei har fått samtliga beviljade assistanstimmar utbetalda, dvs. 1 051 timmar. Detta motsvarar 240 679 kronor ($1\,051 \times 229$) för sexmånadersperioden.

Eftersom Wei utnyttjat 1 048 timmar har han använt 239 992 kronor ($1\,048 \times 229$) för sexmånadersperioden.

Att avräkna blir 687 kronor ($240\,679 - 239\,992$). Detta belopp dras av vid kommande månadsutbetalning.

Tabell 2: Exempel på slutavräkning

Beviljade timmar	1 051 tim
Utförda timmar (faktisk användning)	1 048 tim
Redovisad kostnad 229 kr * 1 048 tim	239 992 kr
Utbetalt belopp 229 kr * 1 051 tim	240 679 kr
Beviljat belopp 229 kr * 1 051 tim	240 679 kr
Avdrag vid kommande månadsutbetalning	687 kr

För den som beviljats assistansersättning med förhöjt timbelopp görs vid slutavräkningen en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per utförd timme för assistansen mot den timersättning som Försäkringskassan betalat ut under perioden.

16.6 Metodstöd – Registrering av räkningar och reglering av återbetalning efter redovisning av köp av assistans och kostnader för personlig assistans

Detta metodstöd beskriver den praktiska hanteringen när handläggaren ska bedöma och registrera räkningar i IT-stödet både i samband med de månatliga räkningarna och i samband med slutavräkningen.

Metodstödet knyter an till stegen för att utreda, besluta och betala ut assistansersättning. Det är tillsammans med manualen för IT-stödet ett mer detaljerat stöd framför allt i aktiviteterna 3.1 Kontrollera räkning och 4.4 Registrera räkning. Metodstödet innehåller inte uppgifter om vilka transaktionskoder som ska användas. Dessa framgår av manualen för IT-stödet.

I avsnittet finns ett antal vanliga situationer, typfall, beskrivna som förekommer i samband med redovisning och räkningshantering.

16.6.1 Registrera räkning vid köp av assistans för en person med schablonbelopp

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med det aktuella schablonbeloppet för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Det gäller oavsett om räkningen är en ordinär månadsräkning eller om det är en slutavräkning.

Reglering av återbetalning av ersättning utifrån redovisning av köp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det uppkommit en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning handlar enbart om att reglera skuld/tilläggsutbetalning utifrån de använda assistanstimmarna. IT-stödet föreslår att eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. I de flesta fall ska detta förslag godtas.

Den försäkrade kan också redovisa att hela ersättningen inte använts för köp av assistans och vilket belopp som inte använts till köp. Det belopp som inte använts för köp ska betalas tillbaka. Lagg därför upp ett krav i IT-stödet. IT-stödet föreslår att skulden ska regleras vid nästa utbetalning. Om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning behöver du inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet däremot handläggas som ett återkrav.

 Exempel

Lisa har rätt att använda 2 280 timmar under en 6-månadsperiod vilket också har betalats ut till hennes assistansanordnare. När den sista räkningen för slutavräkningsperioden registrerats visar IT-stödet att Lisa bara använt 2 000 timmar. Handläggaren godtar IT-stödets förslag att reglera återbetalningen av de timmar som inte har använts på nästa utbetalning. Lisa har också fyllt i uppgift på räkningen att hon inte använt 1 000 kronor till köp av assistans och att detta belopp får dras av på nästa utbetalning. Handläggaren lägger upp ett krav på 1 000 kronor i IT-stödet och anger att kravet ska regleras på nästa utbetalning.

16.6.2 Registrera räkning vid beviljat förhöjt timbelopp samt för den som är arbetsgivare till sina assistenter

Uträkning och registrering av månatliga räkningar och räkningen vid en slutavräkning ska göras på olika sätt för en assistansberättigad som har förhöjt timbelopp eller är arbetsgivare till sina assistenter.

Registrering av räkningar som inte är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med aktuellt schablonbelopp för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Detta gäller även för den som beviljats förhöjt timbelopp oavsett om han eller hon är arbetsgivare till sina assistenter eller köper sin assistans.

Registrering av räkning som är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen.

Innan räkning vid slutavräkning registreras ska du besluta om fastställt timbelopp (vid beviljat förhöjt timbelopp). Om den försäkrade är arbetsgivare till sina assistenter, kontrollera vilket genomsnittligt timbelopp som kostnadsredovisningen visar (gäller enbart vid schablonbelopp).

Innan du registrerar en räkning vid slutavräkning för någon som beviljats förhöjd timersättning eller som är arbetsgivare till sina assistenter ska du ta ställning till vissa faktorer som påverkar vad som ska registreras och i vilken ordning dessa registreringar görs.

- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är lägre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Ta bort tidigare registrerade räkningar för slutavräkningsperioden ur systemet och registrera dem igen med det slutliga timbeloppet x antal använda assistanstimmar. Registrera därefter den sista räkningen för perioden med slutligt timbelopp x antal använda assistanstimmar.

- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är högre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Om du godtar den högre kostnaden gör du på samma sätt som ovan (detta gäller enbart vid förhöjt timbelopp).
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är exakt samma som tidigare utbetalt timbelopp.** I detta fall ska du endast registrera den sista räkningen för perioden. Beräkna beloppet genom att multiplicera antalet godtagna timmar med schablonbeloppet.

Återbetalning av ersättning utifrån kostnadsredovisning för arbetsgivare och redovisning av köp vid förhöjt timbelopp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det finns en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning gäller både antal använda timmar och det redovisade beloppet. IT-stödet föreslår att en eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. Godta IT-stödets förslag om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning. Du behöver inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet i stället handläggas som ett återkrav. Välj i IT-stödet att återbetalningen ska regleras manuellt.

Exempel

Niklas har rätt att använda 1 900 timmar under en 6-månadersperiod och ersättningen betalas ut med schablonbelopp till hans konto. Han är själv arbetsgivare för sina assistenter och redovisar sina kostnader för assistansen i samband med slutavräkning. Det framkommer av kostnadsredovisningen att den genomsnittliga kostnaden per timme är tre kronor lägre än schablonbeloppet och samtliga beviljade timmar är använda. Niklas har på räkningen fyllt i att eventuellt för mycket utbetald ersättning kan dras av på nästa utbetalning. Handläggaren tar bort och registrerar om samtliga räkningar utifrån det slutliga timbeloppet. IT-stödet beräknar att 5 700 kronor har betalats ut för mycket. Handläggaren godtar IT-stödets förslag att reglera skulden på nästa utbetalning.

16.6.3 Registrera en räkning för någon som både köper assistans och är arbetsgivare för sina assistenter

Registrering av räkningar som inte är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen. Multiplicera antalet godtagna timmar med det aktuella schablonbeloppet för att räkna ut det belopp som ska registreras i IT-stödet. Detta gäller även för den som beviljats förhöjt timbelopp oavsett om han eller hon är egen arbetsgivare eller köper sin assistans.

Registrering av räkning som är slutavräkning

Bedöm hur många timmars assistansersättning som ska godtas av dem som redovisats på räkningen.

Räkna manuellt fram en genomsnittlig timkostnad innan du registrerar en räkning vid slutavräkningen. Detta gäller oavsett om det finns ett beslut om förhöjd timersättning eller schablonbelopp. Räkna ut det genomsnittliga timbeloppet genom att lägga ihop det belopp som använts till köp av assistans, vilket framgår av kvitton/faktura på köp, och summan av kostnaderna för assistans. Dividera det framräknade beloppet med antalet använda timmar under perioden (framräknat timbelopp).

Innan du registrerar en räkning vid slutavräkning för någon som beviljats förhöjd timersättning eller som är arbetsgivare till sina assistenter ska du ta ställning till vissa faktorer som påverkar vad som ska registreras och i vilken ordning dessa registreringar görs.

- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är lägre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Ta bort tidigare registrerade räkningar för slutavräkningsperioden ur systemet och registrera dem igen med det framräknade timbeloppet x antal använda assistenttimmar. Registrera därefter den sista räkningen för perioden med framräknade timbeloppet.
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är högre än tidigare registrerat timbelopp** (schablonbelopp). Om du godtar den högre kostnaden gör du på samma sätt som ovan (detta gäller enbart vid förhöjt timbelopp).
- **Kostnaden per timme för slutavräkningsperioden är exakt samma som tidigare utbetalt timbelopp**. I detta fall ska du endast registrera den sista räkningen för perioden. Beräkna beloppet genom att multiplicera antalet godtagna timmar med schablonbeloppet.

Återbetalning av ersättning utifrån kostnadsredovisningen för arbetsgivare och redovisning av köp

När alla räkningar registrerats för slutavräkningsperioden kommer IT-stödet att beräkna om det uppkommit en skuld eller om den försäkrade ska ha en tilläggsutbetalning. Denna beräkning gäller både antal använda timmar och det belopp som redovisats. IT-stödet föreslår att eventuell skuld ska regleras vid nästa utbetalning. Godta IT-stödets förslag om den försäkrade angett att skulden får dras på nästa utbetalning. Du behöver inte besluta om återkrav. Om den försäkrade angett på räkningen att skulden inte ska regleras vid nästa utbetalning ska ärendet i stället handläggas som ett återkrav. Välj i IT-stödet att återbetalningen ska regleras manuellt.

Exempel

Pontus har rätt att använda 2000 timmar under en 6-månadsperiod och ersättningen betalas ut med schablonersättning till ett konto hos en redovisningsfirma. Pontus är arbetsgivare för flera assistenter men köper

också viss assistans från en kommun. Vid slutavräkningen redovisar Pontus både sina kostnader för assistans samt uppger att han köpt assistans. Alla timmar har använts men den genomsnittliga kostnaden per timme är 4 kronor under schablonbeloppet. Pontus vill inte att beloppet dras på nästa utbetalning. Handläggaren tar bort och registrerar om samtliga räkningar utifrån det slutliga timbeloppet. IT-stödet beräknar att 8000 kronor har betalats ut för mycket. Handläggaren godtar inte IT-stödets förslag att reglera vid nästa utbetalning. I stället väljs att återbetalningen ska regleras manuellt. En återkravsutredning görs och handläggaren fattar ett beslut om att återkräva 8000 kronor. Kravet läggs in som ett krav i IT-stödet.

16.7 Slutavräkning vid interimistiska beslut

Betalas assistansersättning ut enligt ett interimistiskt beslut görs slutavräkning på vanligt sätt för den tid det interimistiska beslutet gällt. En tilläggsutbetalning görs om det slutliga beslutet innebär ett högre timantal och den försäkrade har använt fler timmar än det interimistiska beslutet medgav. Om det slutliga beslutet däremot omfattar färre timmar än det interimistiska beslutet, ska återbetalning på grund av det nya beslutet endast ske i de fall som särskilt anges längre fram i kapitel 18.

16.8 Slutavräkning före periodens slut

Det kan förekomma att rätten till assistansersättning upphör före utgången av en tidsperiod för vilken assistansersättning beviljats. Slutavräkning ska då göras för de månader i perioden då assistansersättning betalats ut. Har Försäkringskassan under en löpande period fattat ett nytt beslut som medför att tidsperioden ändras, görs avräkning för de månader som assistansersättning betalats ut. De månader som omfattas av det nya beslutet tas med i den kommande slutavräkningsperioden. (11 § RFFS 1993:24)

När ett nytt beslut fattas som medför att någon slutavräkningsperiod, den föregående eller den kommande, blir kortare än fastställd period (vanligtvis sex månader) måste Försäkringskassan kontrollera att den försäkrade får ersättning enligt det nya beslutet. Det kan innebära att de beräknade slutavräkningsperioderna måste korrigeras genom en manuell beräkning av den kommande slutavräkningsperioden. Detta görs för att garantera att de månader som omfattas av det nya beslutet tas med i den kommande slutavräkningsperioden så som föreskrivs i 11 § RFFS. Om detta inte görs riskerar den försäkrade att gå miste om de timmar som faktiskt har beslutats i det nya beslutet. Grunden är att den försäkrade ska få timmar ersätta enligt det nya beslutet.

Exempel

Agata är sedan tidigare beviljad assistansersättning med 1 200 timmar per sexmånadersperiod. Slutavräkningsperioderna löper från juni månad till november månad och från december månad till maj månad.

Agata blir efter ansökan berättigad 1 500 timmar per sexmånadersperiod. De nya slutavräkningsperioderna blir från månad 10 till månad 03 och från april månad till september månad.

I och med att slutavräkningsperioden ska anpassas till det nya beslutets från och med datum blir nästkommande slutavräkningsperiod endast fyra månader när beslutet registreras i IT-stödet för assistansersättning. Den föregående slutavräkningsperioden gäller juni månad till november månad och den nya december månad till mars månad. I den föregående perioden ligger alltså två månader kvar som hör till den nya perioden. Försäkringskassan korregerar de beräknade slutavräkningsperioderna manuellt så att den försäkrade får ersättning för alla timmar den har rätt till enligt det nya beslutet.

Om Försäkringskassan överväger att fatta ett beslut som medför att innevarande tidsperiod förkortas, är det lämpligt att Försäkringskassan informerar den försäkrade om de konsekvenser ett sådant beslut kan få på slutavräkningen för den förkortade perioden. Det kan exempelvis handla om att den försäkrade har utnyttjat ett färre antal timmar i början av perioden och ”sparat” ett antal timmar till slutmånaden i perioden, men som han eller hon i och med ett nytt beslut kan gå miste om och dessutom riskera återbetalningsskyldighet för. Det kan också handla om att den försäkrade måste redovisa samtliga kostnader om han eller hon själv anställer assistenterna och den nya perioden i sin helhet omfattar juli månad 2008 eller senare.

Om den försäkrade byter assistansanordnare under en tidsperiod går det inte att göra slutavräkning för olika anordnare under samma period. De ekonomiska konsekvenserna på grund av ett byte av anordnare kan den försäkrade reglera i avtal med anordnarna.

17 Ändrade förhållanden och omprövning

Detta kapitel behandlar

- anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt nedsättning/indragning
- omprövning av rätten till assistansersättning.

17.1 Anmälnings- och uppgiftsskyldighet samt nedsättning/indragning

Förutsättningarna för om en person har rätt till assistansersättning kan ändras av olika anledningar efter det att hon eller han har beviljats ersättningen. Den som får assistansersättning är därför skyldig att genast anmäla till Försäkringskassan om förhållandena ändras så att rätten till assistansersättning påverkas (110 kap. 46 § SFB). Det finns även en skyldighet att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen (110 kap. 13 § SFB).

Försäkringskassan får fråga den försäkrade eller någon annan som kan antas kunna lämna nödvändiga uppgifter för att bedöma rätten till ersättning (110 kap. 13 § SFB). Försäkringskassan får även i samma syfte besöka den som får ersättningen (110 kap. 14 § SFB). Om den försäkrade har fått mer assistansersättning än hon eller han har rätt till, kan hon eller han bli återbetalningsskyldig. (108 kap. 2 § SFB) Se även avsnitt 7.2 och avsnitt 7.2.1.

Den försäkrade som lämnar Sverige för en tid som kan antas ha betydelse för rätten till assistansersättning ska anmäla detta till Försäkringskassan (110 kap. 45 § SFB).

Om den som är berättigad till assistansersättning låter bli att lämna uppgifter som är av betydelse eller vägrar att ta emot besök, får ersättningen dras in eller sättas ned om omständigheterna motiverar det (110 kap. 52 § SFB). Om den som får assistansersättning har legal ställföreträdare enligt föräldrabalken gäller upplysningsskyldigheten i stället denne. Detta följer av 12 kap. föräldrabalken (prop. 2008/09:200 s. 473).

17.2 Omprövning

Rätten till assistansersättning ska omprövas sedan två år förflutit från det att frågan om rätt till ersättning senast prövades och vid väsentligt ändrade förhållanden. Det innebär att tidpunkten för tvåårsomprövningen ska sättas cirka två år efter prövningen av rätten till ersättning. För en person som får assistansersättning efter det att hon eller han har fyllt 65 år får omprövning endast ske vid väsentligt ändrade förhållanden. Ändring av assistansersättning vid väsentligt ändrade förhållanden ska gälla från och med den månad då anledning till ändringen uppkom. (51 kap. 13 § SFB)

Ett beslut om assistansersättning ska gälla oförändrat under två år, om inte väsentligt ändrade förhållanden inträffar dessförinnan. Avsikten är att den försäkrade ska ha möjlighet att förutse sin ekonomiska situation. Sedan två år förflutit, eller dessförinnan vid väsentligt ändrade förhållanden, ska dock omprövning ske av om det finns förutsättningar för assistansersättning och av det antal assistanstimmar som ersättning ska kunna betalas ut för. Självfallet ska prövning också ske om personen lämnar in en ny ansökan därför att stödbehovet ökat. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 197)

Bestämmelsen om omprövning innebär följande. När Försäkringskassan fattar beslut om att bevilja fler timmar i ett redan pågående ärende flyttas nästa omprövning fram två år. Ett avslagsbeslut på ansökan om fler timmar flyttar också fram omprövningen två år. Varje prövning av assistansersättning som resulterar i fortsatt rätt till assistansersättning flyttar fram nästa omprövning två år oavsett om prövningen resulterar i ett nytt beslut, avslag på ansökan om fler timmar eller minskat antal timmar.

Det är lämpligt att tvåårsomprövningen handläggs så att beslutet skickas snarast efter det att två år passerat sedan Försäkringskassan senast prövade rätten till assistansersättning, men senast innan personen fyller 65 år.

Om det visar sig att den försäkrade kan ha rätt till ett utökat antal assistanstimmar är det lämpligt att Försäkringskassan informerar honom eller henne om att ansökan om fler timmar kan göras.

En ökning av antalet assistanstimmar på grund av väsentligt ändrade förhållanden kan endast ske med anledning av ansökan eller anmälan. Tidsredovisningen från den försäkrade kan vara en impuls till Försäkringskassan att informera om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar. Som tidigare nämnts får assistansersättning inte betalas ut för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts (51 kap. 7 § SFB). Bestämmelsen om omprövning innebär i de flesta fall att varje prövning som medför att en person fortfarande har rätt till assistansersättning flyttar fram nästa prövning två år. Följande prövningssituationer kan uppstå vid en ansökan/anmälan om fler timmar, en tvåårsomprövning eller en prövning på grund av väsentligt ändrade förhållanden:

- a) Prövning före eller efter tvåårsgränsen: Det finns rätt till ersättningen med färre antal, samma antal eller fler antal timmar. Nästa omprövning flyttas fram två år.
- b) Prövning efter tvåårsgränsen: Det finns inte någon rätt till ersättning oavsett anledning. Ersättningen dras in. Någon omprövning om två år blir därför inte aktuellt.
- c) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns rätt till assistansersättning. Nästa omprövning flyttas fram två år eftersom beslut fattats om fortsatt rätt till ersättningen.
- d) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns väsentligt ändrade förhållanden som medför minskning av ersättning. Rätt till fortsatt assistansersättning finns varför nästa omprövning blir om två år.

e) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar men det finns väsentligt ändrade förhållanden som medför att det inte finns rätt till fortsatt assistansersättning varför indragning sker. Någon omprövning om två år blir därför inte aktuellt.

f) Prövning före tvåårsgränsen: Avslag på ansökan om fler timmar. Väsentligt ändrade förhållanden finns inte. Ändrad normering inom Försäkringskassan skulle medföra en indragning. Eftersom förhållandena inte ändrats för den försäkrade och eftersom assistansersättningen ska få behållas oförändrad under två år görs en omprövning sedan två år gått efter föregående beslut.

Exempel

Biljana beviljas assistansersättning i juni 2008. I februari 2009 lämnar hon in en ansökan om fler assistanstimmar. I juni 2009 beviljas Biljana assistansersättning för de ansökta timmarna. Tidpunkten för nästa omprövning blir i juni 2011.

Exempel

Klas beviljas assistansersättning i juni 2008. I februari 2009 lämnar han in en ansökan om fler assistanstimmar. I juni 2009 avslås ansökan om fler timmar. Klas bedöms ha rätt till samma antal timmar som han beviljades i juni 2008. Tidpunkten för nästa omprövning blir juni 2011.

Exempel

Arja beviljas assistansersättning i juni 2008. I februari 2009 lämnar hon in en ansökan om fler assistanstimmar. Utredningen visar att Arjas behov av assistansersättning har minskat på grund av förbättring i hennes tillstånd. Väsentligt ändrade förhållanden bedöms därför finnas. I juni 2009 beviljas Arja assistansersättning för ett färre antal timmar. Tidpunkten för nästa omprövning blir i juni 2011.

18 Återbetalning av assistansersättning

Detta kapitel behandlar

- återbetalning
- eftergift
- kvittning
- interimistiska beslut

En utförligare beskrivning av reglerna för återkrav finns i vägledning 2005:3 Återkrav.

18.1 Regeländringen den 1 juli 2008 om återbetalning

Assistansersättning betalas ut endast under förutsättning att den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB). Om den försäkrade inte har använt hela ersättningen för att köpa assistans eller betala kostnader för personliga assistenter ska den delen av ersättningen utan uppmaning betalas tillbaka till Försäkringskassan. Återbetalning ska göras senast i samband med slutavräkningen enligt 51 kap. 20 § SFB).

De nya bestämmelserna tillämpas på assistansersättning som beviljas för tid efter ikraftträdandet, dvs. för den period som i sin helhet har beviljats tidigare fr.o.m. den 1 juli 2008 eller senare. Om assistansersättning exempelvis har beviljats för perioden april 2008 t.o.m. september 2008, ska de nya reglerna inte tillämpas förrän efter den period som sedan beviljas, till exempel för oktober t.o.m. mars 2009. (Övergångsbestämmelserna till lagen [2008:202] om ändring i lagen [1993:389] om assistansersättning). Om den försäkrade inte självant betalar tillbaka den del av ersättningen som inte har använts för kostnader för personlig assistans får Försäkringskassan, i likhet med när det antal timmar som beviljats inte har använts, besluta om återbetalning enligt reglerna i tidigare 16 § LASS (numera 108 kap. 2§ SFB) (prop. 2007/08:61, s. 26).

Den som köper assistans

Utgångspunkten för den som köper assistans är att han eller hon ska få assistans i den omfattning som avtalats. Om den försäkrade sedan, till exempel på grund av sjukhusvistelse eller av något annat skäl, inte får någon assistans ska assistansersättningen betalas tillbaka eftersom den inte resulterat i assistans i den omfattning som avtalet anger. (Prop. 2007/08:61, s. 25). Detta gäller den assistansersättning som vid slutet av en avräkningsperiod inte har använts. Timmar som inte används till exempel i början av en avräkningsperiod kan alltid användas senare under förutsättning att det sker under samma avräkningsperiod.

Genom bestämmelsen i 51 kap. 4 § SFB har det blivit klarlagt vilken typ av affärshändelse det är fråga om när en försäkrad anlitar en assistansanordnare, nämligen ”köp”. Detta innebär att så kallade klientmedelskonton (avräkningskonton) inte längre kan användas i bokföringen hos assistansanordnarföretaget. De medel (assistansersättning) som anordnaren får från den försäkrade blir alltså något som företaget tar emot för egen räkning och därmed inkomster i den egna verksamheten. (Prop. 2007/08:61 s. 20).

Det blir därför inte heller möjligt att använda assistansersättningen, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, för andra utgifter för den försäkrade (prop. 2007/08:61 s. 20). Innan lagändringen den 1 juli 2008 kunde den försäkrade förfoga över pengarna på ett friare sätt. Då gick det att ta med sig eventuella sparade medel om man bytte anordnare. Efter lagändringen är assistansersättningen en inkomst i anordnarens näringsverksamhet, vilket innebär att samma skatteregler gäller för assistansanordnare som för alla andra företag. Assistansanordnaren kan därför inte betala tillbaka sparade medel till den försäkrade.

Utlägg för kostnader som är en förutsättning för att en personlig assistent ska kunna utföra sitt uppdrag att ge ett personligt utformat stöd ingår i den personliga assistansen. När en försäkrad köper sin assistans av en anordnare är sådana kostnader normalt en utgift i den verksamheten som ska betalas av anordnaren. Om den försäkrade i något fall får lägga ut pengar för sådana kostnader bör denne kunna begära ersättning för ett sådant utlägg av anordnaren. (Prop. 2007/08:61 s. 20 f.). Detta innebär att när den försäkrade har lagt ut egna pengar för omkostnader för assistenter, till exempel för resekostnader och biobiljetter, kan en assistansanordnare betala den försäkrade för sådana utlägg utan att den försäkrade i sin tur blir återbetalningsskyldig till Försäkringskassan.

Om en assistansanordnare ger gåvor till den försäkrade eller står för den försäkrades levnandskostnader ser inte Skatteverket dessa kostnader som en utgift i assistansverksamheten. Kostnadsavdrag medges därför inte. För den försäkrade innebär det att hans eller hennes kostnader för assistansen har minskat. Den försäkrade måste därför redovisa till Försäkringskassan att han eller hon inte köpt assistans för hela beloppet. Den försäkrade kan därför bli återbetalningsskyldig till Försäkringskassan för det belopp som utbetalats från anordnaren eller för de åtgärder som anordnaren har bekostat och som ligger utanför det som assistansersättningen ska täcka.

Den som själv anställer personliga assistenter

En försäkrad som själv är arbetsgivare för sina personliga assistenter kan endast använda ersättningen till att betala kostnader som har samband med anställningen av assistenterna.

Regeringen bedömer att kostnader som en försäkrad som är arbetsgivare för sina personliga assistenter kan ha för till exempel utbildning m.m. bör kunna regleras inom den tidsperiod för vilken assistansersättning beviljas (prop. 2007/08:61 s. 22). Det finns alltså inte någon möjlighet att spara assistansersättning över avräkningsperioder. Om en försäkrad har kvar sparade medel

vid slutet av en avräkningsperiod ska dessa återbetalas till Försäkringskassan.

18.2 Övrigt om återbetalning

Försäkringskassan ska besluta om återbetalning av assistansersättning om den som fått ersättning eller hennes eller hans ställföreträdare

- genom att lämna oriktiga uppgifter eller
- genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller
- på annat sätt har orsakat att ersättning har lämnats felaktigt eller med för högt belopp (108 kap. 2 § SFB).

Med ställföreträdare menas bland annat förmyndare, god man och förvaltare. Ett befullmäktigat ombud kan också vara ställföreträdare. Se även Vägledning 2004:7 Försäkringskassan och förvaltningslagen.

Ett beslut om återbetalning riktas till den försäkrade personen. Om utbetalningen gått till en anordnare av assistans är det lämpligt att en kopia av underrättelsen om beslutet skickas till anordnaren. Eftersom assistansersättningen är en socialförsäkringsförmån kan ett beslut som rör förmånen inte riktas till exempelvis en anordnare. Försäkringskassan har inte någon formell relation till någon annan än den försäkrade eller dennes ställföreträdare. Enligt regeringens uppfattning ingår det i anordnarens uppdrag att bistå den försäkrade både med att ta emot ersättningen och återbetala denna för den del som inte använts för assistans (prop. 2007/08:61, s. 25).

Den försäkrade är också återbetalningsskyldig om ersättning i annat fall har lämnats felaktigt eller med för högt belopp och den som fått ersättningen eller hennes ställföreträdare skäligen borde ha insett detta (108 kap. 2 § SFB).

Ränta får tas ut på återbetalningen, se vidare vägledning 2005:2 Fordringshantering.

18.3 Eftergift

Om det finns särskilda skäl får Försäkringskassan efterge kravet på återbetalning helt eller delvis (108 kap. 11 § SFB). Eftergift kan beviljas för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsregeln och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den försäkrades personliga förhållanden.

Särskilda skäl kan handla om att den försäkrade på grund av sjukdom eller arbetslöshet inte kan betala tillbaka det felaktiga beloppet, helt eller delvis. Det kan också vara så att lång tid har förflutit mellan den felaktiga utbetalningen och tidpunkten för upptäckten samt att den försäkrade har använt ersättningen i tron att utbetalningen var riktig. Den ekonomiska och sociala situationen kan också vara sådan att det finns särskilda skäl för att efterge återbetalningsskyldigheten.

18.4 Kvittning

Om någon enligt Försäkringskassans beslut är skyldig att betala tillbaka ersättning enligt socialförsäkringsbalken eller någon annan författning (med undantag för ersättning enligt lagen [2008:145] om statligt tandvårdsstöd). får Försäkringskassan vid en senare utbetalning av assistansersättning till denne hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket, så kallad kvittning (108 kap. 22 § SFB).

Läs mer i Vägledning 2005:2 Fordringshantering.

18.5 Interimistiskt beslut

Om det i ett slutligt beslut bestäms att assistansersättning inte ska betalas ut eller inte ska betalas med ett förhöjt timbelopp, är den försäkrade återbetalningsskyldig endast i de fall som anges i 108 kap. 2 § (108 kap. 10 § första stycket SFB).

När det gäller assistansersättning är den försäkrade även skyldig att betala tillbaka sådan ersättning som inte har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (108 kap. 10 § andra stycket SFB).

Källförteckning

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 988/2009 om ändring av förordning (EG) nr 883/2004

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Författningar

Socialförsäkringsbalken

Föräldrabalken

Äktenskapsbalken

Socialtjänstlag (2001:453)

Inkomstskattelagen (1999:1229)

Socialförsäkringslagen (1999:799)

Bokföringslagen (1998:1078).

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

Lag (1991:1047) om sjuklön

Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)

Förvaltningslag (1986:223)

Skollag (1985:1100)

Offentlighets – och sekretesslag (2009:400)

Lag (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Arbetstidslag (1982:6739)

Lag (1962:381) om allmän försäkring

Förordning (1993:1091) om assistansersättning

Gymnasieförordningen (1992:394)

Förordning (2005:1074) om statligt bidrag till särskilt utbildningsstöd Förordning (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp

Övergångsbestämmelser till SFS 2000:1031

Föreskrifter

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2006:2 [S]) om ersättning för vissa kostnader enligt skollagen

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:6 om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård)

Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1993:24) om assistansersättning

Allmänna råd

Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning

Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden

Beräkning av tid för att tillgodose de grundläggande behoven inom assistansersättningen (2006:03)

Regelbundet återkommande behov inom assistansersättningen (2006:04)

Sambor likställs med makar inom assistansersättningen (2006:14)

Förarbeten

Prop. 2009/10:176 Personlig assistans och andra insatser – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2007/08:61 Kostnader för personlig assistans

Prop. 2004/05:39 Kvalitet, dokumentation och anmälningsplikt i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) m.m.

Prop. 1999/2000:79 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken

Prop. 2000/01:5 Personlig assistans till personer över 65 år

Socialutskottets betänkande 1997/98:SoU4 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1996/97:150 1997 års ekonomiska vårproposition

Socialutskottets yttrande 1996/97:SoU7y Tilläggsbudget till stadsbudgeten för budgetår 1997

Prop. 1996/97:146 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1996/97: 121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkrings-systemen

Prop. 1995/96:146 Vissa frågor om personlig assistans

Socialutskottets betänkande 1995/96:SoU15 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1994:95:77 Vissa frågor om personlig assistans och om kostnadsansvar för insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

Prop. 1993/94:58 Vissa frågor om beräkning av assistansersättning

Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade

Socialutskottets betänkande 1992/93:soU19 Stöd och service till vissa funktionshindrade

SOU 1991:46 Handikapp Velfärd Rättvisa

Prop. 1985/86:80 Ny förvaltningslag

Domar

RR mål nr 7020-06, 2008-11-10

RR mål nr 5321-07, 2009-06-17

RR mål nr 3143-09, 2010-06-17

RÅ 2004 ref. 90

RÅ 2004 ref. 31

RÅ 2004 ref. 16

RÅ 2003 ref. 33

RÅ 2000 ref. 11

RÅ 2000 not. 97

RÅ 1999 ref. 54

RÅ 1997 not. 165

RÅ 1997 ref. 23 I

RÅ 1997 ref. 28

FÖD 1983:25

KRNS mål nr 2398-08, 2009-01-05

KRNS mål nr 5645-08, 2008-12-04

KRNG mål nr 6235 och 1312, båda 2008-11-18

KRNG mål nr 876, 2005-06-30

KRNS mål nr 4984, 2003-11-12

KRNG mål nr 4738-2001, 2001-12-19

KRNJ mål nr 3138-2000, 2001-02-12

KRNS 8377-1998, 2000-05-09

Vägledningar

Vägledning 2005:3 Återkrav

Vägledning 2005:2 Fodringshantering

Vägledning 2005:1 Utbetalning av socialförsäkringsförmåner

Vägledning 2004:11 Tillämplig lagstiftning, EU, socialförsäkringskonventioner, m.m.

Vägledning 2004:7 Försäkringskassan och förvaltningslagen

Vägledning 2004:1 Kontrollutredning

Vägledning 2003:2 Handikappersättning

Vägledning 2002:20 Vårdbidrag

Vägledning 2001:3 Offentlighet eller sekretess?

Vägledning 2001:10 Vårdförmåner inom EU m.m.

Vägledning 2001:7 Omprövning ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut.

Vägledning 2000:2 Försäkrad i Sverige genom bosättning eller arbete.

Speciallitteratur

Försäkringskassans riktlinjer 2005:14 Att skriva beslut i Försäkringskassan

Arbetsordningen för Försäkringskassan 2005:01

Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, Socialstyrelsen 2004

Riksförsäkringsverket, De handikappolitiska målen och socialförsäkringsadministrationen, 2003)

Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS – Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen 2002

Cirkulär 2001:63 LSS och kommunens ansvar för personlig assistans. Svenska kommunförbundet

Cirkulär 1996:93 Vissa frågor om personlig assistans m.m. Svenska kommunförbundet

Grunewald, Karl och Leczinsky, Carl (1993), Handikapplagen, kommentarer till lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. C.E. Fritzes AB

LOKAH – rapporten, landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, Stockholm 1996

LSS – lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. Allmänna råd från Socialstyrelsen 1994:1, Socialstyrelsen 1994

Sakregister

10 procent.....	158
184 dagar.....	85
65 års ålder	26, 45, 46
87 första timmarna.....	139
Aktiebolag	148
Allmänna skolväsendet.....	100
Allvarligt missförhållande	23, 24
Andra personliga hjälpbehov.....	84
Anmälan	65, 98
Anmälan om missförhållanden	23
Anmälning.....	171
Anmälningsplikt	22, 23
Anmälningsskyldighet	23, 25
Anmälningsuppmaning	25
Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap	82
Ansökan.....	30, 65
Arbete	37
Arbetsledning	132
Arbetstid	151
Autism eller autismliknande tillstånd	65
Avlösarservice i hemmet.....	108
Avrundning.....	133, 143, 159
Avräkning	158
Avtal om personlig assistans	145
Barn med funktionshinder	69, 83, 88
Barn som egen arbetsgivare	146
Barnomsorg	26, 47, 90, 97, 99, 101
Begränsat antal.....	20, 21, 72, 73
Begåvningsmässigt funktionshinder.....	66
Begäran om utbetalning	145
Behov som tillgodoses på annat sätt	88
Behovsbedömning	72
Beslut till kommunen	138

Bestyrka uppgifter	155
Betalningsmottagare	147
Betydande svårigheter i den dagliga livsföringen	66, 68, 74
Boende vid riksgymnasier	115
Bolagsformer	148
Bostad	103, 110
Bostad med särskild service för barn eller ungdomar.....	109, 110
Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna	111
Daglig livsföring	68, 72, 74
Daglig verksamhet.....	26, 47, 90, 97, 99, 101, 113
Delaktighet	13, 18, 19, 72, 82, 103
Dubbel assistans	79, 92
Dygnsvila.....	87
Dödsbo.....	31
Eftergift.....	176
Egen arbetsgivare.....	148, 154
Egenvård.....	102
Ekonomisk förening.....	148
Elevhem vid statliga specialskolor	114
Ett led i det personliga stödet.....	73, 74, 85, 90, 114, 199
Familjehem	109, 110
Familjehem enligt SoL.....	114
Fler timmar.....	159
Flyttning.....	96
FNs standardregler	12
Folkhögskola.....	101, 117
Fristående organ	147, 148
F-skattsedel.....	145
Fullmakt	60, 156
Funktionsbedömning	64
Fysisk person	147, 156
Färre timmar	159
Förbehåll.....	125
Förhöjt timbelopp	26, 130, 132, 162
Förordning 1408/71.....	40
Förordning 883/2004.....	40
Förskola.....	100

Första kronan	133
Förverkande, utmätning och överlåtelse	154
Föräldrar med funktionshinder.....	91
Gemensam vårdnad	31
God man, förvaltare och ombud.....	60, 142
Grundläggande behov.....	74
Grundskola.....	100
Gruppbostad.....	45, 47, 97, 99, 112
Gymnasieskola	100, 116
Gymnasiesärskola	100
Gymnasieutbildning.....	115
Handelsbolag	148
Handikapperspektivet	14
Handikappersättning	62
Handikapporganisationer	62
Handikappreformen	17
Handikapputredningen	17
Heder och samvete	31, 60, 157
Helhetssyn.....	18, 19
Hemtjänst.....	113
Hjälp med måltider	80
Humanistiska människosynen	18
Hushållsgemenskap.....	147
Högskola.....	117
Hörande av kommun	61
ICF.....	12
Individuell bedömning.....	72, 93, 124, 130
Inflytande	18, 21, 104
Inlämningsdag för räkning	158
Institution.....	45, 47, 96, 97, 103, 125, 153
Interimistiskt beslut	122, 125, 138, 177
Jour och beredskap.....	87
Juridisk person.....	23, 147, 148
Jämlikhet.....	13, 19, 72, 103
Karensdag.....	154
Kommunens basansvar.....	21, 142
Kommunens betalningsansvar	139

Kommunens ersättningsskyldighet	140
Kommunicera med andra	68, 81
Kontaktperson	108
Kontinuitet	18, 19, 106
Kooperativ	148
Kortare sjukhusvistelse	98
Korttidstillsyn	107, 109
Korttidsvistelse utanför det egna hemmet	108
Kvittning	177
köpa personlig assistans	128
Ledsagarservice	107
LSS personkrets	64
Makars gemensamma ansvar	91
Metodstöd – kommunikering	120
Metodstöd – skriva beslut om rätten till assistansersättning	86
Motivering av beslut	124
Myndighetsutövning	48, 72
Måltider	80
Mångfald	13
Nationell handlingsplan för handikappolitiken	12
Nedsättning/indragning	171
Obekvämt arbetstid	132
Omfattande behov av stöd eller service	66, 69
Omprovning	127, 171
Omsorger om funktionshindrade	106
Omsorgslagen	17, 20, 64, 65, 105
Omvårdnad	104, 105, 106, 109, 111, 115
Personkretsen enligt LSS	64
Personlig assistans	20, 72, 73
Personlig assistans eller ekonomiskt stöd	107
Personligt	73
Personligt biträde	117
Personligt utformat stöd	21, 72
Perspektiv	15
Redovisning	155
Regelbundet återkommande behov	94

Retroaktiv tid.....	27, 32, 126
Rh-anpassad utbildning.....	116
Riksgymnasier	115
Råd och stöd	107
Räkning	157
Räkning saknas	162
Ränta	161, 176
Rättighetslagstiftning.....	17
Schablonbelopp	200
Servicebostad	112
Serviceskyldighet.....	48
Sjukdom hos ordinarie assistent.....	142
Sjukhusvistelse	98
Sjuklön	154, 155
Sjuklöneperiod	154
Sjukvårdande insatser	69, 83, 97, 102
Självbestämmande	18, 19, 21
Skatteskyldighet	149
Skola	26, 47, 90, 97, 99, 100, 101
Slutavräkning	139, 160, 164, 169
Små och mindre kända handikappgrupper.....	61
Sparade timmar.....	170
Speciell kompetens	131
Speciella skolformer.....	114
Statliga specialskolor.....	114
Stora funktionshinder	66, 68
Svenska socialförsäkringsskyddet	40
Särskild kompetens	131
Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL	113
Särskilda kvalifikationer	131
Särskilda skäl.....	26, 45, 47, 91, 97, 98, 99, 101, 113, 130, 131, 132, 176
Särskilt anpassad bostad	111, 113
Särskilt utbildningsstöd/assistans.....	117
Särskola	100
Tid som jämställs med lämnad assistans	153
Tidsredovisning	153, 155, 156, 172
Tillfälligt utökat behov	94
Tillgänglighet.....	15, 18

Tillsyn.....	79, 83, 84, 107
Tilläggsräkning.....	170
Tilläggsutbetalning.....	158, 164, 169
Timbelopp	26, 128, 143
Träning.....	84
Tvåårsomprovning.....	67, 171, 172
Undantag från tidsredovisning	156
Underlag och bedömning av personkretstillhörighet	64
Underrättelse om beslut.....	124
Universitet.....	117
Uppgifter saknas	156
Uppgiftsskyldighet	171
Uppräkning av det förhöjda timbeloppet	133
Uppsägning	153
Uppsägningstid	153
Utbetalning	143, 145
Utbetalning till kommunen	138
Utmätning	154
Utvecklingsstörning	65
Varaktigt funktionshinder	66, 67
Vikarie.....	142, 155
Vårdbidrag	62, 63, 88
Vårdförmån	40, 41
Väsentligt ändrade förhållanden	172
Åldersadekvat.....	74, 90
Återbetalningsskyldighet.....	176
Ändrade förhållanden.....	142, 171
Överförmyndare.....	142, 146
Överlåtelse	154

Bilaga 1

Historik – information om ändringar i den här vägledningen

Vägledningen uppdateras fortlöpande. Omtryck görs endast vid större ändringar eller när antalet ändringar blivit mer omfattande. Smärre ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. I den elektroniska versionen av vägledningen framgår de *senaste* ändringarna genom att texten är markerad med grå bakgrund.

När en vägledning ändras kompletteras serienumret (årtal och ordningsnummer) med ett versionsnummer. Denna versionshantering används från och med den 1 oktober 2004. När vägledningen ändras första gången efter detta datum får vägledningen versionsnummer 1.

I denna bilaga lämnas en kort beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i vägledningens olika versioner. De olika versionerna presenteras i fallande kronologisk ordning – dvs. den senaste versionen redovisas först.

Version	Beslutsdatum	Ändringar i kapitel och avsnitt
7	2010-12-14	Ändringar i berörda avsnitt med anledning av införandet av socialförsäkringsbalken.

7.7.1 Metodstöd särskild beslutsordning

7.2 Hämta in uppgifter, Försäkringskassan kan med stöd av 110 kap. 14 § 1 SFB begära läkarutlåtande från den privata sjukvården.

7.3 Avsnittet handlar om möjligheten att betala för utlåtanden.

7.2.2 Metodstöd – hämta in uppgifter. Här framgår bland annat att handläggare, vid prövning av tillhörighet i grupp 3 i personkrets, ska konsultera försäkringsmedicinsk rådgivare vid förstagångsprövningar

9.2 Exemplet om Kevin har tagits bort.

9.5 Exemplet om Gudrun har tagits bort.

9.6.8 Ändrade skrivningar om dubbel assistans

13.1 schablonbeloppet

13.2.2 Nytt exempel om utredning av förhöjt timbelopp

15.2 Tillståndskrav, anmälningsplikt, tillsyn och kontroll av berksamhet med personlig assistans.

Vägledningen har omarbetats med anledning av att socialförsäkringsbalken har trätt i kraft den 1 januari 2011. Avsnitt med språkliga och materiella ändringar och kodifiering av praxis har gråmarkerats, men inte avsnitt med enbart ändringar av laghänvisningar.

Hela vägledningen innehåller en stor mängd språkliga ändringar. Det vanligast förekommande är att begreppet den ersättningsberättigade har ändrats till den försäkrade. Andra begrepp som har ändrats är begreppet *det fastställda timbeloppet* som ändrats till *schablonbeloppet*.

Begreppet *provisoriskt beslut* har genomgående i och med införandet av SFB bytts ut till *interimistiskt beslut*. Detta är endast en språklig ändring och ingen ändring av juridisk betydelse.

Viss rättspraxis från Regeringsrätten och tidigare Försäkringsöverdomstolen har blivit inskriven i lagtexten. För handikappersättning, vårdbidrag och assistansersättning har följande praxis blivit inskriven i lagtexten:

I 51 kap. 6 § anges att Försäkringskassan, vid bedömningen av rätten till assistansersättning, ska bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
6	2010-05-07	Kapitel 1,4,5,8.4,12 och 15

Samtliga kapitel från och med kapitel 4 har bytt kapitelnummer på grund av att ett nytt kapitel 4 har tillkommit och därmed förskjutit numreringen.

Kapitel 1. Tillägg som av misstag hade fallit bort i version 5.

Kapitel 4. Helt nytt kapitel om försäkringstillhörighet.

Kapitel 5. Delar av avsnitten har tagits bort då uppgifterna täcks upp av kapitel 4. Tillägg av EG-förordning 883/2004 och viss justering av exempel med anledning av detta.

Kapitel 8. Exempel Ragnar är borttaget från avsnitt 8.4 Varaktigt funktionshinder, då det innehåller en diagnos som inte stämmer med ny tolkning.

Kapitel 12. Tillägg i avsnitt 12.2.1 angående metodstöd för kommunikering. Tillägg och förtydligande i avsnitten 12.5, 12.6 och 12.7 angående vem som tar ställning till/fattar beslut om försäkringstillhörighet samt när beslut ska gälla och metodstöd vid indragning.

Kapitel 15. Tillägg i avsnitt 15.2 om byte av betalningsmottagare samt metodstöd.

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
5	2009-09-03	Kapitel 3, 8, 9, 12, 13, 15 och 17.

Kapitel 3. Tillägg har gjorts om undertecknande av handling.

Kapitel 8. Komplettering har gjorts om beräkning av grundläggande behov i olika slag av verksamheter. Ett metodstöd har lagts in.

Kapitel 9. Komplettering om assistansersättning vid sjukhusvistelse.

Kapitel 12. Komplettering har gjorts om kostnader för arbetsmiljöinsatser.

Kapitel 13. Ändringar har gjorts om kommunens betalningsansvar.

Kapitel 15: Avsnittet om slutavräkning har kompletterats.

Kapitel 17. Avsnittet har kompletterats vad gäller betalning av sparade medel vid byte av assistansanordnare.

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
4	2009-02-05	Kapitel 1, 3, 8,10 och 12–17.

Kapitel 1. Här beskrivs Socialstyrelsens nya rekommendationer om begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning liksom FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Kapitel 3. Avsnittet om var ett ärende handläggs har tagits bort. Undertecknande av ansökan för barn har kompletterats.

Kapitel 8. Avsnittet om grundläggande behov har kompletterats.

Kapitel 10. Avsnittet om särskilt utbildningsstöd har ändrats på grund av ändrat huvudmannaskap.

Kapitel 12. Ändringar har införts på grund av ändrad lagstiftning och ändringar i förordningen från den 1 juli 2008. Ändringar i allmänna råd, RAR 2002:6, om vilka kostnader som bör ingå i kostnadsslagen enligt förordningen, har införts.

Kapitel 13. Förtydligande om vad underrättelse om beslut till kommunen bör innehålla.

Kapitel 14. Avsnitten om hushållsgemenskap, skattskyldighet och barn som egen arbetsgivare har utvecklats. Avsnittet om tid som jämställs med lämnad assistans har ändrats.

Kapitel 15. Kapitel har ändrats på grund av lagändringen den 1 juli 2008 (redovisning av assistansersättningen). Skrivningen om särskilda skäl för

utbetalning efter slutavräkning har utvecklats. Ett metodstöd för registrering av redovisning och återbetalning har införts.

Kapitel 16. Avsnittet om när omprövning ska göras har utvecklats.

Kapitel 17. Kapitel har kompletterats med de ändrade reglerna den 1 juli 2008 om återbetalning.

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
3	2007-12-12	Kapitel 6, 8 11, 15 och 17.

Kapitel 6. Metodstöd har införts om att skriva föredragningsmissiv.

Kapitel 8. Metodstöd har införts om att skriva beslut om rätten till assistansersättning.

Kapitel 11. Här beskrivs den förändrade beslutsordning som infördes den 1 januari 2008. Från detta datum upphörde bestämmelsen om att en socialförsäkringsnämnd ska fatta beslut om rätten till assistansersättning och vissa andra beslut. Alla beslut fattas numera av tjänsteman hos Försäkringskassan. Vissa beslut måste fattas av en särskilt utsedd beslutsfattare. Det har införts en beskrivning av avvikande mening samt av rätten att lämna uppgift muntligt och muntlig handläggning. Metodstöd har införts som handlar om kommunikering.

Kapitel 15 och 17. Från den 1 juli 2007 får Försäkringskassan ta ut ränta vid beslut om återbetalning och avbetalning. I kapitel 15 och 17 har därför texten om att dröjsmålsränta inte får debiteras tagits bort och ersatts av en hänvisning till vägledningen om fordringshantering.

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
2	2006-11-21	Kapitel 9 och 10.

Bakgrund till ändringen

I vägledningen 2003:6 Version 1 Assistansersättning angavs att assistansersättning inte kunde betalas ut vid vissa angivna vistelse- och boendeformer enligt 9 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, och vid vissa speciella skolformer så som elevhem vid statliga specialskolor och boende vid riksgymnasium. Skrivningen grundade sig på två omständigheter.

Den ena var innehållet i LSS och dess förarbeten. I 9 c § LSS sägs att i de aktuella insatserna i form av vistelse- och boende ingår omvårdnad. I omvårdnaden ingår bland annat hjälp med grundläggande behov. Hjälp med

grundläggande behov är också ett villkor för att beviljas assistansersättning. I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv (prop. 1992/93:159, s. 181–182). I och med att omvårdnad ingår i de aktuella insatserna drogs slutsatsen att assistansersättning inte kunde beviljas eftersom de grundläggande behoven täcks av kommunens beslut om att bevilja LSS-insatserna ifråga.

Den andra omständigheten var innehållet i det allmänna rådet till 4 § första stycket LASS. Eftersom den försäkrade får stöd av samhället i form av vård och omvårdnad i de aktuella vistelse- och boendeformerna bör dessa former betraktas som institution enligt 4 § LASS. Detta innebär att assistansersättning inte kunde betalas ut eftersom assistansersättning inte får betalas ut vid vård på en institution.

Försäkringskassan uppmärksammades på att myndigheten kan ha dragit för långtgående slutsatser vid tolkning av bestämmelserna i 4 § LASS. Efter övervägande beslutade Försäkringskassan att upphäva rekommendationerna i första och andra styckena till 4 § LASS. Vägledningen ändras därefter.

Ändringar i kapitel 9

Text som härrör till de upphävda rekommendationerna har tagits bort (avsnitt 9.2).

Exemplet ”Jan” under avsnitt 9.4.1 har tagits bort.

Ändringar i kapitel 10

Text som härrör till de upphävda rekommendationerna har tagits bort (avsnitt 10.3, 10.5.1, 10.5.2)

Text som härrör till Försäkringskassans tidigare tolkning, att assistansersättning inte kan betalas ut i samband med den aktuella insatsen med hänvisning till att omvårdnad ingår i insatsen enligt 9 c § LSS, har tagits bort. I stället har text lagts till som säger att assistansersättning kan betalas ut för tid då personen är på eller vistas i aktuell insats för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen (avsnitt 10.3.6, 10.3.7, 10.3.8, 10.3.9)

Version	Beslutsdatum	Ändringar kapitel, avsnitt eller bilaga
1	2006-03-22	Samtliga kapitel har ändrats

Vägledningen har arbetats om i sin helhet för att i så stor utsträckning som möjligt följa ett ärendes gång från ansökan, beslut, utbetalning tills dess definitiva slut. Nedan ges först en beskrivning av förändringarna utifrån vägledning Assistansersättning 2003:6. Därefter en beskrivning av den nya vägledningen, 2003:6 version 1, och vad som har ändrats i sak i respektive kapitel.

Vägledning 2003:6 Assistansersättning

Kapitel 1. Inledning har delats upp och utvecklats till kapitel 1. Inledning och 2. Handikappreformen och rättighetslagstiftning.

Kapitel 2. Vilka personer omfattas av lagen, har delats upp och innehållet återfinns i kapitel 4. Vilka personer omfattas av lagen och 5. Förutsättningar för rätten till assistansersättning.

Kapitel 3. LSS personkrets återfinns i kapitel 7 med samma namn.

Kapitel 4. Behov av personlig assistans återfinns i kapitel 8. Bedömning av rätten till assistansersättning.

Kapitel 5. Olika boende- vistelse- och vårdformer och kapitel 6. Avgränsningar till annat stöd, har upphört. Innehållet i båda kapitlen har renodlats så att allt som rör 4 § LASS återfinns i kapitel 9. Tid så assistansersättning inte betalas ut och övrigt som behandlar avgränsningar till annat samhällsstöd återfinns i kapitel 10. LASS och andra stödformer.

Kapitel 7. Kommunen och Försäkringskassan. Avsnitt som behandlar anmälan från kommunen och hörande av kommunen återfinns i kapitel 3. Ansökan. Resterande återfinns i kapitel 13. Kommunen och Försäkringskassan

Kapitel 8. Assistansersättningens storlek återfinns i kapitel 12. Assistansersättningens timbelopp. Avsnitten som behandlar tid som jämföras med lämnad assistans, hushållsgemenskap, skattskyldighet och arbetstider återfinns i kapitel 14. Utförande av beslut.

Kapitel 9. Utbetalning. Kapitlet har upphört. Frågor som berör hur ofta utbetalning sker, när eller vid vilken tidpunkt utbetalning sker, till vem, på vilket sätt och vems som aviserar om utbetalning återfinns i Försäkringskassans vägledning 2005:1 *Utbetalning av socialförsäkringsförmåner*. Resterande delar återfinns i kapitel 14. Utförande av beslut om det gäller utbetalning m.m. och kapitel 15. Redovisning och avräkning om det gäller tidsredovisning, räkningar och slutavräkningar m.m.

Kapitel 10. Ansökan, utredning och beslut, har delats upp och innehållet återfinns i kapitel 3. Ansökan, 6. Utredning och dokumentation, 8. Bedömningen av rätten till assistansersättning och 11. Beslut om assistansersättning.

Kapitel 11. Ändrade förhållanden och omprövning och 12. Återbetalningsskyldighet. Återfinns i kapitel 16 och 17 med samma namn.

Kapitel 13. Assistansersättning och andra socialförsäkringsförmåner, har upphört. Informationen återfinns i kapitel 6. Utredning och dokumentation.

Vägledning 2003:6 version 1 Assistansersättning*Sammanfattning*

Skrivningen om socialförsäkringslagen och förordning 1408/71 har utvecklats.

Läsanvisningar

Sista avsnittet under "Hänvisningar" har ändrats för att stämma överens med den nya myndigheten Försäkringskassan.

Ny rubrik "Vägledningens uppbyggnad" beskriver att vägledningens innehåll och kapitel följer ärendets gång från ansökan, beslut och utbetalning till ärendets definitiva slut.

1. Inledning

Se kommentar ovan.

Kapitlet har arbetats om för att bättre belysa såväl bakgrunden till dagens handikappolitik. Ett mer utförligt resonemang om begreppen handikapp, funktionshinder och funktionsnedsättning förs. Större vikt har lagts vid den nationella handlingsplanen för handikappolitiken som också leder vidare till sektorsansvaret och etappmålen för Försäkringskassan. Handikapperspektivet och de olika perspektiv som Försäkringskassan arbetar utifrån beskrivs kortfattat.

2. Handikappreformen och rättighetslagstiftningen

Nytt kapitel. Se kommentar ovan.

Stor vikt har lagts vid att belysa bakgrunden till LSS och LASS. 1989 års Handikapputredning har använts som utgångspunkt. Kapitlets inledning beskriver alltså hur LSS och LASS kom till, mot vilken historisk bakgrund och vilka principer som var och är vägledande i lagstiftningen. Detta berördes övergripande i tidigare vägledning.

Nytt är också att alla insatser enligt LSS anges.

Avsnittet om "personlig assistans – en ny insats" har utvecklats och syftar till att skapa en bättre förståelse för begreppet personlig assistans och insatsen personlig assistans. RegR dom 301-03 ref RÅ 31 har arbetats in.

Avsnittet om "LSS – Kommunens ansvar" har utvecklats. Kommunens basansvar tydliggörs och skillnaden mellan personlig assistans enligt LSS och assistansersättning enligt LASS lyfts fram.

Avsnittet om "LASS – Statens ansvar" har utvecklats. Försäkringskassans roll är att bedöma rätten till och administrera assistansersättningen, inte att anordna eller fungera som anordnare för personlig assistans.

2.2 Anmälningsplikt enligt LSS – nytt.

2.3 Är Försäkringskassan skyldig att anmäla missförhållanden som rör barn? – nytt.

2.4 Förändringar i lagstiftningen – nytt.

3. Ansökan

Nytt kapitel. Se kommentar ovan.

3.1 Ansökan om assistansersättning. Skrivning om 8 § LSS är ny. Ny skrivning om var ett ärende ska handläggas med anledning av den nya myndigheten Försäkringskassan med utgångspunkt i Försäkringskassans arbetsordning.

3.1.1 Undertecknande. Huvudregeln enligt föräldrabalken är att en ansökan ska undertecknas av båda föräldrarna vid gemensam vårdnad när de ansökan om assistansersättning för barnets räkning. I annat fall avvisar Försäkringskassan ansökan.

3.1.2 Ansökan av dödsbo för den avlidnes räkning – nytt.

3.2 Anmälan. En anmälan från kommunen bör vara skriftlig – nytt.

4. Vilka personer omfattas av lagen

Se kommentar ovan.

Kapitlet har arbetats om och utvecklats i sin helhet. Exempel har arbetats in för att belysa informationen i texten. Aspekter som bosättningsbaserad förmån enligt SofL, förordningen 1408/71, vårdförmån enligt förordning 1408/71, när en person lämnar respektive kommer åter till Sverige samt förhållandet att en person bor i annat EU-land och arbetar i Sverige belyses.

5. Förutsättningar för rätten till assistansersättning

Kapitlet är nytt. Se kommentarer ovan.

5.1 Bestämmelser om assistansersättning – nytt

5.3 Viktiga bedömningsmoment – nytt

5.3.1 65 års ålder. Ny skrivning om att personkretstillhörigheten inte behöver prövas i det fall den sökande inkommer med ansökan efter 65-årsdagen och dessutom aldrig har varit berättigad assistansersättning.

5.3.2 Boende- och vistelsesituation. Har utvecklats med vad som framkommer i de handikappolitiska målen gällande bostad för personer med funktionshinder.

6. Utredning och dokumentation

Kapitlet är nytt. Se kommentarer ovan.

6.1 Utredning och handläggning. Avsnittet har utvecklats och belyser viktiga principer i utredningsförfarandet utifrån FL.

6.1.1 Jäv – nytt.

6.3 Andra samhällsstöd – nytt.

6.3.1 Handikappersättning. Avsnittet har uppdaterats.

6.3.2 Vårdbidrag. Avsnittet har uppdaterats. RegR dom 12061-1995 Ref Rå 1997 ref 23 I har arbetats in.

7. LSS personkrets

Avsnitt "Underlag och personkretstillhörighet" fanns delvis i tidigare vägledning under kapitel 10. Avsnittet har utvecklats.

7.4 LSS personkrets – tredje gruppen. De kriterier som anges i 1 § 3 LSS har delats upp i fyra delar i stället för tre som tidigare. Innebär dock ingen ändring i sak. Ett kriterium är "varaktigt funktionshinder". Betydelsen av varaktigt, själva begreppet, har utvecklats utifrån vad som framkommer i prop. 1992:93/159. Nytt är skrivningen om att begreppet varaktigt inte har någon relation till tidsangivelsen två år i tvåårsomprövningen. Nytt är också att det faktum att funktionshindret inte får bero på normal åldrande inte ses som ett självständigt kriterium.

7.4.1 Tredje gruppen och små barn. Stycket har utvecklats. Avsnittet står i relation till personkretstillhörighet enligt grupp 3 LSS.

8. Bedömning av rätten till assistansersättning

Detta kapitel innehåller i stort sett detsamma som tidigare väglednings kapitel 4. Behovet av personlig assistans. Skillnaden är att flera delar har utvecklats.

8.1 Behovsbedömning – delar av texten fanns i kap. 10. Se kommentar ovan.

8.3 Grundläggande behov. Nytt i detta avsnitt är:

Skillnaden mellan LSS och LASS

Vikten av att ta ställning till samtliga grundläggande behov.

Att ett grundläggande behov är ett grundläggande behov oavsett orsaken till behovet.

Att varje vecka för vilka assistansersättning ska beviljas ska uppfylla kravet på att behov av personlig assistans för de grundläggande behoven ska överstiga i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för att assistansersättning ska kunna beviljas.

Rättsligt ställningstagande om beräkningen av tid för att tillgodose de grundläggande behoven inom assistansersättningen.

I bedömning av de grundläggande behoven beaktas inte dubbel tidsåtgång i det fall personen har behov av dubbel assistans vid de grundläggande behoven.

Den tid för vilken assistansersättning ska beviljas ska också uppfylla kravet på rätten till assistansersättning.

Att kommunicera med andra är ett eget fristående grundläggande behov. I bedömningen av behov av personlig assistans för att kommunicera med andra är det viktigt att utreda i vilka situationer som behovet uppstår för att nå delaktighet.

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om personen med funktionshinder är ett eget fristående grundläggande behov. En given förutsättning i

bedömningen är att personen har behov av ett personligt utformat stöd som utförs av ett begränsat antal personer. Behovet av personlig assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap avser därför en särskild kunskap som i högsta grad är kopplat till individen utifrån dennes individuella förutsättningar.

8.5 Totala behovet av assistansersättning. Ny rubrik och nya exempel. Delar av texten fanns i 4.4 Behovsbedömningen enligt LSS/LASS.

8.6 Olika omständigheter att ta hänsyn till vid bedömning av behovet av personlig assistans. Nytt i detta avsnitt är:

8.6.1 Jour och beredskap. Behovet av jour kan i regel endast infalla under dygnsvila.

8.6.4 Barn med funktionshinder. Hela avsnittet har utvecklats för att belysa hur barns behov av assistansersättning ska utredas. Utgångspunkterna för resonemanget är prop. 1992:93/159 och prop. 1995/96:146 samt RegR Dom 12061-1995.

Det är bara de hjälpbehov som går utöver vad som är normalt för ett barn i ifrågavarande ålder som läggs till grund för bedömningen av behovet av personlig assistans. Det innebär att förälderns ansvar för ett barns omvårdnad helt naturligt måste bedömas vara mer omfattande ju yngre barnet är.

RegR har i ett avgörande bedömt att behoven av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS är av begränsad omfattning för ett barn utan funktionshinder i tolv års ålder (RÅ 1997 ref. 23 I). Det är därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodoses barnets grundläggande behov.

Slutsatsen av domen är att föräldrar inte har ansvar för att tillgodose de grundläggande behoven rent praktiskt i tolv års ålder.

Vid utredning om ett barns behov av personlig assistans med de grundläggande behoven är det lämpligt att utreda barnets totala behov av hjälp med samtliga grundläggande behov. Därefter tas ställning till vad av det totala behovet av hjälpen med de grundläggande behoven som beror på funktionshindret. En jämförelse ska göras med de behov ett barn utan funktionshinder i samma ålder har. Det är alltså det extra omvårdnadsbehovet som ska ligga tillgrund för rätten till assistansersättning.

Men hänsyn till domen som refereras ovan, RÅ 1997 ref. 23 I, gäller detta tillvägagångssätt för barn upp till tolv års ålder. För barn i tolv års ålder och därutöver bedöms behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven på samma sätt som för vuxna.

När ställning ska tas till behov av hjälp med andra personliga behov är det åldersadekvata behov, det vill säga behov som är rimliga utifrån barnets ålder, som ska vara vägledande utöver de behov som är föranledda av funktionshindret. Detta gäller oavsett om barnet är yngre eller äldre än tolv år. Även för barn gäller att insatserna ska göras tillsammans med barnet som ett

led i det personliga stödet. I förarbetena anges det att vid bedömning av om personen har behov av en insats enligt LSS måste jämförelser göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 172).

I övrigt gäller samma principer för vad som är personlig assistans för barn som för vuxna. Personlig assistans är ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Den personliga assistansen är ett medel för att ett barn med funktionshinder ska kunna leva ett liv så likt andra barn i samma ålder som möjligt.

8.6.8 Dubbel assistans. Avsnittet har förändrats på så sätt att referat av KRNS 1985-1997 tagits bort. Avsnittet har utvecklats med vad som är viktigt att ta ställning till när det gäller att utreda behovet av dubbel assistans.

Behovet av dubbel assistans kan uppstå både i situationer som gäller grundläggande behov och andra personliga behov. Det är individens behov av dubbel assistans som är avgörande för om dubbla timmar kan beviljas. Behov som kan härledas till assistenten eller anordnaren ingår inte i bedömningen av rätten till assistansersättning. Försäkringskassan ska inte heller ta hänsyn till assistenternas schema eller behov för att kunna lägga ett schema.

För att utreda behovet av dubbel assistans är det viktigt att ta ställning till:

- i vilka situationer den dubbla assistansen behövs
- varför behov av dubbel assistans finns
- när behov av dubbel assistans finns
- i vilken omfattning dubbel assistans behövs

Behovet av dubbel assistans kan infalla både vid vissa avgränsade moment och under längre perioder. En given förutsättning i utredningen av dubbel assistans är att det redan finns en assistent. Beräkningen av den dubbla assistansen avser därför endast de moment där den dubbla assistansen behövs. Momenten däremellan ingår inte i beräkningen av den dubbla assistansen. Det är således endast tiden för den andra assistentens faktiska insatser som beaktas.

8.6.9 Tillfälligt utökat behov eller regelbundet återkommande behov? Rättsligt ställningstagande om regelbundet återkommande behov inom assistansersättningen.

9. Tid då assistansersättning inte betalas ut

Nytt kapitel. Se kommentar ovan.

Allt som rör 4 § LASS, om tid då assistansersättning inte betalas ut, samlas på detta sätt i ett nytt kapitel.

9.3 Gruppboende. RegR Dom 3824-2002 har arbetats in.

9.4.1 Övrig skolgång och utbildning. Avsnittet belyser 4 § LASS i förhållande till övrig skolgång som inte ingår i det allmänna skolväsendet.

10. LASS och andra stödformer

Nytt kapitel. Se kommentar ovan.

10.1 Bostad enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra – nytt.

10.2 Begreppet omvårdnad – vad innebär det? – nytt.

10.3 LASS och LSS. Delar av avsnittet fanns i Kapitel 6. Nytt är att varje insats enligt 9 § 9 LSS beskrivs och förhållandet till LASS belyses. De olika ställningstagandena vad gäller de olika insatsernas förhållande till LASS är nya.

10.5 LASS och speciella skolformer. Delar av avsnittet fanns i kapitel 6. Nytt är att skolformerna beskrivs mer utförligt och att förhållandet till LASS belyses.

11. Beslut om assistansersättning

Nytt kapitel. Se kommentar ovan.

11.2 Beslut i samband med prövning om assistansersättning. Nytt avsnitt där alla beslut om assistansersättning, SFN och av tjänsteman, återges i kronologiskt.

12. Assistansersättningens timbelopp

Se kommentar ovan.

Begreppet ”schablonbelopp” har ersatts med ”timbelopp” vilket är det som används i lagtexten.

12.2 Förhöjt timbelopp. Avsnittet har utvecklats för att bättre beskriva hur bedömningen av rätten till förhöjd ersättning ska gå till.

12.2.2 Utredning av det förhöjda timbeloppets storlek. Avsnittet har utvecklats med hur en utredning av beloppets storlek ska gå till.